

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

**С. С. СЕРИКОВ
А. В. БОРОВИК
Н. З. ДЕРЕВЯНКО**

**ПІДТРИМКА
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 342.951:005.583.3:334.72(477)
С32

Рецензенти:

Дрозд Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Дубинський Олег Володимирович – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;

Шаповал Роман Володимирович – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 4 від 15.03.2025 р.)*

Сериков С. С.

С32 Підтримка підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий механізм : монографія / С. С. Сериков, А. В. Боровик, Н. З. Деревянко. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 176 с.

ISBN 978-617-8574-07-9

DOI <https://doi.org/10.61563/978-617-8574-07-9>

Монографію присвячено дослідженню з'ясування сутності, змісту й особливостей адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні, а також розробленню пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на забезпечення функціонування і реалізації відповідного механізму. Значення взаємодії та координації суб'єктів підтримки підприємницької діяльності полягає у тому, що різні державні органи, громадські організації, фінансові інституції, освітні установи та приватні структури можуть спільно працювати для розв'язання проблем, які виникають у підприємств, та надавати їм комплексну підтримку.

Видання може бути корисним для науковців, юристів, працівників правоохоронних органів, адвокатів, суддів і студентів юридичних факультетів закладів вищої освіти.

УДК 342.951:005.583.3:334.72(477)

© С. С. Сериков, 2025

© А. В. Боровик, 2025

© Н. З. Деревянко, 2025

ISBN 978-617-8574-07-9

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ	
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	5
1.1. Поняття та значення підприємницької діяльності для соціально-економічного розвитку країни	5
1.2. Сутність та роль підтримки підприємницької діяльності в сучасних умовах	22
1.3. Правові засади підтримки підприємницької діяльності в Україні та місце серед них норм адміністративної галузі права	38
РОЗДІЛ 2	
СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ	
ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	54
2.1. Поняття та структура адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні	54
2.2. Система суб'єктів забезпечення підтримки підприємницької діяльності в Україні та особливості їх правового статусу.	71
2.3. Гарантії підтримки підприємницької діяльності в Україні.	87
2.4. Адміністративно-правові форми та методи підтримки підприємницької діяльності в Україні.	104
РОЗДІЛ 3	
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО	
МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
В УКРАЇНІ	120
3.1. Зарубіжний досвід підтримки підприємницької діяльності та можливості його адаптації до українських реалій.	120
3.2. Шляхи вдосконалення організаційних та правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні.	137
ВИСНОВКИ	151
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	158

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах підприємницька діяльність – це одна із ключових передумов розвитку будь-якої країни з ринковою економікою, з-поміж іншого, й України. А підприємництво виступає чи не основним джерелом створення нових робочих місць, адже саме малий і середній бізнес найчастіше стає першим роботодавцем для молоді та людей, які втратили роботу. Це допомагає зменшити рівень безробіття і підвищити добробут населення. Крім того, підприємництво є важливим чинником економічного зростання, оскільки нові підприємства створюють сучасні, прогресивні продукти й послуги, які задовольняють потреби споживачів, сприяють розвитку конкуренції. Це, зі свого боку, стимулює інновації, підвищує ефективність виробництва та сприяє загальному економічному розвитку. Саме завдяки створенню нових підприємств у регіонах розвивається інфраструктура, з'являються нові можливості для місцевого населення.

З огляду на зазначене вище для сучасної України вкрай важливим є створення ефективного адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності. Такий механізм забезпечує стабільне і передбачуване законодавче поле для ведення бізнесу. Це означає, що підприємці можуть планувати власну діяльність на довгострокову перспективу, не побоюючись постійних змін правил гри, а також мінливої економічної, політичної, соціальної ситуації, зумовленої веденням повномасштабної війни. Крім того, ефективний механізм підтримки підприємництва сприяє зменшенню адміністративного тиску на бізнес.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та значення підприємницької діяльності для соціально-економічного розвитку країни

Уже протягом багатьох десятиліть підприємницька діяльність є рушійною силою економічного зростання та розвитку будь-якої країни, серед інших, і України. Вона відіграє ключову роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні нових робочих місць, залученні інвестицій та підвищенні рівня життя населення. Податки, які сплачують суб'єкти підприємства, є важливим джерелом доходів державного бюджету. Ці кошти використовуються для фінансування соціальних програм, будівництва інфраструктури та інших державних потреб. Окрім того, підприємництво – це каталізатор інновацій, адже саме підприємці впроваджують нові технології, розробляють нові продукти та послуги, що дає змогу підвищити конкурентоспроможність української економіки на світовому ринку. Вони стимулюють науково-технічний прогрес та сприяють модернізації виробництва. А отже, підприємницька діяльність має надважливе соціальне й економічне значення для розвитку держави і суспільства.

Поняття «підприємництво» відоме з XIII ст. Згідно із словником Робера, підприємець – це «особистість, що управляє підприємством, веде його за власний рахунок, використовуючи різні фактори виробництва (природні ресурси, працю, капітал) з метою продажу продукції чи надання послуг». Підприємцями є «...господарі, землероби, комерсанти, промисловці, в тому числі дрібні ремісники, власники торгових точок». До підприємців у той час не зараховували службовців, чиновників та інших осіб, оскільки за свою роботу вони одержували заробітну плату.

Тільки у XVIII ст. підприємця почали ототожнювати із новаторством, винахідництвом, інтелігентністю та іншими ознаками, якими характеризують підприємця сучасного¹.

Господарський кодекс України надає таке визначення підприємництва: «це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. До її принципів віднесено: вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільний найм підприємцем працівників; комерційний розрахунок та власний комерційний ризик; вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд»².

У науковій літературі вчені підкреслюють, що підприємництво характеризує тип господарської поведінки, що ґрунтується на самостійності та незалежності суб'єктів стосовно вибору: що, скільки, як, для кого (для чого) виробляти; на повній відповідальності за прийняті рішення та їхні наслідки і спрямуванні діяльності на досягнення комерційного успіху³.

До основних ознак, на яких базується підприємницька діяльність, Ю. А. Сагайдак зараховує: вольовий характер,

¹ Жигір А. А. Сутність підприємництва та чинники його економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 28–33.

² Господарський кодекс України : затв. Законом України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

³ Лендел М. А., Волощук Н. Ю., Жулканич Н. М. Теоретичні засади підприємництва: аналітичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Економіка*. 2012. Вип. № 35, ч. 1. С. 13–17.

ініціативність, систематичність, правомірність, ризик та спрямованість на отримання прибутку. Дослідниця підкреслює, що підприємницька діяльність має неабияке позитивне значення для розвитку особистості, суспільства та держави, тому розвиток і підтримка господарської (підприємницької) діяльності людини пропонує визнати пріоритетним напрямом діяльності України в найближчі роки, особливо в контексті євроінтеграції¹. Правомірність як ознака підприємницької діяльності включає в себе цілу низку елементів. Наголошення на відповідності вимогам законодавства як окрема ознака підприємницької діяльності розкривається також у працях інших вчених. Наприклад, К. С. Нікітенко характеризує підприємницьку діяльність як ризиковану діяльність фізичної особи або групи фізичних осіб (зареєстрованих як підприємці або засновники юридичної особи), які отримують прибуток на основі задоволення громадських потреб у продуктах, роботах, послугах, які змінюються, на основі добровільного застосування соціальної відповідальності, що вимагає залучення ресурсів (матеріальних і нематеріальних) та взаємодії з контрагентами. Наведене автором визначення уможливорює акцентування уваги на таких ознаках підприємницької діяльності:

- може здійснюватися групою незалежних фізичних осіб, що означає рівноправну участь у підприємницькій діяльності її учасників. У трудових взаєминах між роботодавцем та працівником саме роботодавець віддає розпорядження, а працівник їх виконує. Це відрізняє трудові відносини від взаємовідносин людей за спільною підприємницькою діяльністю;

- першопричиною підприємницької діяльності є задоволення суспільних потреб у продуктах, роботах та послугах, оскільки для отримання доходу (джерела прибутку для підприємця) необхідно знайти, актуалізувати чи створити потребу у продукті, роботі чи послугі;

¹ Русанюк В. В. Сутність і цілі державної підтримки малого та середнього підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. Т. 28. № 2. С. 102–111.

- провадження підприємницької діяльності не ізольоване від інших економічних агентів і може вимагати взаємодії з ними (наприклад, постачальниками, підрядниками та кредиторами);
- для здійснення підприємництва необхідна державна реєстрація, що означає вимогу дотримання законодавства від самого початку її ведення;
- дотримання законів – це мінімальний обов'язок підприємця, що немає виключати прагнення добровільного ведення підприємництва на основі соціальної відповідальності, спрямованої на мінімізацію негативних наслідків для суспільства, природи та максимізацію позитивного ефекту підприємницької діяльності¹.

Тобто правомірність (у контексті роботи К. С. Нікітенко) – це обов'язкова реєстрація цієї діяльності та дотримання при цьому вимог законодавства при її реалізації.

Як різновид активної взаємодії суб'єкта підприємницької діяльності з соціально-економічною системою, у процесі якої, з одного боку, забезпечуються умови для інноваційного розвитку цієї системи, а з іншого – задовольняються потреби матеріального характеру підприємця, визначає підприємницьку діяльність Д. Ю. Парамонов. Серед її характерних ознак автор виділяє: «1) самостійність дій підприємця, що базується на праві безперешкодного прийняття суб'єктивних рішень щодо технології господарювання; 2) реалізація діяльності є систематичною та легальною, орієнтованою на отримання матеріальних вигод від сфери суспільного виробництва; 3) є частиною господарської діяльності, відмінної від господарської діяльності некомерційного виду спрямуванням на отримання прибутку та від господарської діяльності комерційного виду процесом суспільного виробництва, заснованого на новаторстві та інноваціях»².

¹ Нікітенко К. С. Підприємницька діяльність: аспекти, тенденції і перспективи розвитку в умовах пандемії. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/104.pdf

² Параманов Д. Ю. Про поняття підприємницької діяльності: адміністративний аспект. *Юридична наука*. 2020. № 7 (109). С. 119–127.

Отже, дослідник у самому визначенні підприємницької діяльності акцентує увагу на тому, що вона є продуктом взаємодії суб'єкта, який її здійснює, із суспільством, його соціально-економічною сферою. Також до характерних ознак цієї діяльності науковець відносить її легалізацію, тобто реєстрацію та отримання всіх необхідних дозволів, яких вимагає законодавство щодо конкретного різновиду такої діяльності.

Проте, на нашу думку, виділення такої ознаки є спірним. Наприклад, О. В. Бігняк вважає, що ознака державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності розуміється більш широко як прояв державного регулювання підприємництва. Звичайно, не можна заперечувати необхідність державного регулювання підприємництва, що має безліч різних засобів, способів, напрямів і сфер. У цьому значенні державну реєстрацію варто вважати одним зі способів державного регулювання підприємництва поряд з ліцензуванням, стандартизацією, сертифікацією тощо. Однак це не означає, що регулювання підприємництва державою, зокрема, державна реєстрація суб'єктів підприємництва, є характерною ознакою підприємництва¹.

Доцільно погодитися з тим, що реєстрацію та легалізацію підприємницької діяльності радше варто вважати законодавчо встановленою умовою її реалізації, а не суттєвою ознакою змісту цього поняття. Ознаки, на погляд О. В. Бігняк, – це риси підприємництва, що внутрішньо характерні для підприємництва як економічної (господарської) діяльності, а державна реєстрація суб'єктів підприємництва є зовнішньою вимогою проходження певної процедури². Можна додати, що державна реєстрація – це ознака підприємницької діяльності саме в контексті його дослідження як об'єкта правового регулювання.

До характеристик підприємницької діяльності також зараховують професійність. Професіоналізм підприємця, на думку М. Г. Ісакова, полягає у наявності певної кваліфікації

¹ Бігняк О. В. Ознаки підприємництва. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 298–302.

² Там само.

або навичок, необхідних для прийняття та реалізації рішень. При цьому в певних випадках наявність професійної підготовки є необхідною умовою для здійснення підприємницької діяльності (наприклад, медичної, банківської, аудиторської тощо). Підприємець повинен володіти інформацією, що дає йому змогу прийняти відповідне рішення, і це також – показник професійності. Отже, хоча професійність підприємницької діяльності і не виділяється законодавцем як необхідна ознака, вона має важливе значення для характеристики діяльності як підприємницької. Тому доповнення легального визначення підприємництва ознакою професіоналізму буде відігравати позитивну роль при застосуванні його на практиці¹.

Водночас віднесення професіоналізму до ознак підприємницької діяльності, які мають бути визначені законодавчо, вважаємо недоречним. Адже різноманіття такої діяльності не вимагає в усіх її випадках наявності професійної підготовки. Лише здійснення підприємницької діяльності в окремих сферах передбачає серед законодавчих умов наявність певного фаху та рівня освіти суб'єктів її реалізації. Натомість ознаки підприємницької діяльності мають загальний характер безвідносно до її конкретного виду.

Беззаперечно, визнаною всіма науковцями ознакою є спрямованість на отримання прибутку. Максимізація прибутку – головна мета підприємницької діяльності всіх форм власності². Водночас, як справедливо наголошує М. Г. Ісаков, навіть якщо в результаті такої діяльності отримується не прибуток, а збитки, але вона мала на меті отримання доходу – її треба вважати підприємницькою³.

Однією із ознак підприємницької діяльності в літературі називають досягнення соціально-економічних результатів. Серед них внаслідок ефективного здійснення підприємництва найбільш

¹ Ісаков М. Г. Поняття та ознаки підприємництва як об'єкта державного контролю. *Форум права*. 2011. № 3. С. 332–339.

² Економіка та організація виробництва : підручник / за ред. В. Г. Герасимчука, А. Е. Розенплентера. Київ : Знання, 2007. 678 с.

³ Ісаков М. Г. Поняття та ознаки підприємництва як об'єкта державного контролю. *Форум права*. 2011. № 3. С. 332–339.

значущими є утворення конкурентного середовища, наповнення ринку товарами і послугами, значна активізація інвестиційних відносин. Водночас нормативне ускладнення правил ведення бізнесу, нестабільна кон'юнктура ринку спричиняє тіньові операції, які, як правило, супроводжуються уникненням від оподаткування, дефіцитністю державного бюджету, а тому гальмуються соціальні програми, поглиблюється майново-класове розшарування населення, ідейно-політичне протистояння у суспільстві. Натомість зміцнення суб'єктів підприємництва, їхня прибутковість закладає додаткову фінансову базу для такої соціально корисної діяльності, як благодійництво та спонсорство¹.

Також варто погодитися з тим, що власна вигода є рушійним фактором підприємницької діяльності. Заради отримання прибутку підприємець організовує справу. Громадське благо не є для нього головним. Але це не дає підстав змішувати особистий зиск із громадськими інтересами². Отже, недоцільно говорити про те, що досягнення соціально-економічних результатів є прямою метою здійснення підприємницької діяльності.

Неможливо не погодитись із тим, що наслідком здійснення підприємницької діяльності є задоволення потреб та інтересів як підприємця (передовсім шляхом отримання прибутку), так і суспільства (поставка товарів на ринок, надання послуг, створення робочих місць тощо). Проте треба погодитися з тим, що одержання економічних та соціальних результатів не завжди виступає метою діяльності підприємця³. Соціальні й економічні результати, як правило, є наслідком, а не безпосередньою метою такої діяльності.

Усе зазначене вище дає підставу зробити висновок, що більшість авторів у своїх підходах погоджуються із законодавчим визначенням ознак підприємництва та зараховують до них:

¹ Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

² Економіка та організація підприємницької діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра екон. наук Н. В. Сментини. Київ : Гуляєва В.М., 2019. 320 с.

³ Ісаков М. Г. Поняття та ознаки підприємництва як об'єкта державного контролю. *Форум права*. 2011. № 3. С. 332–339.

ініціативність, постійність (систематичність), ризикованість та спрямованість на отримання прибутку. При цьому соціальні й економічні результати підприємництва є супровідними факторами збільшення прибутковості цієї діяльності. Така ознака, як правомірність, характеризує легалізацію підприємницької діяльності, зокрема: здійснення її спеціальним суб'єктом, що зареєстрований у встановленому законом порядку та в належній організаційно-правовій формі, яка відповідає обраній ним діяльності; отримання спеціальних дозволів (ліцензій); дотримання податкового, природоохоронного та іншого законодавства тощо.

Розглядаючи значення підприємницької діяльності для соціально-економічного розвитку країни, доцільно зупинити увагу на тому, як можна охарактеризувати останнє поняття.

У переважній більшості вчені термін «розвиток» розкривають у таких поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки України (або іншої країни), розвиток регіону, міста. Науковці постійно роблять спробу ідентифікувати категорію «розвиток». В економіці під розвитком, більшість учених, розуміють якісну, кількісну, допоміжну та необоротну зміну у визначеній системі¹. Отже, розвиток обов'язково є тим, що відображає динаміку зміни у певному середовищі.

Категорія «соціально-економічний розвиток» є складним поняттям, зміст якого розширюється за ступенем становлення рівня життя населення. Її нерідко змішують з іншими категоріями, близькими за змістом. Соціально-економічний розвиток – категорія, що описує процес переходу від одного стану якісної визначеності економічної системи певного рівня організації до іншої, більш повної економічної якості, тобто до іншої економічної системи, що має нову міру, нову кількісну та якісну єдність. Гранично широкою формою та іманентною характеристикою процесу економічного розвитку виступає в особливий спосіб

¹ Аверкина А. Ф., Вальчук В. В. Забезпечення соціально-економічного розвитку міст. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/3.pdf

організований економічний рух, єдиним реальним змістом якого є процес економічних змін. На відміну від поняття «соціальний розвиток» воно фіксує всі рухи, що відбуваються в економічній системі, і в цьому аспекті ширше за обсягом¹.

Отже, можемо резюмувати, що соціально-економічний розвиток відображає зміни як в економічній, так і в соціальній сфері суспільного буття. Взаємозв'язок економічного і соціального розвитку суспільства підкреслює І. В. Тюха, зазначаючи, що термін «соціально-економічний розвиток» відображає кореляційну залежність між рівнем економічного розвитку та розв'язанням соціальних проблем країни і її господарюючих суб'єктів. Під цим терміном розуміють процес трансформації відносин між економічними суб'єктами та соціальними групами населення.

Ефективність соціального розвитку – характеристика соціального середовища організації, що виражає відповідність між впливом на персонал результатів соціальних заходів, зокрема, впровадження нових соціальних технологій, і витратами матеріально-фінансових й інших ресурсів на їхнє здійснення. Соціальна ефективність, її визначення й оцінка ґрунтуються на якісних показниках і визнанні пріоритетності соціальних цілей: що більшою мірою той або той захід сприяв подоланню конкретних соціальних проблем, то він є більш соціально ефективний. У багатьох країнах з ринковою економікою протягом останніх століть відбувалося економічне зростання, а з ним – і підвищення рівня життя населення. Економіка цих країн розвивалася нерівномірно, проте економічний розвиток мав не хаотичний, а хвилеподібний характер: піднесення неминуче чергувалося зі спадом, інколи наставали глибокі економічні депресії з великим безробіттям².

¹ Дацій Н. В., Бойчук Л. В., Кравченко Ю. О. Основні концепції соціально-економічного розвитку територій в контексті розвитку місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск. С. 39–44.

² Тюха І. В. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1195>

На думку Д. В. Пузакова, соціально-економічний розвиток включає такі основні компоненти: зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках. Зі свого боку, сталий соціально-економічний розвиток означає реалізацію трьох взаємопов'язаних і взаємозумовлених цілей: створення більш конкурентоспроможної, вискоєфективної і низьковитратної економіки; підвищення життєвого рівня населення; поліпшення екологічної обстановки¹. Отже, автори наголошують на взаємній зумовленості економічного та соціального розвитку, при цьому саме економічні зміни, які відбуваються в країні, здійснюють вагомий вплив на його соціальний стан. Такий вплив відбувається поступово.

Деякі фахівці виділяють три основні етапи (стадії) розвитку економіки країни: факторно-орієнтований або ресурсно-орієнтований; орієнтований на ефективність, або ефективнісно-орієнтований інноваційно-орієнтований.

Країни, що перебувають на факторно-орієнтованому або ресурсно-орієнтованому етапі, конкурують за рахунок низької економічної ефективності при виробництві товарів і/або низької доданої вартості продукції. На цьому етапі такими чинниками можуть виступати: використання для експорту або передача в концесію наявних природних сировинних ресурсів; низька технологічність виробництва, низька продуктивність праці і низька вартість робочої сили; низький рівень освіченості населення і низька кваліфікація працівників; значне переважання у виробництві та сервісному обслуговуванні некваліфікованої робочої сили; слабкі інституційні основи (нерозвинені та непрозорі законодавчі та правові інститути); слабка орієнтація на ринкові відносини, демократичні цінності, наявність авторитарних методів керівництва країною і управління економічними процесами та ін.

¹ Пузаков Д. В. Поняття соціально-економічного розвитку в регіоні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. № 9. С. 141–144.

Ефективнісно-орієнтований етап економічного розвитку характеризується зменшенням темпів самостійної підприємницької діяльності (роботи на себе)¹. Як бачимо, існує пряма залежність стану розвитку економіки від таких соціальних факторів, як рівень освіченості, професійна кваліфікація населення тощо. Водночас ініціативний розвиток підприємницької сфери (зокрема інновацій), стимулювання залучення інвестицій у сфери високотехнологічного виробництва сприятиме підвищенню кількості кваліфікованих працівників, розміру доходів та інших якісних характеристик суспільного життя.

Отже, категорія соціально-економічного розвитку відображає зв'язок економічного та соціального стану країни, а також специфіку взаємного впливу суспільних умов і соціальних наслідків економічних змін на розвиток держави та суспільства. А враховуючи той факт, що в основі ринкової економіки лежить підприємницька діяльність, її розвиток чи занепад має відповідні соціально-економічні наслідки для країни. Для їх розгляду необхідно дослідити основні функції підприємницької діяльності як напрями її впливу на суспільну діяльність.

Так, Г. І. Карпюк до функцій підприємницької діяльності відносить: творчу, ресурсну, організаційну, мотиваційну, соціальну. Творча (інноваційна) функція полягає у тому, що підприємці реалізують нові ідеї, упроваджують наукові розробки, пов'язані з господарським ризиком; ресурсна – передбачає намагання підприємців найефективніше використовувати задіяні ресурси – матеріальні, трудові, фінансові, інтелектуальні, інформаційні тощо; організаційна – спрямована організацію виробництва та збуту товарів або послуг; стимулювальна визначає метою формування механізму, що мотивує і ефективно використовувати ресурси, і максимально задовольняти потреби споживачів; соціальна – ставить завданням вироблення товарів і послуг, необхідних суспільству;

¹ Русанюк В. В. Сутність і цілі державної підтримки малого та середнього підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. Т. 28. № 2. С. 102–111.

особистісна – зводиться до самореалізації підприємця, отримання задоволення від своєї діяльності¹.

Також до кола цих функцій зараховують соціальну, що проявляється у виготовленні товарів і послуг, необхідних суспільству, відповідно до головної мети, вимог дії основного закону². Цю функцію виокремлюють й інші вчені, проте вкладають у її зміст дещо інше наповнення. Так, В. Васюта, Н. Чорновол та М. Горбунова виокремлюють такі функції підприємницької діяльності: загальноекономічну – задоволення попиту споживачів відбувається через призму виробництва товарів, надання послуг та виконання робіт; соціальну – підвищення рівня добробуту за рахунок створення нових робочих місць; політичну – формування сприятливого політичного клімату³. Названі функції відображають загальні сфери впливу підприємницької діяльності на суспільство. Причому виготовлення та реалізація товарів та послуг, які задовольняють потреби населення, автори зарахували не до соціальної, а до економічної функції.

Економічна функція пов'язана із іншими, зокрема, із особистісною та соціальною. Як підкреслює Т. Вдовичак, здійснюючи самостійну підприємницьку діяльність, працівник зростає як у професійному плані, так і в інтелектуальному. І це має цілком реальні позитивні наслідки для всього суспільства, оскільки ефективна економіка неможлива без підприємця. Що більше в країні реалізованих підприємців, то вища конкуренція, задоволені споживачі, швидший прогрес і навпаки: що менше підприємців, то слабший розвиток. Високий рівень підприємницької активності приводить не лише до зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), створення робочих місць,

¹ Карпюк Г. І. Основи підприємництва : навч. посіб. для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. 108 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryemnytstva.pdf>

² Лендел М. А., Волощук Н. Ю., Жулканич Н. М. Теоретичні засади підприємництва: аналітичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Економіка*. 2012. Вип. № 35, ч. 1. С. 13–17.

³ Васюта В., Чорновол Н., Горбунова М. Роль підприємницької діяльності в розвитку національної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 5–6 (78–79). С. 130–137.

збільшення рівня податкових відрахувань, підвищення рівня життя мешканців країни. Він також породжує соціальні та ментальні зміни, формує середній клас, дозволяє людині відчути себе господарем своєї долі, перестати бути залежною від влади чи роботодавця¹.

Таким чином, характерними функціями підприємницької діяльності, які відображають її вплив на соціально-економічний розвиток країни, є такі: 1) особистісна функція (розвиток особистості, отримання нових знань та формування навичок); 2) творча (впровадження інновацій у виробництві, виконанні робіт на наданні послуг); 3) збалансоване використання ресурсів (оптимізації балансу між витраченими ресурсами та задоволенням потреб населення) тощо. Окрім того, до функцій, що відображають більш широкий вплив підприємницької діяльності, доцільно зарахувати: економічну, політичну та соціальну.

У правовій літературі висловлюються різні позиції стосовно значення малого та великого підприємництва у соціально-економічному розвитку країни. О. О. Романовський називає кілька причин того, чому підприємницька діяльність у міру росту і розвитку економіки стає менш активною. По-перше, якщо економіка стає багатшою, середній розмір фірм повинен збільшитися за рахунок ефективнішого менеджменту компаній. Інакше кажучи, неосновні (незначні та маргінальні) менеджери розуміють, що вони можуть заробити більше грошей, якщо будуть працювати на когось іншого (їх хтось найме). По-друге, удосконалення в інфраструктурі економіки, наприклад, в транспорті, телекомунікаціях і на кредитних ринках найімовірніше збільшать переваги великих фірм над більш дрібними. Поліпшення у транспортній і телекомунікаційній сферах здешевлять поширення товарів і послуг на більш великих площах. Передбачається, що економія від масштабу підніметься до точки, коли більш ефективні системи розподілу нададуть можливість

¹ Вдовичак Т. Сутність підприємництва та його роль у економічному розвитку держави. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (1–2 червня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 60–62.

підприємствам працювати з більшими виробничими одиницями, які, зі свого боку, можуть обслуговувати більш великі ринки¹. Тобто, що більше розвинута економіка, то менша кількість малих суб'єктів підприємницької діяльності та відповідно менший їхній вплив на соціально-економічне життя країни.

Погоджуючись з тим фактом, що, як правило, великі компанії пропонують кращі робочі місця, ніж малий бізнес – з погляду рівня оплати і сталості, В. В. Міца вказує, що малі підприємства сприяють економічному зростанню через створення у регіоні робочих місць для кваліфікованих робітників.

У науковій літературі часто стверджується, що великі корпорації є основним джерелом робочих місць для кваліфікованої робочої сили. Проте емпіричні дані свідчать про значну роль малих підприємств у генерації та підтримці зайнятості. Незважаючи на те, що окремі з них характеризуються меншою кількістю співробітників порівняно з великими корпораціями, їхня сукупна кількість забезпечує більший загальний обсяг можливостей працевлаштування. З позиції розвитку територіальних громад, велика кількість малих підприємств, що пропонують обмежену кількість кваліфікованих робочих місць, має аналогічну значущість, як і незначна кількість великих роботодавців².

У продовження сказаного вище О. Л. Ануфрієва, Т. Г. Пальчевська та Г. М. Лагоцька зазначають, що мале підприємництво – найдинамічніший елемент структури національного господарства. Його роль у житті суспільства при ринковій системі господарювання полягає у тому, що воно: а) є одним із провідних секторів економіки; б) формується на засадах дрібнотоварного виробництва; в) визначає темпи економічного розвитку, структуру і якісну характеристику ВВП; г) здійснює структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат, свободою ринкового вибору; ґ) забезпечує насичення

¹ Русанюк В. В. Сутність і цілі державної підтримки малого та середнього підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. Т. 28. № 2. С. 102–111.

² Міца В. В. Роль малого підприємництва у економічному і соціальному розвитку громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 15. 2016. С. 23–27.

ринку споживчими товарами і послугами повсякденного користування, а отже, і попиту, реалізацію інновацій, створює додаткові робочі місця; д) має високу мобільність, раціональні форми управління; е) формує новий соціальний прошарок підприємців-власників; є) сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції¹. Отже, узагальнюючи, можна констатувати, що сьогодні на рівень соціально-економічного розвитку країни впливають як великі, так і середні та малі підприємства, адже з урахуванням наслідків повномасштабного вторгнення великі підприємства вимушені перемістити свою діяльність на захід країни, тоді як саме малі суб'єкти підприємницької діяльності є рушійною силою економіки східних областей країни².

Також доцільно звернути увагу на порівняно новий для України феномен соціального підприємництва. Основним фактором, що відрізняє соціальне підприємництво від традиційного, є наявність соціальних можливостей, які можуть використовувати підприємці. Соціальне підприємництво стає популярним у всьому світі, воно займає місце в одному ряді з такими загальноновизнаними явищами, як некомерційні ініціативи, благодійність, соціальна відповідальність. Існування проблем соціального характеру – невід'ємний атрибут будь-якого суспільства. Причина цього – неможливість забезпечити всім членам суспільства рівні можливості самореалізації в усіх сферах. У соціальному підприємництві людина ставить вищі вимоги до співвідношення економічної ефективності та соціальної справедливості³.

Соціальне підприємництво має такі особливості: 1) соціальне призначення організації, тобто соціальний ефект є заздалегідь

¹ Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г., Лагоцька Г. М. Підприємницька діяльність : навч. посіб. / за наук. ред. О. Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 304 с.

² Сериков С. С. Поняття та класифікація гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 187–192.

³ Ратинський В., Синькевич Н. Соціальне підприємництво в рамках концепції сталого розвитку сервісних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 4 (77). С. 129–137.

запланованим і очікуваним результатом. Такі підприємства спочатку створюються задля досягнення соціально значущих цілей, що виявляються у створенні робочих місць, навчанні тощо; 2) підприємницьке новаторство, яке може бути реалізоване шляхом використання нової ідеї або нової комбінації ресурсів для розв'язання соціальної проблеми; досягнення стійкої самоопукності за рахунок отримання доходу від продажу результатів діяльності, а також за рахунок грантів та благодійних пожертвувань. В умовах сучасності соціальне підприємництво покликане на базі бізнесу розв'язувати соціальні проблеми, що часто неможливо зробити із залученням стандартних механізмів втручання держави або через некомерційні організації¹.

Європейською комісією виокремлено чотири основні сфери діяльності соціальних підприємств. До них зараховано: 1) робочу інтеграцію, яка передбачає навчання та працевлаштування людей з обмеженими можливостями, осіб, які опинились у складних життєвих обставинах, та безробітних; 2) надання індивідуальних соціальних послуг у таких сферах, як: охорона здоров'я, соціальний захист, професійне навчання, освіта, послуги догляду за дітьми, послуги для людей похилого віку або допомога малозабезпеченим людям; 3) місцевий розвиток депресивних чи уразливих регіонів; 4) інше, що включає переробку сміття, захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культуру та історичне збереження, науку, дослідження та інновації, захист прав споживачів, аматорський спорт². Наразі соціальна спрямованість підприємницької діяльності, як, наприклад, працевлаштування ВПО, осіб з інвалідністю та інших з урахуванням стану соціально-економічного розвитку держави, може бути пріоритетною щодо отримання державної підтримки.

Проведений у цьому підрозділі монографії аналіз уможливило резюмувати, що при визначенні підприємницької діяльності

¹ Пузаков Д. В. Поняття соціально-економічного розвитку в регіоні. *Наукові записки. Серія: Право* 2020. № 9. С. 141–144.

² Шоля Р. І. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 26, ч. 2. С. 121–125.

фактором соціально-економічного розвитку, доцільно характеризувати її як економічну діяльність, що є об'єктом правового регулювання. А тому це поняття доцільно розглядати як ініціативну, самостійну, здійснювану на власний ризик діяльність зареєстрованих у встановленому порядку суб'єктів, що на основі чинного законодавства проводять незаборонену господарську діяльність, спрямовану на отримання прибутку, та реалізація якої має соціально-економічні наслідки для держави та суспільства¹.

Значення підприємницької діяльності для соціально-економічного розвитку країни проявляється у таких напрямах:

- економічному, адже підприємництво впливає на: стимулювання конкуренції та протидію монополізму; ініціативне охоплення тих сфер нематеріального та матеріального виробництва, що залишилися поза достатнім забезпеченням з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування; оптимізацію використання природних, фінансових і трудових ресурсів; збільшення обсягу податкових надходжень до бюджетів різного рівня;

- соціальному, що полягає у: забезпеченні гнучкого й оперативного задоволення суспільних потреб у певних товарах, роботах та послугах; збільшенні обсягу зайнятого населення, серед іншого, і шляхом створення нових робочих місць; провадженні благодійництва та меценатства;

- політичному, – зниження рівня соціальної напруги; посилення ролі середнього класу в прийнятті важливих державних рішень; можливість лобіювання інтересів великих підприємств на основі спонсорування політичних рухів та партій².

¹ Сериков С. С. Сутність та значення підприємницької діяльності для соціально-економічного розвитку країни. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 7. Р. 254–259.

² Там само.

1.2. Сутність та роль підтримки підприємницької діяльності в сучасних умовах

На сьогодні в Україні склалися надзвичайно скрутні умови соціального й економічного життя, насамперед пов'язані із повномасштабним вторгненням держави-терориста, що негативно впливає, крім іншого, й на підприємницьку діяльність: небезпека від обстрілів, особливо на сході та півдні країни; знищення природних ресурсів, неможливість їх використання на значній території країни через бойові дії та окупацію, забруднення довкілля; руйнування енергетичної інфраструктури; суттєве скорочення чоловічого населення, зокрема серед кваліфікованих працівників у цілих галузях підприємництва та ін. Ба більше, поглиблюються проблеми, які мали місце до 2022 р., зокрема: зростання податкового навантаження, загальна недосконалість податкової системи тощо. Саме тому в реаліях сьогодення підтримка підприємницької діяльності має особливо важливе значення.

Окрім того, проблемами, які заважають розвитку підприємницької діяльності, І. Б. Гобир та М. І. Мельник називають такі: нестабільність бюджетного фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва; нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної підтримки і страхування ризиків; обмеження доступу малих підприємств до виробничих потужностей і майна підприємств, що реструктуризуються; відсутність надійної соціальної захищеності і безпеки підприємців; організаційні проблеми взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності з ринком і державними структурами; адміністративні бар'єри на шляху розвитку підприємництва¹. Такі проблеми поступово долаються передовсім завдяки різномірній підтримці. Саме вона, як підкреслюють В. Васюта, Н. Чорновол та М. Горбунова, сприяє тому, що національне підприємництво в умовах війни, розв'язаної Росією, характеризується швидкою

¹ Гобир І.Б., Мельник М.І. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні в кризових умовах. *Агросвіт*. 2015. № 10. С. 65–69. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/10_2015/12.pdf

здатністю адаптації до непередбачуваних умов; високим рівнем організаційно-технічної мобільності, що уможливило миттєво, а головне результативно здійснити програму релокації підприємств та відновити їхню ефективну роботу; високим рівнем ризикованості підприємців, що слугує впровадженню інновації, нових технологій та ініціатив швидкими темпами, не дозволяючи національній економіці опинитися у кризовому становищі¹.

Розглянемо, що означає підтримка в загально-семантичному розумінні. Тлумачний словник української мови розглядає підтримку як дію за значенням: притримуючи, тримаючи, не давати упасти кому-, чому-небудь; подавати матеріальну, моральну і т. ін. допомогу, сприяти в чому-небудь; продовжуючи що-небудь, не давати припинятися, порушуватися, зникати і т. ін.; поділяючи погляди, виявляючи симпатію, виступати на захист або на боці кого-, чого-небудь². Отже, у загальному вигляді підтримка – це діяльність щодо недопущення припинення існування чи ускладнення функціонування певних об'єктів, вона завжди має зовнішній характер. У контексті підприємницької діяльності підтримка здійснюється зовнішніми стосовно підприємця суб'єктами. З точки зору вагомості однією із найбільш дієвих видів підтримки є державна.

З цього приводу Л. В. Антонова справедливо зазначає, що взаємовідносини держави і підприємництва є комплексними і динамічними, змінюються у часі. Через динамічність суспільства вони постійно перебувають у стані зміни, унаслідок чого іноді важко провести межу між публічним (суспільним) і приватним секторами. Сфери підприємництва і держави – різні, але вони перетинаються, що, зокрема, виявляється у їхніх цілях. Підприємництво має основною метою одержання прибутку, а держава натомість захищає суспільні інтереси назагал. Взаємовідносини підприємництва і держави, що змінюються

¹ Васюта В., Чорновол Н., Горбунова М. Роль підприємницької діяльності в розвитку національної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 5–6 (78–79). С. 130–137.

² Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; АН УРСР; Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 9. С / ред. тому: І. С. Назарова та ін. 916 с.

і ускладнюються, впливають на розвиток економіки і громадського життя, а також можуть варіювати від співробітництва до конкуренції, від партнерства до антагонізму. У них кожна зі сторін має і значний вплив на іншу, і потребу в ній¹. Отож, мова йде про відстоювання публічних та приватних (підприємницьких) інтересів у процесі взаємодії держави та суб'єктів підприємницької діяльності.

Сказане вище доповнює С. М. Гришко, констатує наявність двох видів публічних інтересів – держави та територіальної громади, які знаходять втілення у переліку функцій та повноважень органів, що діють від їхнього імені. Обсяг та межі цих функцій та повноважень встановлюється державою, і лише наділення територіальних громад з боку держави правом на місцеві референдуми та правом утворювати відповідні органи надає їм можливість перерозподілити свої інтереси між обласними, районними, місцевими радами.

Інтереси держави на місцевому рівні – це усвідомлені та закріплені актами законодавства функції та повноваження органів державної влади в областях, районах. Інтереси територіальних громад на місцевому рівні – усвідомлені як закріплені актами законодавства, так і такі, що існують у формі звичаїв чи усталеної практики, завдання жителів територіальних громад, а також утворених ними чи державою органів місцевого самоврядування. Здебільшого критеріями розмежування інтересів держави та територіальних громад на місцевому рівні є сам характер питань. Зокрема, лише питання безпеки, оборони, захисту суверенітету та незалежності, значною мірою забезпечення правопорядку перебувають у компетенції органів державної влади, натомість питання регіонального та місцевого розвитку – сфера впливу територіальних громад чи утворених ними органів².

¹ Антонова Л. В. Науково-методичні основи створення механізму державної підтримки підприємницької діяльності: регіональний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=240>

² Гришко С. М. Інтереси держави та територіальних громад на місцевому рівні в Україні: теоретичне розуміння. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13–14. С. 125–130.

Публічні інтереси, по-іншому можна охарактеризувати як спільні інтереси, або переважної більшості населення країни, або жителів певної її частини, об'єднаних специфікою місця проживання. Беззаперечним є той факт, що публічні інтереси відображають зацікавленість їхніх представників у політичному, соціальному й економічному розвитку суспільства на основі безпеки, створення позитивного іміджу економічного розвитку країни з метою залучення інвестицій.

Як підкреслюють І. Ю. Штулер та В. В. Сержанов, розвиток вітчизняного підприємництва є ключовим механізмом для розвитку переваг інвестування у частині матеріалізації. Водночас, особливо для іноземних інвесторів, розвинений підприємницький сектор є ключовим чинником для подальшого зростання інвестицій та налагодження партнерських відносин. Державна політика підтримки підприємницької діяльності на національному рівні спрямована на заохочення підприємництва в країнах, що розвиваються, шляхом розроблення відповідних ініціатив, заходів та установ. Політика розвитку підприємництва, орієнтована на максимізацію переваг від інвестицій, акцентує увагу на створенні сприятливих умов для впровадження й адаптації новітніх технологій та ноу-хау, налагодження співпраці з багато-національними компаніями та підвищення конкурентоздатності на міжнародній арені. Ще одним важливим завданням інвестиційної політики є стимулювання взаємозв'язків та поглиблення ефектів синергії між іноземними інвестиціями та вітчизняними підприємствами¹.

Інвестиційна привабливість економіки як спрямування підтримки підприємництва включає реалізацію більш широкого публічного інтересу – формування економічної та соціальної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності. В літературі економічну відповідальність характеризують як взаємопов'язану сферу, зосереджену на досягненні балансу між бізнесом,

¹ Штулер І. Ю., Сержанов В. В. Державна політика залучення інвестицій у стратегії розвитку національних економік. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16 (2). С. 162–166.

екологією та благодійністю. Економічна відповідальність дотримується встановлених етичних і моральних норм. У цьому контексті компанії намагаються знайти рішення, яке може полегшити їхній бізнес та забезпечити прибуток, приносячи користь громаді та нашому суспільству¹.

Як справедливо зазначають Д. С. Букреева та К. В. Денисенко, з економічною тісно пов'язана й соціальна відповідальність, яка розглядається бажанням компанії підтримувати соціальні проблеми як окремого напрямку в межах однієї країни, так і на світовому тлі. Соціальна відповідальність – це механізм допомоги суспільству та одночасно розвитку бізнесу. Кращі світові компанії використовують цю концепцію для того, щоб балансувати між прямим заробітком і розв'язанням соціальних проблем. Основними його принципами є турбота про навколишнє середовище, ефективність державної політики у сфері екології, економічна безпека підприємств, податкова та грошова свобода, а також рівень сприйняття корупції на всіх етапах роботи бізнесу, починаючи від внутрішнього життя компанії, закінчуючи протидією корупційним схемам на рівні держави².

Соціальна відповідальність під час війни вимірює успіх бізнесу на основі цінностей і переконань, наскільки конкретні цінності та переконання поділяються командою і чи дійсно ти потрібен суспільству. Можна також погодитися із тим, що напрям такої відповідальності лежить насамперед у реалізації емоцій та загальнолюдських цінностей. Водночас фокус соціальної відповідальності може бути обраний індивідуально, залежно від того, хто найбільше особисто зацікавлений, наприклад, у фінансуванні догляду за дітьми, підтриманні притулків для тварин чи допомозі окремим категоріям людей.

¹ Кузьмін О. Є., Станасюк Н. С., Уголькова О. З. Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. № 2 (6). С. 56–64.

² Букреева Д. С., Денисенко К. В. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1316/1271/>

Оскільки соціальна відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності, як правило, утілює соціальний статус і бренд компанії, її під час війни вже не варто характеризувати як прерогативу великих бізнесів чи спосіб поліпшення репутації. Її варто розглядати невіддільною складовою компанії, яка хоче й надалі працювати в Україні¹. Погоджуючись із важливістю формування економічної та соціальної відповідальності підприємців шляхом її активної підтримки з боку держави, при цьому важливо підкреслити перетинання публічних та приватних (корпоративних) інтересів.

Отже, підтримка завжди пов'язана із забезпеченням певного інтересу. Стосовно підтримки органів державної влади та органів місцевого самоврядування, то насамперед мова йде про узгодження публічних інтересів з інтересами суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому доцільно підкреслити, що інтереси щодо розвитку підприємницької діяльності як в окремих регіонах, так і в країні загалом, збігаються із публічними стосовно засобу зростання добробуту населення. Тож, державна підтримка є активними діями держави, що реалізуються у процесі регулювального впливу. Державна підтримка – це частина більш широкого поняття «публічна підтримка підприємницької діяльності», що пов'язано зі сферою інтересів, які органи державної влади та органи місцевого самоврядування представляють у цих відносинах.

Розглядаючи державне регулювання підприємництва, О. Є. Бавико характеризує його як систему правових, адміністративних та регуляторних заходів, що спрямована на розв'язання соціально-економічних проблем шляхом стимулювання розвитку соціально-ефективної підприємницької діяльності. У складі цього механізму авторка виділяє підсистему підтримувального та стимуляційного впливу, до якого зараховує приватизацію, державне замовлення,

¹ Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2023. Vol. 6 (53). P. 405–416.

інвестування, державне консультування, експортно-імпорتنу політику¹. Таким чином, дослідниця наголошує, що загальною метою державної підтримки є спрямування підприємницької діяльності на задоволення публічних інтересів у соціально-економічному сталому розвитку.

Натомість І. Б. Гобир та М. І. Мельник характеризують мету державної підтримки бізнесу як створення однакових умов для всіх суб'єктів господарювання, зайнятих у сфері бізнесу, а також вирівнювання підприємницьких структур з іншими сферами суспільного виробництва. Особливо такої підтримки потребує дрібний та середній бізнес. І не без підстав, оскільки ці форми в нових умовах господарювання виступають структуроутворювальним фактором економіки. Великі підприємства, що є стрижнем будь якої галузі, завжди втілюють результати структурних змін, і в цьому розумінні уособлюють стабільний, «консервативний» початок економіки². Отже, на думку авторів, мета полягає у згладжуванні негативних факторів, що створюють перешкоду підприємницької діяльності.

Д. Пілевич визначає державну підтримку як певним чином сформовану нормативно-правову базу щодо регулювання діяльності суб'єктів господарювання, а також наявність економічних та організаційних засад становлення і розвитку підприємства, а, з іншого боку, як стимули використання різних видів ресурсів, які залучаються до сфери підприємництва на певних умовах (пільгових або безоплатно). У загальному вигляді автор розглядає державну підтримку підприємства як сукупність заходів держави, які спрямовані на підтримку стабільного розвитку суб'єктів малого бізнесу та стимулювання їхньої діяльності³. Він акцентує увагу насамперед на тому, що підтримка спирається

¹ Бавико О. С. Необхідність державного регулювання підприємства та механізми його здійснення. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5985>

² Гобир І. Б., Мельник М. І. Державна підтримка розвитку малого підприємства в Україні в кризових умовах. *Агросвіт*. 2015. № 10. С. 65–69.

³ Пілевич Д. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3 (27). С. 110–122.

на чинну нормативно-правову базу, яка регламентує взаємовідносини держави та підприємців.

Державне регулювання підприємницької діяльності, яке передбачає насамперед свідоме формування державними структурами відповідних прямих та опосередкованих інструментів підтримки бізнесу, зокрема, створення стимулів, використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, що залучаються для його суб'єктів, розуміє під державною підтримкою Т. Ю. Мельник. Пріоритетність державного регулювання та підтримки підприємництва в умовах війни зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного і соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів стимулювання розвитку суб'єктів бізнесу¹. Дослідниця наголошує, що прямий адміністративний вплив держави на регулювання підприємницької діяльності має поступитися заходам, що прямо або опосередковано стимулюють її розвиток на основі створення сприятливих умов різноманітного характеру.

Стаття 48 Господарського кодексу України до державної підтримки підприємництва зараховує здійснення з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органами влади на умовах і в порядку, передбачених законом. такої діяльності: надання підприємцям земельних ділянок, передачі державного майна, необхідного для здійснення підприємницької діяльності; сприяння підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їхньої діяльності, підготовці кадрів; здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг;

¹ Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 3–11.

подання підприємцям інших видів допомоги. Також закріплено, що держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього¹. Таким чином, визначено мету та основні напрями державної підтримки підприємництва, які мають не виключний характер.

Отже, проведений аналіз дає змогу констатувати, що метою державної підтримки є: по-перше, створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності, які нівелюють або зменшують роль негативних факторів, що мають вплив на неї; по-друге, спрямування підприємництва на досягнення публічних соціально та економічно значущих для країни інтересів. Залежно від конкретного негативного впливу загальна мета проявляється у конкретних завданнях, які передбачають досягнення необхідного результату заходів підтримки.

Так, Д. О. Беззубов та М. О. Бухер виділяють такі завдання системи забезпечення захисту підприємництва: участь у реалізації державних програм у сфері забезпечення безпеки функціонування економіки; створення і забезпечення функціонування спеціалізованого інформаційного фонду комерційних організацій з питань безпеки їх діяльності; розробка і впровадження ефективного механізму захисту капіталів і матеріальних засобів підприємств; сприяння у регулюванні діяльності недержавних структур, що працюють в галузі безпеки, з питань, що зачіпають інтереси окремих комерційних підприємств і держави загалом; надання допомоги в діяльності недержавних структур щодо проблем інформаційної безпеки; всебічний захист інтересів вітчизняних підприємців у їх взаємостосунках із іноземними фірмами; розв'язання проблем безпеки в промислово-фінансових групах; розв'язання проблем між об'єктного обміну конфіденційною інформацією; сприяння у вдосконаленні нормативно-правової бази безпеки підприємництва; участь в інспекції комерційних структур з питань безпеки; розв'язання складних, неординарних

¹ Господарський кодекс України : затв. Законом України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

і суперечливих проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки діяльності економічної системи країни, а також груп підприємств і окремих об'єктів; виконання спеціальних науково-технічних робіт з питань захисту підприємництва; захист інтересів підприємців в законодавчих, виконавчих і судових органах влади з питань захисту від економічного шпигунства¹.

Також завдання залежать від правового статусу суб'єкта, який реалізує заходи підтримки підприємницької діяльності. Наприклад, основними завданнями Українського фонду підтримки підприємництва є: сприяння реалізації державної політики розвитку підприємництва шляхом залучення й ефективного використання фінансових ресурсів на поворотній і безповоротній основі, фінансування цільових програм та проєктів, часткової сплати відсотків за видані підприємцям кредити установами банків; співробітництво з міжнародними, іноземними та українськими фінансовими організаціями у питаннях розвитку підприємництва; участь у реалізації міжнародних договорів у частині фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні; участь в утворенні організацій, що мають за мету надання підтримки підприємництву².

Щодо окремих галузей, специфіка мети та завдань, що мають забезпечити досягнення підтримки підприємництва, залежать від тих проблем, які ускладнюють роботу підприємців у відповідній галузі, їх потреб та інтересів, які представляють суб'єкти надання підтримки. Зокрема, у сфері аграрного сектору підтримка розкривається як одна зі складових механізму державного регулювання, налагоджена система пільгового фінансування пріоритетних галузей і суб'єктів малого й середнього підприємництва; система заходів нарощування їхньої адаптивності та конкурентоспроможності контролюючого, виконавчого, законодавчого характеру.

¹ Беззубов Д. О., Бухер М. О. Завдання системи забезпечення захисту підприємництва в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. № 3 (44). С. 108–113.

² Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу»: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2011 р. № 1396.

Основними завданнями державного підтримувального регулювання малого і середнього підприємництва в аграрному секторі, як зазначає В. В. Русанюк, виступають: формування оптимальних фінансово-кредитних інструментів; удосконалення законодавчої та нормативно-правової платформи; стимулювання взаємодії суб'єктів малого і середнього підприємництва з логістичною та ринковою інфраструктурою; формування інформаційної культури і розвиток соціалізації малого і середнього підприємництва та ін.¹ Отже, завдання підтримки відображають конкретизацію її мети згідно зі специфікою потреб підприємницької діяльності певної сфери та об'єктивних умов її здійснення, а також правового статусу суб'єктів її реалізації.

Завдання підтримки реалізуються у визначених або не заборонених законодавством формах. У світі сформувалися дві основні форми державної підтримки малого бізнесу. Одна полягає у широкому державному регулюванні діяльності суб'єктів малого бізнесу в поєднанні з державним протекціонізмом. Вона властива початковому етапу розвитку малого бізнесу. Інша форма включає помірне державне регулювання малого бізнесу та створення ринкових умов для конкуренції і характерна для більш зрілих ринкових стосунків². Видається, що саме оптимальне поєднання цих форм є пріоритетним для ефективного розвитку підприємництва за складних безпечових, соціальних, економічних та інших умов, що мають місце в Україні з урахуванням її Європейського, демократичного шляху розвитку.

Схожу думку висловлює й Т. Ю. Мельник, яка зазначає, що сприяння розвитку підприємництва можливе лише шляхом поєднання і узгодження різних форм, методів, засобів державного регулювання та підтримки. Такими засобами можуть бути: зниження податкового навантаження, сприяння розвитку

¹ Русецький А. А. Адміністративно-правові форми взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні. *Європейські перспективи*. 2018. № 3. С. 42–47.

² Гобир І. Б., Мельник М. І. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні в кризових умовах. *Агросвіт*. 2015. № 10. С. 65–69.

кредитних відносин між суб'єктами бізнесу та комерційними банками, реалізація державних програм підтримки і фінансування бізнесу, створення дієвого механізму консультативно-інформаційної підтримки, удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємництва тощо. Враховуючи сучасні складні умови, держава має використовувати всі відомі в практиці регуляторні важелі, а також розробляти нові програми для підтримки та стимулювання ведення вітчизняного бізнесу¹.

Таке поєднання державного регулювання та одночасне надання певних преференцій проведення інших заходів має стимулювати розвиток підприємницької діяльності. У літературі виділяють різні види підтримки. Фінансова підтримка основного питання про те, як почати свій бізнес з нуля, є одним із ключових інструментів державної допомоги бізнесу. Вона може набувати різних форм і спрямовуватися на стимулювання розвитку підприємництва. Основні види фінансової підтримки: пільгове кредитування; гранти та субсидії; податкові пільги; державні гарантії по кредитах.

Види інформаційної та консультаційної підтримки, щоб відкрити свій бізнес: бізнес-інкубатори та акселератори; центри підтримки підприємництва; освітні програми для бізнесу; інформаційні портали та бази даних. Бізнес-інкубатори надають підприємцям-початківцям офісні приміщення, консультації експертів і доступ до мережі контактів. Це допомагає стартапам швидше розвиватися та виходити на ринок.

Створення сприятливого законодавчого середовища також є важливим аспектом державної підтримки бізнесу. Це включає як вдосконалення наявних законів, так і прийняття нових нормативних актів. Ключові напрями законодавчої підтримки: спрощення процедур реєстрації та ліквідації бізнесу; захист прав власності та інвестицій; боротьба з корупцією та тіньовою економікою; гармонізація законодавства з нормами ЄС.

¹ Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 3–11.

Інструменти підтримки експорту: експортно-кредитне агентство; торгові представництва за кордоном; програми підтримки участі у міжнародних виставках; інформаційна підтримка експортерів¹.

При цьому залежно від конкретного завдання мають бути й відповідні йому заходи підтримки. Наприклад, при формування соціальної відповідальності підприємців основними пріоритетними заходами підтримки, на думку Д. С. Букреевої та К. В. Денисенко, мають стати: державна пропаганда важливості соціальної відповідальності, її переваг та потреб для суспільства; створення державного фонду та залучення коштів з місцевих бюджетів для часткового співфінансування соціальних проєктів, що реалізуються приватними підприємствами; надання різноманітних податкових пільг та створення моральних стимулів для підприємців, які інвестували в соціально важливі проєкти; запровадження на національному рівні обов'язкової соціальної звітності для компаній, які можуть розміщувати акції на фондових біржах, брати участь у державних тендерах, отримувати певні ліцензії тощо².

Також ефективними, на думку експертного середовища, є: соціальне замовлення з боку суспільства на соціально відповідальну поведінку, надання соціально відповідальним підприємствам державних замовлень та інвестицій, пропаганду серед населення позитивної практики соціальної відповідальності бізнесу; введення пільгового оподаткування для соціально відповідальних підприємств, розробка та ухвалення Національної стратегії розвитку соціальної відповідальності, проведення широкої інформаційно-просвітницької кампанії³.

¹ Романовський О. О. Вплив підприємництва, підприємницької освіти та підприємницьких університетів на національне економічне зростання (зарубіжний досвід). *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1707>

² Букреева Д. С., Денисенко К. В. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1316/1271/>

³ Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2023. Vol. 6 (53). P. 405–416.

Сучасні умови соціально-економічного життя країни ускладнені багатьма факторами, що відбиваються на сфері підприємницької діяльності. О. В. Гук та Є. В. Сомова з-поміж них називають зменшення виробництва товарів, які експортувалися, адже частини Миколаївської, Херсонської та Запорізької областей окуповані, що, зі свого боку, унеможливорює доступ до портів. Акваторія Чорного моря також перебуває під питанням, адже там базуються російські кораблі, що становлять загрозу. Крім того, багато вітчизняної продукції, зокрема, зерна, було вивезено на територію Росії, що зумовлює перешкоди в сфері зовнішньої торгівлі, порушення транспортно-логістичних процесів, відтік кадрів за кордон або часткове переміщення трудових ресурсів всередині України. 24 лютого 2022 р. частина вітчизняних підприємств призупинила роботу через значні руйнування та збитки. Інша частина бізнесу займалася розробкою стратегічних планів щодо подальшої діяльності підприємств. Також відчутних проблем зазнав бізнес у таких сферах, як: аграрна, енергетична, металургійна та логістична, а саме: 1) призупинено сільськогосподарську діяльність на територіях, де ведуться бойові дії, є проблеми із доставкою продукції, що пов'язані із перебоями з паливом, проблеми з експортом зернової продукції через дії країни-агресора; 2) через обстріли критичної інфраструктури і для уникнення енергетичної кризи, відбуваються масові відключення світла в різних регіонах України; 3) переважна більшість металургійних підприємств розташовані в південно-східній частині України, де відбуваються активні бойові дії, а частина них була законсервована; 4) відсутність ефективної логістики, що зумовлена відрізанням від сполучень деяких територій, блокуванням портів, руйнуванням великої частини транспортних шляхів, та заборонаю руху під час комендантської години¹. Зі сказаного випливає, що завданням підтримки за умов воєнного стану є насамперед максимальне убезпечення

¹ Гук О. В., Сомова Є. В. Вітчизняний бізнес в умовах війни. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 08 груд. 2022 р.). Київ, 2022. С. 44–45.

підприємницької діяльності та водночас стимулювання економічної діяльності на менш безпечних територіях країни. Прикладом такої підтримки є Програма релокації підприємств, що реалізується Міністерством економіки України.

Ця програма передбачає переміщення підприємств з територій, що наближені або розміщені у зоні бойових дій, в безпечні регіони Західної України (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області). До програми може долучитися будь-яке підприємство, здійснивши повну або часткову релокацію своїх потужностей. Програма поширюється на регіони, що постраждали від бойових дій. Стати учасником програми можна шляхом подачі заявки на переміщення, вказавши спеціалізацію підприємства, кількість працівників, можливості виробництва, потреби у виробничому приміщенні, сировині, розміщенні співробітників, а також спосіб транспортування. Жодних підстав у відмові щодо переміщення немає. Є першочерговість розгляду заявки, можливість демонтажу, наявність локації з необхідними умовами для роботи в регіонах, що приймають, та черговість перевезення.

Після ухвалення позитивного рішення про переміщення, підприємство отримає пакет державної підтримки, що включає такі опції: підбір місця розташування для потужностей підприємства; допомога з перевезенням на нову локацію; сприяння у розселенні працівників та пошуку нових співробітників; підтримка у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту. Переміщення підприємств здійснюється трьома способами: самостійно; силами АТ «Укрзалізниця»; силами АТ «Укрпошта». Також як субпідрядники залучаються інші перевізники залежно від потреб підприємства. Після завершення бойових дій планується, що підприємства повернуться на первинні локації та стануть драйверами відбудови економіки в громадах¹.

¹ Про утворення державної установи «Офіс з просування експорту України»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 199-р.

Крім того, в одному з найбільш постраждалих від повномасштабної російської агресії регіонів України (Харківської області) підприємців звільнили від сплати: єдиного податку, орендної плати, а також податку на нерухоме майно та землю. У такий спосіб органи місцевого самоврядування намагаються зупинити відтік підприємців та забезпечити поживання економічного життя, забезпечення суспільних потреб і зайнятості населення.

Отже, проведений аналіз підставу констатувати, що сутність підтримки підприємницької діяльності характеризується тим, що вона: по-перше, складається із низки правових, організаційних, фінансових, інформаційно-консультативних та інших заходів; по-друге, їхня реалізація має відповідати правовому статусу суб'єктів, які їх здійснюють; по-третє, її загальною метою можна вважати забезпечення оптимального балансу між інтересами суб'єктів підприємницької діяльності та публічними інтересами соціально-економічного розвитку країни; по-четверте, завдання підтримки залежать від конкретної сфери підприємницької діяльності та об'єктивних умов дійсності; по-п'яте, може здійснюватися спеціально уповноваженими державними та недержавними суб'єктами, окрім самого підприємця, який відповідну допомогу отримує¹.

Узагальнюючи вищевикладені міркування, можемо ствердити, що зміст досліджуваної підтримки полягає у наданні різних форм допомоги суб'єктам, які мають намір або вже здійснюють підприємницьку діяльність, задля створення умов її сталого розвитку як основи національної економіки. Роль підтримки з боку держави та органів місцевого самоврядування проявляється не в детальному врегулюванні всіх аспектів підприємницької діяльності, що є властивим для антидемократичних не ринкових систем, а в допомозі, сприянні в реалізації ініціативної та самостійної ризикової діяльності з мінімізацією факторів, що впливають чи можуть негативно вплинути на неї. Підтримка

¹ Serykov Serhii. The role and importance of entrepreneurship support in modern conditions. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 8. P. 134–137.

має бути динамічною і адекватно гнучкою до змін, що мають місце в суспільному, економічному та політичному житті і впливають на умови здійснення підприємницької діяльності¹.

1.3. Правові засади підтримки підприємницької діяльності в Україні та місце серед них норм адміністративної галузі права

Реалії сьогодення, зумовлені повномасштабною війною, економічною, політичною та соціальною кризою, призвели до зниження обсягів і активності підприємницької діяльності, що актуалізує необхідність її підтримки з боку держави. Водночас відповідна підтримка, задля забезпечення її відповідності принципам верховенства права та законності, повинна будуватись на системі правових засад, серед яких ключове місце належить нормам адміністративної галузі права.

Відзначимо, що вчені-правознавці, підкреслюючи роль адміністративного права як регулятора правових відносин, зауважують, що воно наповнює всю правову матерію суспільства. Практично неможливо знайти важливі суспільні відносини, які б певною мірою не врегульовувалися нормами адміністративного права². Основна сфера дії адміністративних норм – управлінська. В. А. Бондаренко, підкреслюючи значення адміністративно-правової норми, зазначає, що за її допомогою створюється режим управління, який виключає будь-яку можливість свавілля у діях суб'єкта – носія владних повноважень. Він має діяти тільки у межах право-дієспроможності, встановленої правової норми³.

¹ Serykov Serhii. The role and importance of entrepreneurship support in modern conditions. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 8. Р. 134–137.

² Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. 3-тє вид. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

³ Бондаренко В. А. Призначення та особливості структури адміністративно-правових норм. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2011. Вип. 4. С. 146–154.

У цьому контексті О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та інші автори підручника «Адміністративне право України» зазначають, що норми адміністративного права, також як і норми інших галузей права, виконують функцію регулятора суспільних відносин. Вони відрізняються від норм інших галузей права тим, що предметом регулювання здебільшого є суспільні відносини, які виникають у сфері управлінської, виконавчої та розпорядчої діяльності держави. Окрім того, норми адміністративного права регулюють відносини, що виникають у зв'язку із проходженням державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, відносини щодо забезпечення органами публічної влади реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян за ініціативою останніх¹. Така характеристика визначає найбільш узагальнені риси адміністративно-правової норми, проте у правовій літературі висловлюються різні погляди на поняття та зміст адміністративної норми.

Так, С. В. Шахов адміністративно-правову норму розуміє, як закріплене у джерелах адміністративного права правило загального характеру, що спрямоване на правове регулювання суспільних відносин, які складають предмет адміністративного права з метою забезпечення умов для реалізації і захисту прав і свобод особи в публічній сфері, ефективна дія якого гарантується державою за допомогою засобів стимулювання (зокрема, державно-примусових). До їх особливостей автор відносить таке: вони є вихідними, первинними елементами системи адміністративного права; спрямовані на правове регулювання тих суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права (наприклад, ті, що виникають у різних сферах публічного адміністрування з приводу реалізації та забезпечення прав і свобод особи, а також ті, що виникають у межах внутрішньої діяльності органів публічного адміністрування); метою цих норм є забезпечення умов для реалізації і захисту прав та свобод

¹ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. 2-е вид., доповн. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

особи в публічній сфері, а також організації та впорядкованості дій суб'єктів публічної адміністрації; переважна більшість норм адміністративного права – імперативні, хоча, і це варто зазначити, значна кількість адміністративно-правових норм має диспозитивний характер, який полягає у наданні суб'єктові, що не наділений владно-управлінськими повноваженнями, права діяти за своїм вибором; обов'язковий характер норм адміністративного права походить від рівня сприйняття норм суб'єктами права або їх більшістю, при цьому виконання норм гарантується за допомогою системи певних засобів (зокрема, державно-примусових)¹. Автор зазначає, що в широкому розумінні, адміністративно-правові норми можуть містити і варіанти поведінки, водночас наголошено на їхній обов'язковості та можливості застосування засобів примусу. Отже, він підкреслює неоднорідність адміністративно-правових норм.

Учена Н. Ю. Кантор за цільовою спрямованістю виділяє п'ять груп норм адміністративного права: 1) первинні регулятивні – спрямовані на регулювання базових суспільних відносин (закріплення прав і обов'язків державних службовців, як учасників адміністративних правовідносин); 2) регулятивно-заохочувальні – покликані підтримувати і у суспільстві і у конкретної особи законослухняну поведінку; 3) регулятивно-охоронні – мають метою охорону базових правовідносин від можливих посягань; 4) регулятивно-захисні – забезпечують захист вже порушених базових правовідносин; 5) регулятивно-перспективні – визначають орієнтири, до яких треба прагнути, але які з різних причин залишаються недосяжними тут і зараз (наприклад, інтеграція України в європейський економічний простір).

Авторка пропонує поділяти цілі норм адміністративного права залежно від: рівня правового регулювання (базові, галузеві, загальнонаціональні та правових інститутів); результатів, що очікуються (функціональні і предметні); потенційних строків

¹ Шахов С. В. Адміністративно-правова норма: аналіз поняття та характерних ознак. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16), т. 3. С. 212–218.

їх досягнення (поетапні і безетапні); сфери реалізації та отримання корисного ефекту (юридичні, неюридичні та змішані)¹.

Названі дослідницею різновиди адміністративно-правових норм проявляються і у сфері підтримки підприємницької діяльності. Так, ними встановлюються права та обов'язки органів державної влади, їхніх посадових осіб, деякі норми мають заохочувальний характер щодо розвитку окремих галузей підприємницької діяльності (наприклад, соціальне підприємництво), охоронні адміністративні норми спрямовані на запобігання перешкоджанню реалізації підприємництва та ін.

Правові засади підтримки підприємницької діяльності задокументовані у нормативно-правових актах різної юридичної сили, серед яких ключове місце належить Конституції України. У ній проголошене право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Також передбачено зобов'язання держави захищати конкуренцію: заборонено зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція; встановлено обов'язок держави захищати права споживачів, здійснювати контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяти діяльності громадських організацій споживачів (ст. 42)².

У ст. 3 вказано, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави. Отже, такі зобов'язання розповсюджуються також на забезпечення права на здійснення підприємницької діяльності. При цьому органи влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (ст. 6).

¹ Кантор Н. Ю. Сучасні підходи до визначення цілей норм адміністративного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Вип. 83, ч. 2. С. 232–238.

² Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.

Також доцільно назвати норму ст. 36, яка закріплює право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних й інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей¹.

Означена норма стосується також діяльності громадських організацій підприємців, що утворюються для захисту своїх прав та законних інтересів, з-поміж іншого, і щодо підтримки підприємницької діяльності. Норми Конституції мають загальний характер та деталізуються законами і підзаконними нормативно-правовими актами.

Основні правові засади підприємницької діяльності, а також її підтримку, визначено Господарським кодексом України. Так, Кодекс має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами.

З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади на умовах і в порядку, передбаченому законом: «надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності; сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів; здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг; подають

¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.

підприємцям інші види допомоги. Також окремо проголошено зобов'язання держави сприяти розвитку малого підприємництва, створювати необхідні умови для цього»¹. Норми ГК щодо підтримки підприємницької діяльності можна охарактеризувати як засадничі, які деталізуються в інших законодавчих актах.

Серед них варто виокремити Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», який встановлює правові засади проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання, здійснення контролю за її допустимістю для конкуренції, спрямований на забезпечення захисту та розвитку конкуренції, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги і дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері державної допомоги². Цей Закон визначає форми реалізації державної допомоги: «1) надання субсидій та грантів; 2) надання дотацій; 3) надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; 4) списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання; 5) надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; 6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; 7) надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових; 8) продаж державного майна за цінами, нижче ринкових; 9) збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів»³.

¹ Господарський кодекс України : затв. Законом України від 16 січня 2003 р. № 436-IV.

² Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1555-VII.

³ Там само.

Встановлюються такі критерії допустимості державної допомоги: 1) вона має соціальний характер, її кінцевими вигодонабувачами є споживачі, за умови, що така допомога надається без дискримінації, пов'язаної з походженням товарів; 2) надається з метою відшкодування збитків, завданих надзвичайними ситуаціями техногенного чи природного характеру¹. Державна допомога є вагомим елементом підтримки підприємницької діяльності, адміністративно-правові норми Закону, який її регулює, визначають не тільки види, форми та порядок отримання державної допомоги, а і засади здійснення контролю у цій сфері.

До законодавчих актів, які мають загальне значення та охоплюють підтримку всіх сфер підприємницької діяльності, треба зарахувати і Закон України «Про захист економічної конкуренції». Він визначає «правові засади підтримки та захисту підприємницької діяльності, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин. Встановлює заборону для суб'єктів господарювання, об'єднанням схиляти інших суб'єктів господарювання до вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції чи сприяти вчиненню таких порушень тощо»².

Загальний для всіх напрямів підприємницької діяльності мають також прийняті на виконання законів підзаконні нормативно-правові акти. Наприклад, Указ Президента «Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності» прийнятий з метою поліпшення умов для господарської діяльності, забезпечення належного функціонування дозвільної системи. У цій сфері було передбачено вимоги забезпечити скасування органами виконавчої влади нормативно-правових актів, якими запроваджено видачу документів дозвільного характеру у випадках, не передбачених законами України;

¹ Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1555-VII.

² Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III.

прискорити гармонізацію національного законодавства у сфері технічного регулювання та споживчої політики до європейських вимог; забезпечити оприлюднення та вільний доступ до інформації (зокрема, в мережі Інтернет), необхідної суб'єктам господарювання для провадження господарської діяльності, з-поміж іншого, про державне та комунальне майно, яке пропонується до відчуження або передачі в оренду та ін.¹

Доволі значна кількість нормативно-правових актів містить норми, які стосуються підтримки окремих видів підприємницької діяльності. Соціально відповідальний бізнес – це порівняно нова ідея ведення підприємництва в Україні. Соціальну спрямованість можливо реалізувати практично у будь-якій сфері підприємницької діяльності: сільськогосподарській, ресторанній, транспортній тощо. Актом, який фіксує спеціальні правові засади його підтримки, є Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року.

Її мета – створити нормативно-правову базу та здійснення заходів для впровадження міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу в діяльність суб'єктів господарської діяльності для забезпечення сталого розвитку України та підвищення суспільного добробуту². Концепція пропонує запровадження «конкурсного відбору, переможцем якого є суб'єкт господарської діяльності з високим рівнем соціальної відповідальності, за визначеними державою критеріями, зокрема в разі: залучення суб'єкта господарської діяльності до реалізації соціальних проектів у сфері захисту прав людини (будівництво житла для внутрішньо переміщених осіб, соціального житла); створення умов для організації лікування та адаптації військовослужбовців; забезпечення закладів охорони здоров'я медичним обладнанням; будівництва та облаштування шкіл і дитячих будинків; реалізації соціальних

¹ Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності : Указ Президента України від 28 квітня 2007 р. № 363/2007.

² Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р.

проектів, зокрема за рахунок бюджетних коштів; участі суб'єктів господарської діяльності у створенні нових робочих місць (працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю; участь в удосконаленні трудового законодавства); участі суб'єктів господарської діяльності в організації та підтримці системи охорони навколишнього природного середовища; пошуку нових можливостей щодо підвищення екологічних показників діяльності; забезпечення проведення відповідної професійної підготовки працівників з питань охорони навколишнього природного середовища, здоров'я і безпеки, включаючи правильне поводження з небезпечними матеріалами та запобігання аваріям з екологічними наслідками»¹. Як видно з переліченого, названі Концепцією заходи відповідають сучасним реаліям існування нашої держави, які потребують посилення адаптації постраждалих від бойових дій осіб, зосібна, військовослужбовців, захисту довкілля тощо.

Законодавством доволі багато уваги відведено підтримці малого та середнього підприємництва. Як справедливо підкреслюють А. Р. Козак та Л. Л. Гевлич, малий бізнес відіграє певну роль у розвитку економіки держави, є джерелом надходжень до бюджету, впливає на зайнятість населення, надаючи робочі місця в Україні та розвинених країнах світу. Малі підприємства здатні подолати проблему безробіття. Соціальна значущість малого бізнесу обумовлена ще й тим, що сьогодні він становить основу середнього класу населення, який надає стабільність суспільству і забезпечує фінансовий розвиток господарства країни. У багатьох країнах розвиток малого бізнесу сприяє розвитку регіонів, які відстають за соціально-економічними показниками².

Отже, підтримка малого бізнесу займає значну частку діяльності держави у сфері підприємницької діяльності. Спеціальний

¹ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р.

² Козак А. Р., Гевлич Л. Л. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. Вип. 13, т. 2. С. 236–241.

Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» її метою проголошує: «1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва; 2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; 3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва; 4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки; 5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян»¹. Перераховані цілі отримують реалізацію у конкретних діях органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва й об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультативну підтримку, серед іншого, підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу. При цьому органи місцевого самоврядування мають право надавати, крім перелічених видів державної підтримки, інші за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів².

Правові засади підтримки малого підприємництва органами місцевого самоврядування деталізуються у локальних підзаконних нормативно-правових актах. Як приклад, можна навести Програму підтримки малого підприємництва Канівської міської територіальної громади до 2025 року, яка передбачає провадження таких заходів: «1) впорядкування нормативно-правового

¹ Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI.

² Там само.

регулювання підприємницької діяльності; 2) фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка. Заходи, спрямовані на отримання суб'єктами господарювання фінансово-кредитних ресурсів, зде-шевлення банківських кредитів, надання фінансової допомоги для започаткування власної справи підприємцям з числа безро-бітних; 3) ресурсне та інформаційне забезпечення підприємни-цтва. Надання своєчасної, достовірної та повної інформації щодо змін у законодавстві, нормативних актів, прийнятих органом місцевого самоврядування, залучення підприємців до семінарів, виставок, ярмарок, бізнес-форумів, формування позитивного іміджу малого підприємництва; 4) розвиток інфраструктури під-тримки підприємництва, підвищення кваліфікації кадрів у сфері підприємництва. Надання широкого спектру консультаційних послуг, методичної, юридичної та інформаційної підтримки. Проведення роботи щодо підготовки та підвищення кваліфікації; 5) підтримка сільського господарства. Надання консультативної та методологічної допомоги щодо підтримки розвитку сільсько-господарських обслуговуючих кооперативів, фермерських госпо-дарств, зеленого туризму та інших видів підприємницької діяль-ності на селі»¹. Як бачимо, окремим пунктом виділена підтримка сільськогосподарської сфери, що покликане посилити роль орга-нів місцевого самоврядування у сприянні розвитку цієї сфери.

Доцільно зазначити, що підтримка сільськогосподарського підприємництва є важливим напрямом державної політики. Її правові засади окреслені у низці законів. Так, Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначає основи державної політики у бюджетній, кредит-ній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управ-ління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Її принципами є прозо-рість та публічність (на основі формування, ведення і надання

¹ Про Програму підтримки малого підприємництва Канівської місь-кої територіальної громади до 2025 року. *Канівська міська рада* : сайт. URL: <https://kaniv-rada.gov.ua/news/1712739557/>

відкритого доступу до державних реєстрів), прогнозованість і послідовність (проявляється у створенні стабільної законодавчої та нормативно-правової бази з питань стимулювання розвитку агропромислового комплексу), справедливість (досягається шляхом пропорційності розподілу державної підтримки й обмеження максимального розміру підтримки на одного виробника сільськогосподарської продукції) та ефективність (створення сприятливих умов для здійснення сільськогосподарської діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції з метою мінімізації природно-кліматичних та економічних ризиків сільськогосподарського виробництва і гарантування продовольчої безпеки держави), цільове спрямування державної підтримки (полягає у пріоритетному наданні державної підтримки малим фермерським господарствам, зокрема, сімейним, які мають у власності та/або користуванні не більше 100 га земель сільськогосподарського призначення та річний дохід яких від реалізації продукції не перевищує 5 мільйонів гривень)¹. Такі принципи реалізуються і у підтримці окремих форм сільськогосподарської підприємницької діяльності, зокрема, у розвитку фермерства як особливої форми сімейного господарювання, яка покликана, з одного боку, сприяти насиченню ринку сільськогосподарською продукцією, а з іншого – забезпечити максимальну зайнятість населення у сільській місцевості.

У Законі України «Про фермерське господарство» є окремий розділ, присвячений державній підтримці цього напрямку підприємницької діяльності. Новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після створення), фермерським господарствам, зокрема з відокремленими фермерськими садибами, сімейним фермерським господарствам, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом

¹ Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV.

Міністрів України, надається допомога за рахунок коштів державного бюджету, серед іншого, через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, а також може надаватися за рахунок коштів місцевих бюджетів. Кабінет Міністрів України щороку в проекті Державного бюджету України передбачає кошти на підтримку фермерських господарств. Місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування щороку в проектах місцевих бюджетів можуть передбачати кошти на підтримку фермерських господарств¹.

Повномасштабна збройна агресія проти України позначилася на багатьох напрямках підприємницької діяльності та призвела до необхідності посилення державної підтримки. Однією зі сфер виробництва, що найбільше постраждала від війни, можна вважати аграрну. Означене зумовлене багатьма факторами, які вже було окреслено у попередніх підрозділах. На їх подолання наразі прийнято низку спеціальних нормативно-правових актів, які діють на час існування в Україні воєнного стану.

Постановою Кабінету міністрів України «Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного стану» зафіксовано вимогу спрямовувати залишки коштів спеціального фонду державного бюджету, що утворилися станом на 1 січня 2022 року за рахунок надходжень відповідно до Угоди про позику (Програма «Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство») між Україною та міжнародним банком реконструкції та розвитку від 27 серпня 2019 року і обліковуються на рахунках, відкритих в акціонерному товаристві «Державний експортно-імпорتنний банк України», за Міністерством аграрної політики та продовольства (апаратом Міністерства аграрної політики та продовольства і Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру), а також Міністерством економіки (Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів), на програми: «Керівництво та управління у сфері агропромислового комплексу»; «Проведення

¹ Про фермерське господарство : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-IV.

інвентаризації земель та оновлення картографічної основи Державного земельного кадастру»; «Заходи з будівництва прикордонних інспекційних постів та покращення доступу сільськогосподарських МСП до експортних ринків»¹.

На законодавчому рівні було внесено зміни до Закону «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків. Згідно з ними, Експортно-кредитне агентство (ЕКА) отримує право страхувати і перестраховувати воєнні та/або політичні ризики фінансових втрат українських та іноземних суб'єктів господарювання, якщо вони пов'язані з інвестиціями у створення об'єктів, а також інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості й експорту товарів (робіт, послуг) українського походження. Також ЕКА зможе страхувати та перестраховувати від воєнних та/або політичних ризиків інвестиційні кредити українських банків, спрямовані на цю мету².

З урахуванням реалій воєнного часу для підтримки вітчизняного підприємництва було затверджено Указ Президента України «Про Всеукраїнську економічну платформу “Зроблено в Україні”». Ним з метою забезпечення ефективного діалогу та об'єднання зусиль влади і бізнесу для подолання викликів та наслідків, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, стимулювання ділової активності українських виробників, популяризації та просування українського продукту, поліпшення інвестиційного клімату, створення економічних умов для відновлення, модернізації і зростання економіки України, заохочення повернення громадян України, які вимушено залишили Батьківщину внаслідок збройної агресії постановлено започаткувати Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні» під патронатом

¹ Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 438.

² Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків : Закон України від 22 листопада 2023 р. № 3497-IX.

Президента України для постійної комунікації та координації взаємодії державних органів, представників релокованих підприємств, вітчизняного бізнесу (великого, середнього, малого), громадських об'єднань підприємців, іноземних інвесторів, політичних діячів, вчених, експертів¹.

Отож, проведене наукове дослідження дає підставу констатувати, що в рамках представленої проблематики правові засади становлять сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили та галузевої належності, норми яких спрямовані на створення необхідних правових, економічних та організаційно-управлінських умов для підтримки і стабільного розвитку підприємницької діяльності в Україні. Так, Конституція України зобов'язує органи державної влади діяти у межах закону, спрямовує їхню діяльність на утвердження та забезпечення прав і свобод громадян, що охоплює також право на провадження підприємницької діяльності.

Зі свого боку, закони та прийняті на їх основі підзаконні нормативно-правові акти доцільно розподілити на три групи залежно від специфіки підприємницької діяльності, якій надається підтримка, зокрема: 1) нормативні документи, що визначають підтримку, яка реалізується державою на постійній основі, безвідносно до конкретного виду підприємницької діяльності; 2) ті, що окреслюють систему заходів підтримки щодо окремих видів підприємництва, зокрема за: обсягом (середнє та мале); участю іноземних інвесторів; певними сферами підприємництва (наприклад, аграрна); 3) функціонуванням протягом певного періоду, зокрема воєнного стану².

Однак незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, можемо із впевненістю констатувати, що в системі правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні ключове місце належить нормам адміністративної

¹ Про Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні»: Указ Президента України від 26 січня 2024 р. № 31/2024.

² Сериков С. С. До характеристики системи правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 151–155.

галузі права, адже саме останні: по-перше, визначають правовий статус суб'єктів, які уповноважені відповідну підтримку надавати; по-друге, розкривають порядок взаємодії зазначених суб'єктів; по-третє, окреслюють адміністративні процедури надання досліджуваної підтримки; по-четверте, визначають види (сфери) підприємницької діяльності або обставини, при яких звернення підприємця за допомогою викликають зобов'язання спеціально уповноважених суб'єктів таку підтримку надавати; по-п'яте, конкретизують заходи фінансової, інформаційної, організаційної та іншої визначеної допомоги; по-шосте, визначають засади контролю за цільовим використанням такої допомоги.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та структура адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні

Підтримка підприємницької діяльності в Україні вимагає побудови ефективного адміністративно-правового механізму її реалізації. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «механізм» дається у кількох варіантах: 1) механізм – це пристрій, що передає або перетворює рух. У порівнянні. / Те саме, що машина; 2) механізм – це внутрішня будова, система чого-небудь; 3) механізм – це сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище»¹. На думку Л. П. Юзькова, є два основні підходи до визначення поняття «механізм» – структурно-організаційний та структурно-функціональний. Згідно з першим, механізм характеризується як сукупність певних складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів, а механізм держави – як «сукупність установ», через які здійснюється «державне керівництво суспільством». Відповідно до іншого, під час визначення механізму того чи того державно-правового інституту (процесу, явища) акцентується не тільки на організаційній основі його побудови, але і на його динаміці, реальному функціонуванні. Вчений надавав перевагу структурно-функціональному підходу, і з огляду на це у загальному аспекті визначає механізм державного управління як організацію практичного здійснення державного управління (виконавчо-розпорядчої діяльності)².

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.

² Юзьков Л. П. Державне управління у політичній системі розвиненого соціалізму. Київ : Норма, 1983. 368 с.

Натомість А. М. Колодій та А. Ю. Олійник виділяють юридичний, психологічний і соціальний механізми реалізації суб'єктивних прав. Юридичний механізм характеризують як систему юридичних норм, фактів, документів та основних форм і способів організації їх здійснення. Психологічний механізм – це цінності, орієнтації, установки, цілі, інтереси і потреби, мотивація, вольова активність людини у процесі здійснення прав і обов'язків. Соціальний механізм об'єднує політичні, організаційні, ідеологічні та інші чинники.

Учені пропонують визначати механізм реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина як відносно відокремлену сукупність конституційних елементів, за допомогою яких в умовах дотримання законності, з позиції гуманізму і соціальної справедливості кожною людиною і громадянином України здійснюються конституційні можливості, знешкоджуються ті негативні умови, що можуть завдати шкоди практичному втіленню можливого у повсякденне життя¹. Механізм, пише Н. М. Оніщенко, – це сукупність компонентів, через цілісність існування яких можна розкрити сам механізм як ціле. Умовами його функціонування є узгодженість та єдність його елементів. Кожен із системних елементів механізму органічно обумовлений усіма іншими його елементами і функціонуванням системи назагал. По-третє, «структурованість» – інша ключова категорія механізму. Структурованість – це можливість опису механізму як системи, через встановлення його структури, тобто комплексу зв'язків і відносин системи, зумовленість поведінки механізму не стільки поведінкою його окремих елементів, скільки властивостями його структури². В. М. Присяжнюк вказує, що механізм управління є складним і багатоступеневим процесом, що включає ключові елементи та складові, такі як прогнозування, планування розвитку,

¹ Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.

² Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.

мотиваційне, організаційне й інформаційне забезпечення. Він визначає методи і способи управління, які забезпечують узгоджений вплив керівної системи на керовану. Основою механізму управління виступає ефективне поєднання його елементів, інструментів та сучасних управлінських технологій. Вдале застосування цих управлінських механізмів сприяє посиленню конкурентних позицій на ринку, підвищенню конкурентоспроможності підприємства, а також досягненню стратегічних цілей. Кожен елемент механізму має бути чітко відображений у його структурі, оскільки є невід'ємною частиною єдиної управлінської системи. Вони забезпечують моніторинг конкурентного середовища, своєчасне виявлення та прогнозування тенденцій розвитку, а також оцінку конкурентних переваг і реалізацію ефективних стратегій¹.

Отже, у найбільш загальному розумінні механізм становить сукупність взаємопов'язаних взаємодіючих елементів, що взаємодіють і функціонують для досягнення певної, єдиної мети. Вказаний термін набуває специфіки залежно від сфери суспільного життя, у якій застосовується. Зокрема:

- у соціології – це сукупність соціальних процесів і взаємодій, через які реалізуються соціальні зміни або підтримується стабільність у суспільстві. Соціальні механізми пояснюють, як конкретні дії, норми чи інституції впливають на поведінку людей та групу осіб;

- з погляду філософії, – це концептуальна модель, яка пояснює причиново-наслідкові зв'язки між подіями або явищами. Механізми в філософському контексті можуть описувати структуру і функціонування складних систем, включаючи природні, соціальні та моральні процеси;

- у психології – це внутрішні психічні процеси або реакції, які пояснюють поведінку індивіда, його емоційні та когнітивні стани. Психологічні механізми, такі як механізми захисту

¹ Присяжнюк П. В. Механізм управління: сутність, види та складові. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.150>; URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7539>

(наприклад, раціоналізація або проєкція), допомагають людині адаптуватися до стресу чи конфліктів;

- у теорії управління – це система управлінських процедур, методів та інструментів, що використовуються для досягнення організаційних цілей. Це може бути механізм контролю, прийняття рішень або управління персоналом, які сприяють ефективному функціонуванню організації;

- з юридичної позиції – це сукупність правових норм, інститутів і процедур, що забезпечують реалізацію, захист і регулювання правових відносин.

Тож, з правового погляду, категорія «механізм» набуває певної специфіки. Так, Ю. О. Коваленко зазначає, що в загальному контексті адміністративно-правовий механізм постає певною системою «адміністративно-правових засобів і факторів, що: виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права»¹.

Ю. А. Ведерніков та А. В. Папірна відзначають, що зазначена категорія становить взятую в сукупності систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин. За допомогою цієї системи правових засобів, способів і форм нормативність права переводиться у впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок. До основних ознак правового механізму вчені відносять такі: він є частиною механізму соціального регулювання; об'єднує всі явища правової дійсності: засоби (норми права, суб'єктивні права і обов'язки, рішення судів та інші, що об'єктивовані

¹ Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.

у правових актах); способи (дозвіл, зобов'язання, заборони); форми (дотримання, виконання, використання, застосування); це взаємопов'язана система, що взаємодіє; є динамічною частиною правової системи суспільства – слугує приведенню у дію необхідних елементів правової системи; результатом чого є встановлення правопорядку в суспільстві¹.

Варто навести точку зору Р. Б. Прилуцького, який серед характерних ознак правового механізму виділяє такі:

1) об'єктивний характер: правовий механізм є особливою конструкцією позитивного права, що відображає об'єктивні матеріальні та духовні умови існування конкретного суспільства, юридичну парадигму, що домінує, правовий менталітет і культуру;

2) суб'єктивний аспект: а) будь-які правові конструкції є результатом діяльності правотворчих суб'єктів, які виражають індивідуальну та групову свідомість і досвід; б) механізм стає дієвим тільки тоді, коли його включають у відповідну практику і співвідносять з метою цієї діяльності. Норми права або інститути не є механізмами самі собою – їхній інструментальний характер виявляється лише тоді, коли суб'єкт сприймає та використовує їх як інструменти;

3) цільовий (телеологічний) аспект: правовий механізм створюється для досягнення конкретних цілей, і саме під них формується відповідний набір правових інструментів;

4) системний характер: правовий механізм є органічною системою взаємопов'язаних правових інструментів, що функціонують як єдине ціле. Важливою характеристикою виступає завершеність його інструментальної структури;

5) формалізація правових інструментів: правові механізми включають визначений набір юридичних регуляторів, таких як права, обов'язки, заборони, принципи, презумпції, фікції, строки, процедури, а також заходи заохочення

¹ Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.

та відповідальності, що робить їх комплексними юридичними засобами¹.

Отже, незалежно від сфери застосування, правовий механізм становить сукупність врегульованих нормами чинного законодавства елементів (інструментів та засобів), які використовує держава (в особі її уповноважених органів та їхніх посадових осіб) задля забезпечення ефективного регулювання суспільних відносин, а також створення необхідних умов для реалізації і захисту законних прав, свобод та інтересів учасників цих правовідносин. Для правового механізму характерний такий набір ключових ознак:

- завжди спрямований на досягнення конкретних цілей, таких як захист прав і свобод людини, забезпечення правопорядку, регулювання економічних відносин тощо;
- базується на системі правових норм, які регулюють поведінку суб'єктів у правовому полі;
- правові норми, інститути та процедури утворюють єдину систему, де кожен елемент виконує свою функцію і взаємодіє з іншими;
- не є статичним, він постійно розвивається і змінюється відповідно до потреб суспільства;
- забезпечує практичне застосування правових норм через діяльність спеціально уповноважених державних інституцій.

Специфіка правового механізму безпосередньо залежить від того, на забезпечення якої сфери життя його спрямовано, та якою галуззю права регулюються відповідні суспільні відносини. У рамках представленої проблематики йдеться про адміністративно-правовий механізм, яким О. М. Бабійчук вважає засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави². На думку В. В. Галунька,

¹ Прилуцький Р. Б. Правові механізми у сфері господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 26–39.

² Бабійчук О. М. Адміністративно-правове регулювання та юридичні аспекти в паліативній і хоспісній медицині. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 4 (10). С. 132–140.

під механізмом адміністративно-правового регулювання треба розуміти засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави. Механізм адміністративно-правового регулювання дає можливість охопити увесь процес правового регулювання, уявити його в системно-динамічному вигляді, розкрити його структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів¹.

Інший науковець – Н. В. Шинкаренко, переконливо доводить, що основними рисами механізму адміністративно-правового запобігання корупції є такі: «(1) розглядуваний механізм поєднує в собі такі елементи як: норми адміністративного права, форми адміністративного права, методи адміністративного права, процедури реалізації адміністративно-правових норм і норми, принципи й методи, які безпосередньо стосуються запобігання корупції; (2) означений механізм спрямовано на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання корупції; (3) запобігання корупції – це недопущення, завчасне відвертання корупційних діянь; (4) цей механізм являє собою процес, що містить певні стадії (етапи) реалізації; (5) розглядуваний механізм містить наступні елементи: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела права, публічну адміністрацію, принципи діяльності публічної адміністрації, індивідуальні акти публічної адміністрації, адміністративно-правові відносини, форми адміністративного права, тлумачення норм адміністративного права, методи адміністративного права, процедури реалізації адміністративно-правових норм, принцип законності»².

Отже, з огляду на зазначене вище, адміністративно-правовий механізм підтримки підприємницької діяльності

¹ Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : монографія / за заг. ред. В. В. Галунька ; Херсон. юрид. ін-т Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 378 с.

² Шинкаренко Н. В. Адміністративно-правовий механізм запобігання корупції в органах поліції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 209–215.

в Україні – це сукупність визначених нормами адміністративної галузі права елементів, які встановлюються державою та у єдності спрямовані на створення сприятливих правових, організаційних, економічних та інших умов для здійснення підприємництва в Україні, а також її захист і розвиток. Відповідний адміністративно-правовий механізм, як зазначалося, складається із певних структурних елементів, до яких, уважаємо, найбільш доцільно віднести такі: адміністративно-правові норми; нормативно-правовий акт; адміністративні правовідносини; юридичні факти; адміністративні процедури; інструменти підтримки¹.

Ураховуючи попередні міркування, передовсім зосередимо увагу на такому елементі досліджуваного механізму, як норма адміністративного права. С. В. Городянко вказує, що норма права – це правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою, елементарна частина права, яка відноситься до нього як частина до цілого; загальнообов'язкове, встановлене або санкціоноване й охоронюване державою правило поведінки, що виражає обумовлену матеріальними умовами життя суспільну волю та інтереси народу, активно впливає на суспільні відносини з метою їх впорядкування. Ці норми утворюють єдину систему національного права України, яка складається з галузей та інститутів. Їхня ефективна дія неможлива без взаємозв'язку. Реалізація правових норм гарантується державою і в необхідних випадках підтримується примусовою силою². Тож, назагал, норма права – це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою, що регулює суспільні відносини і забезпечується державним примусом.

Зі свого боку, специфіка змісту адміністративно-правової норми полягає у тому, що, на відміну від норм інших галузей права, вона регулює відносини у сфері виконавчої діяльності, тобто у певній галузі суспільних відносин: економічних,

¹ Семенова М. Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EN220849>

² Городянко С. В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 189 с.

соціальних, адміністративних, політичних тощо. А отже, адміністративно-правова норма – це загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене державою з метою регулювання суспільних відносин, що входять до предмета адміністративного права, і забезпечене засобами державного примусу. При цьому науковець уточнює, що норми адміністративного права мають особливу сферу застосування – державне управління¹.

Досить розгорнутою є позиція В. В. Коваленка, який стверджує, що адміністративно-правова норма є особливим різновидом правової норми, яка використовується для формування, охорони та захисту публічних правовідносин, а також для організації і забезпечення функціонування публічної адміністрації. Автор виділяє кілька характерних ознак цієї категорії: по-перше, вона є видом правової норми, а це означає, що їй властиві всі основні риси, такі як загальнообов'язковість, формальна визначеність і забезпечення виконання за допомогою державного примусу. По-друге, ці норми орієнтовані на реалізацію публічного, а не приватного інтересу. По-третє, вони сприяють функціонуванню публічної адміністрації. По-четверте, предмет їх регулювання охоплює широкий спектр суспільних відносин, що виникають у процесі публічного управління, надання адміністративних послуг, застосування заходів адміністративного примусу до фізичних та юридичних осіб, а також оскарження дій та рішень органів влади. По-п'яте, ці норми реалізують регулятивну й охоронну функції адміністративного права в різних сферах суспільного життя, таких як економіка, освіта, будівництво, охорона здоров'я, внутрішні справи тощо. По-шосте, вони слугують основним інструментом для реалізації методу адміністративного права, оскільки містять приписи, заборони та дозволи, які використовує публічна адміністрація для регулювання суспільних відносин. Нарешті, по-сьоме, ці норми не систематизовані, а задокументовані у різних нормативно-правових актах з різною юридичною силою, таких як закони та підзаконні акти публічної

¹ Петков С. В. Теорія адміністративного права : навч. посіб. Київ : КНТ, 2014. 304 с.

адміністрації, зокрема місцевого самоврядування. Серед джерел адміністративно-правових норм переважають акти одностороннього волевиявлення: укази, розпорядження і накази¹.

Отже, норма адміністративного права, як елемент адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні, – це загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене державою для регулювання правовідносин, що виникають між досліджуваними суб'єктами та органами державної влади. Вона визначає права й обов'язки підприємців, процедури взаємодії з державними інституціями, а також порядок врегулювання конфліктних ситуацій та оскарження рішень органів влади. У рамках представленої проблематики норми адміністративного права спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності через регулювання адміністративних процесів, таких як реєстрація, ліцензування, видача дозволів, сертифікація, надання різного роду підтримки, тощо. Окрім того, вони регламентують діяльність державних органів, які надають адміністративні послуги підприємцям, і забезпечують правову базу для здійснення державного контролю за дотриманням ними встановлених правил і вимог, а також правомірності та цільової орієнтації державної підтримки. А тому можна узагальнити, що норми адміністративного права в рамках підтримки підприємництва забезпечують баланс між захистом інтересів держави та суспільства і стимулюванням розвитку бізнесу².

Наступний елемент адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні – нормативно-правовий акт. В юридичній енциклопедичній літературі відзначається, що нормативно-правовий акт, – це основне

¹ Курс адміністративного права України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. ; за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

² Сериков С. С. Норма права, як важливий елемент адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 вересня 2021 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2021. С. 222–224.

джерело права в державі соціально-демократичної орієнтації. Поширеність нормативно-правових актів пояснюється перевагами такого способу вираження юридичних норм саме з огляду загальнолюдських принципів права. До таких переваг учені відносять можливості: чітко, ясно й однозначно формулювати зміст юридичних прав і обов'язків; якнайшвидше доводити до відома адресатів юридичної норми її зміст; забезпечувати сприятливі умови для правильного, адекватного розуміння адресатом змісту норми права; оперативно змінювати чи скасовувати юридичну норму; упорядковувати, погоджувати, систематизувати численні юридичні норми¹. Р. Ромашов, Н. Пархоменко, С. Легуша виокремлюють такі ознаки нормативно-правового акта: 1) приймається від імені держави в порядку, передбаченому законом; 2) є результатом правотворчої діяльності компетентних суб'єктів; 3) містить правила поведінки загального характеру, регулятивно-охоронний вплив яких здійснюється щодо неперсоніфікованого кола суб'єктів; 4) реалізується в особливому процесуальному порядку, має визначену документальну форму (закон, указ, постанова); 5) спрямований на регулювання типових суспільних відносин; 6) забезпечується системою державних гарантій і санкцій; 7) діє в часі, в просторі і за колом осіб; 8) має юридичну силу, що дає можливості визначити принципи підпорядкування та ієрархічної побудови системи нормативно-правових актів².

Отже, маємо підстави ствердити, що нормативно-правовий акт як елемент адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні є офіційним документом, який видається спеціально уповноваженим державним органом в установленому законом порядку, містить однорідні за сутністю та змістом правові норм, спрямовані на регулювання правових відносин у досліджуваній сфері суспільного

¹ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. Київ : Укр. енцикл., 1999. Т. 2. Д-Й. 744 с.

² Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. Р. Ромашова, П. Пархоменко. Київ : КНТ, 2007. 216 с.

життя. Вони виступають фундаментальним інструментом, який визначає правові рамки діяльності бізнесу, формуючи правила і процедури для ведення підприємницької діяльності загалом, а також її підтримки зокрема. Перераховані нормативно-правові документи є різноманітними за юридичною силою, зокрема – це закони, підзаконні акти, що представлені указами Президента, постановами Уряду, розпорядженнями тощо. Такі акти є основою для регулювання адміністративних процедур, пов'язаних із реєстрацією підприємств, ліцензуванням, сертифікацією, оподаткуванням та іншими аспектами, які забезпечують законне функціонування бізнесу взагалі, а також щодо надання йому підтримки, зокрема. Окрім того, саме за допомогою адміністративних нормативно-правових актів оформлюються рішення спрямовані на формування і реалізацію заходів щодо підтримки бізнесу в Україні.

З огляду на зазначене вище цілком логічним є те, що наступним важливим елементом адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні є адміністративні правовідносини. Назагал, правові відносини – це специфічні вольові суспільні відносини, які виникають і здійснюються на основі норм права, учасники яких взаємопов'язані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками. Через правовідносини реалізуються норми права, які встановлюють права й обов'язки людини. Вони можуть бути формально визначені (у статтях законів, підзаконних нормативно-правових актах) або не мати необхідних формальних ознак (наприклад, природні права людини). Держава захищає усі правовідносини, які мають місце в суспільстві, незалежно від їх формального визначення, і підтримує їх різними засобами, зокрема, примусовими¹. В. М. Кириченко та О. М. Куракін підкреслюють, що правові відносини – це врегульовані нормами права суспільні зв'язки між суб'єктами права, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Це особливий різновид суспільних

¹ Молдован В. В., Чулінда А. І. Правознавство : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 184 с.

відносин, які виникають між людьми чи об'єднаннями людей з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів. Наприклад, власник майна може реалізувати свою правомочність тільки у стосунках з іншими людьми, тобто може продати, знищити або подарувати своє майно будь-якій особі, а також вимагати дотримання свого права власності від інших людей та організацій. Не може бути правовідносин між людиною та тваринами, рослинами або предметами¹.

Специфіка правових відносин безпосередньо залежить від того, нормами якої галузі права вони регулюються. Так, Т. О. Коломєєз зазначає, що «адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами і обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі публічного (державного і самоврядного) управління у сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадського порядку»². Зі свого боку, у визначенні О. І. Остапенка, М. В. Ковалів та С. С. Єсімової адміністративно-правові відносини – це форма соціальної взаємодії публічної адміністрації і об'єктів публічного управління, що виникає на підставі адміністративно-правових норм, з метою забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави, учасники якої мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Адміністративно-правові відносини мають структуру, яка характеризується взаємопов'язаністю усіх складових компонентів. До них зараховують суб'єктів правовідносин, об'єкти, юридичні факти та зміст правовідносин. Автори також підкреслюють, що адміністративно-правові відносини

¹ Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2010. 264 с.

² Коломєєз Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

характеризуються динамічністю правового регулювання. Зауважуючи на те, що вони беруть участь у різноманітних суспільних процесах, деякі групи адміністративних правовідносин із часом втрачають актуальність і вступають у суперечність із панівними суспільними відносинами. Тому розвиток теорії адміністративного права триває постійно, що зумовлено як виданням нових нормативно-правових актів у галузі публічно-сервісної й управлінської діяльності, так і новелами у реалізації адміністративно-правових відносин. З цим пов'язаний постійний інтерес до загальнотеоретичних питань, що стосуються адміністративно-правових відносин¹.

Отже, адміністративні правовідносини є важливою складовою адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні. Вони фактично характеризують практичне втілення у життя правових норм щодо забезпечення взаємодії між державними органами та суб'єктами підприємництва і виконують ключову роль у їх регулюванні й організації. Головним призначенням адміністративних правовідносин є забезпечення чіткого і прозорого правового порядку, в межах якого підприємці можуть реалізовувати свої права, виконувати обов'язки й отримувати належну підтримку з боку держави. Один із головних аспектів адміністративних правовідносин – їхня публічно-правова природа. Вони регулюють питання, що стосуються не лише приватних інтересів підприємців, а й публічного інтересу, зокрема в контексті забезпечення дотримання правопорядку, економічної стабільності та розвитку суспільства загалом. У рамках цих відносин держава діє як регулятор, встановлюючи правила, стандарти та вимоги, які забезпечують захист підприємців, споживачів і суспільства.

Ще одним елементом є юридичні факти. М. В. Цвік вважає, що юридичні факти – це конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну

¹ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. 2-е вид., доповн. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

правових відносин. Юридичні факти є необхідними умовами для виникнення правовідносин і характеризуються такими ознаками: виявляються у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю; прямо або опосередковано передбачені нормами права; викликають передбачені законом юридичні наслідки.

Юридичні факти у правовій системі поєднують норми права з реальними суспільними відносинами. За їх допомогою життєві обставини набувають юридичного значення і у такий спосіб впливають на соціальні процеси і явища, спрямовуючи їх у необхідне русло¹. Юридичні факти, пише В. М. Кириченко, – це передбачені нормами права конкретні життєві обставини, які зумовлюють виникнення, зміну або припинення правовідносин. Вони, підкреслює автор, є необхідними умовами для виникнення, зміни або припинення конкретних правовідносин і характеризуються такими ознаками: 1) знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю; 2) прямо або опосередковано передбачені нормами права; 3) викликають передбачені законом юридичні наслідки². Тож, юридичні факти як елемент адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні – це дії та/або події, які викликають правові наслідки, що призводять до необхідності надання державою підтримки вказаним суб'єктам.

Передостанній елемент досліджуваного правового механізму, на якому сконцентруємо свою увагу, – адміністративні процедури. Р. С. Алімов переконливо доводить, що правова (юридична) процедура – це впорядкована система правовідносин, що виникають у певній послідовності та мають на меті досягнення конкретного правового результату. Цей результат може полягати у створенні юридичних норм, припиненні

¹ Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.

² Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2010. 264 с.

певних правовідносин, важливих для процедури, або у запобіганні правопорушенням. Відносини, що складають процедуру, є процедурними правовідносинами. Вчений наголошує, що їхня сукупність спрямована на досягнення певного правового результату, який є основною метою юридичної процедури. Спільна мета правового характеру, притаманна всім відносинам у рамках процедури, об'єднує їх у єдину систему, яку автор називає юридичною процедурою¹.

На переконання О. О. Середи, правова процедура – це та, що належить до законодавства, до правових актів, тобто процедура, поміщена до правового середовища. І вона має характерні риси. По-перше, це особлива процедура, що чітко викладена і закріплена в законах і підзаконних нормативних актах. По-друге, є нормативно встановленим порядком здійснення юридичної діяльності. По-третє, головною метою правової процедури є реалізація основної, тобто матеріальної юридичної норми, заснованих на ній матеріальних правовідносин². У рамках представленої у роботі проблематики, передовсім йдеться про процедури адміністративні.

Так, у своєму науковому дослідженні І. В. Бойко зазначає, що адміністративна процедура – це нормативно визначений, структурований процес ухвалення адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на розв'язання конкретних питань у сфері публічного управління. Її визначальна характеристика – правовий характер, оскільки принципи та правила адміністративної процедури закріплені в нормативно-правових актах. Вона включає норми, що регулюють діяльність як суб'єктів публічного адміністрування, так і поведінку приватних осіб. Процедура має на меті ухвалення суб'єктом владних повноважень адміністративного акта для вирішення конкретної адміністративної справи.

¹ Алімов Р. С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2002. 165 с.

² Середа О. О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 195 с.

Основна її мета – забезпечити ефективну реалізацію прав приватних осіб та запобігти їхньому порушенню. Адміністративна процедура має зовнішні наслідки, оскільки її застосування створює права та обов'язки для осіб, що перебувають поза системою публічного адміністрування. Зазвичай вона має безспірний характер, вирішуючи позитивні управлінські справи, за винятком процедур розгляду скарг. У таких випадках сторони можуть мати різні погляди на те, як потрібно вирішити конкретну адміністративну справу, що робить процедуру спірною¹.

Як змогли переконатися із викладеного вище, адміністративні процедури виступають важливим елементом адміністративно-правового механізму, що забезпечує підтримку підприємницької діяльності. Вони охоплюють сукупність дій та етапів, які здійснюють державні органи в процесі взаємодії із суб'єктами підприємництва, з метою реалізації адміністративних функцій, забезпечення та захисту прав і законних інтересів підприємців, а також створення економічних та організаційних умов для їх належного функціонування у складний період. Основним призначенням адміністративних процедур є напрацювання чітких і зрозумілих механізмів, за якими підприємці можуть легітимно та прозоро взаємодіяти з державними органами задля отримання передбаченої законодавством підтримки. Однією із ключових характеристик адміністративних процедур виступає їхня регламентація, що забезпечує правову визначеність і передбачуваність. Законодавство визначає порядок і строки здійснення адміністративних дій, що допомагає підприємцям планувати свою діяльність, зменшуючи ризики і забезпечуючи стабільність ведення бізнесу².

Останній елемент адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні, на якому зосередимо увагу, – інструменти, за допомогою яких здійснюється

¹ Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.

² Сериков С. С. До проблеми визначення поняття та структурних елементів адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 8, т. 2. С. 167–171.

відповідна підтримка. Ними є різноманітні засоби та заходи, спрямовані на створення сприятливого середовища для функціонування та розвитку бізнесу. Вони охоплюють як правові, так і адміністративні засоби, які дають можливість забезпечити ефективну взаємодію між державою і суб'єктами підприємництва, сприяючи їхньому розвитку та конкурентоспроможності.

У підсумку представленого підрозділу монографії необхідно узагальнити, що саме окреслені вище елементи адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні у своїй єдності забезпечують ефективність та дієвість функціонування досліджуваного у роботі інституту. З огляду на зазначене, в реаліях сьогодення надважливим завданням законодавця є створити всі необхідні умови для роботи цього механізму взагалі, а також кожного його окремого структурного елемента зокрема¹.

2.2. Система суб'єктів забезпечення підтримки підприємницької діяльності в Україні та особливості їх правового статусу

Підтримка підприємницької діяльності в Україні – це комплексний механізм, який реалізується низкою уповноважених на це суб'єктів. Їхня діяльність повинна взаємодоповнюватися. Академічний тлумачний словник української мови розглядає поняття «система» як: порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чогонебудь; продуманий план; заведений, прийнятий порядок; форма організації, будова чогонебудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.); сукупність способів, методів, прийомів здійснення чогонебудь; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих

¹ Сериков С. С. До проблеми визначення поняття та структурних елементів адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 8, т. 2. С. 167–171.

частин¹. Тож загалом система становить логічний взаємний зв'язок елементів, що утворюють ціле явище чи предмет.

Далі в розрізі представленої проблематики розглянемо категорію «правовий статус» у контексті основи для проведення систематизації досліджуваного кола суб'єктів. У правовій літературі довкола цього поняття висловлюються різноманітні погляди. І. І. Литвин визначає правовий статус як різновид соціального, що визначає становище суб'єкта у тій частині соціальної системи, яка регулюється правом, шляхом виділення прав, обов'язків та інших юридично значущих властивостей і характеристик суб'єкта, що у своїй сукупності встановлюють для останнього юридично значущі форми, порядок та межі реалізації ним своєї суспільно значимої поведінки². К. М. Гуртова та К. О. Кабацька характеризують правовий статус особи як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, згідно з якими індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві³. М. В. Шиленко зазначає, що правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону суб'єктів малого підприємництва, відображає їхнє місце та роль у державному управлінні, що окреслені певними правовими рамками, а тому визначаються Конституцією України, законами України та іншими підзаконними нормативно-правовими актами відповідно до наданих прав та покладених на них обов'язків і на підставі яких здійснюється охорона суб'єктів малого підприємництва⁴. Враховуючи

¹ Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН УРСР; Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6 : П-Поїти / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. 832 с.

² Литвин І. І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38, т. 1. С. 18–21.

³ Гуртова К. М., Кабацька К. О. Правовий статус людини і громадянина в Україні. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Х Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / ХНУВС. Харків, 2021. С. 276–277.

⁴ Шиленко М. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону суб'єктів малого підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 22, ч. 1, т. 2. С. 261–265.

окреслені позиції вчених, можемо зазначити, що в основі змісту правового статусу суб'єкта лежить низка тих елементів, які визначають його роль як учасника визначених відносин. До основних елементів правового статусу суб'єкта належать насамперед завдання, які він виконує у певних правовідносинах, а також права та обов'язки, визначені законодавством як інструменти виконання поставлених завдань.

За своїм правовим статусом суб'єкти підтримки підприємницької діяльності не є однорідними. Передовсім розглянемо ті органи, правовий статус яких має найбільш загальний (всеохопний) характер. Так, Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні. Лише законами України визначаються такі важливі для підприємницької діяльності об'єкти правового регулювання, як: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; правовий режим власності; правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішньоекономічної діяльності, митної справи.

Кабінет Міністрів України у сфері підтримки підприємницької діяльності вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина; забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки та природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади тощо¹.

¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.

Президент є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Також він наділений повноваженнями нормотворчості, саме указами Президента було затверджено низку нормативно-правових актів в сфері підтримки підприємництва. Наприклад, Указ Президента «Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва» було прийнято з метою забезпечення реалізації конституційного права громадян на підприємницьку діяльність, створення більш сприятливих умов для розвитку підприємництва на засадах непорушності права приватної власності, підтримання добросовісної конкуренції і обмеження монополізму. Серед заходів, що ним передбачалися, – забезпечити відкритий доступ суб'єктів підприємництва, зокрема через офіційні сайти відповідних органів, до інформації про державне і комунальне майно, яке пропонується до відчуження або передачі в оренду¹.

Правовий статус означених суб'єктів має загальний характер, вони приймають найважливіші рішення, які реалізуються у діяльності інших суб'єктів. Розглянемо особливості тих суб'єктів, компетенція яких охоплює більш вузьке коло завдань та які підтримують підприємницьку діяльність у межах їх реалізації.

Міністерство економіки України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує: «формування та реалізує державну політику економічного розвитку і торгівлі, державну цінову політику; формування та реалізує державну інвестиційну політику, державну інноваційну політику в реальному секторі економіки, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства та в інших сферах, зокрема у сфері державного експортного контролю захисту прав споживачів, контролю за цінами, контролю за виготовленням цінних

¹ Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва : Указ Президента України від 12 травня 2005 р. № 779/2005.

паперів тощо»¹. Отже, діяльність Міністерства економіки безпосередньо пов'язана із впливом на підприємницьку діяльність, її розвиток та підтримку. Серед таких повноважень доцільно виділити: в сфері нормотворення розробка проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції, а також пропозицій щодо основних напрямів розвитку та реформування економіки, проєктів нормативно-правових актів у сфері інвестиційної діяльності тощо. Також міністерство координує здійснення заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності та ресурсоефективності галузей промисловості; координує інноваційну діяльність у реальному секторі економіки, готує і публікує щороку в засобах масової інформації звіти про стан розвитку малого і середнього підприємництва в Україні та його державну підтримку, сприяє розробленню і здійсненню органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування заходів щодо розвитку малого і середнього підприємництва, зокрема виконання регіональних і місцевих програм, здійснює контроль за діяльністю Українського фонду підтримки підприємництва².

Міністерство цифрової трансформації України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки і роботизації, електронного урядування й електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, електронних комунікацій і радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету,

¹ Питання Міністерства економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459.

² Там само.

електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті; у сфері хмарних послуг¹. Отже, саме це міністерство сприяє підтримці підприємницької діяльності у цифровій сфері, зокрема, на основі розвитку застосунку Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів².

Державна регуляторна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування і дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності. Своїми повноваженнями вона забезпечує реалізацію державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності і політики з питань її дерегуляції на засадах економічної доцільності й ефективності дії регуляторних актів, зниження рівня втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, вживає заходів щодо захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, порушених унаслідок дії регуляторних актів³. Отже, підтримка підприємницької діяльності цією службою відбувається шляхом зменшення регуляційного публічного впливу, відновлення порушених регуляторними актами прав та законних інтересів підприємців.

¹ Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856.

² Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1667-IX.

³ Деякі питання Державної регуляторної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2014 р. № 724.

Антимонопольний комітет України – це державний орган зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Повноваження, що входять до складу його правового статусу, розповсюджуються на декілька сфер: «1) контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції (може розглядати заяви і справи щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами тощо); 2) контролю за узгодженими діями, концентрацією (має право приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надавати висновки, попередні висновки стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції та ін.); 3) формування та реалізації конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції, нормативного і методичного забезпечення діяльності Антимонопольного комітету України та застосування законодавства про захист економічної конкуренції (може надавати обов'язкові для розгляду рекомендації щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції, запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а також щодо припинення дій або бездіяльності, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію; надавати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції тощо)»¹. Отже, підтримувальна діяльність Антимонопольного комітету полягає у створенні рівних умов для підприємницької діяльності.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку серед завдань, які визначають її повноваження, виокремлює: формування та забезпечення реалізації єдиної державної

¹ Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-ХІІ.

політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів та похідних (деривативів) в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів; здійснення державного регулювання та контролю за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України; захист прав інвесторів шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень; сприяння розвитку ринку цінних паперів і похідних (деривативів) та інші. На виконання цих завдань Комісії надано значний обсяг повноважень, серед яких: встановлення правил та стандартів здійснення учасниками депозитарної системи України операцій на ринку цінних паперів та контроль їх дотримання; видання дозволів, встановлення стандартів і правил діяльності, реєстрація випуск та проспект емісії (інформації про випуск) інвестиційних сертифікатів, скасування реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів інвестиційних фондів та інвестиційних компаній тощо¹.

Правовий статус перелічених суб'єктів є загальним щодо підтримки підприємницької діяльності, лише окремі завдання і встановлені для їх виконання повноваження стосуються безпосередньо розглядуваної сфери. До суб'єктів загальної компетенції, коло яких є доволі широким і охоплює питання підтримки підприємництва, також належать органи місцевого самоврядування та місцеві органи державної влади. На відміну від розглянутих вище суб'єктів загальної компетенції, такі органи розповсюджують свою діяльність на обмежені території.

З урахуванням сучасних обставин мова йде про військово-цивільні адміністрації, утворення яких є тимчасовим вимушеним заходом з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення у районі відсічі збройної агресії Російської Федерації,

¹ Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1063/2011.

що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування¹. До кола повноважень у сфері підтримки підприємництва на відповідних підконтрольних їм територіях належить: «підготовка та затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до участі у комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координації цієї роботи на відповідній території; розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях; складання та затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; забезпечення виконання відповідного бюджету; встановлення ставок місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України, якщо відсутнє рішення відповідної ради з цих питань; прийняття рішень щодо надання відповідно до законодавства пільг зі сплати місцевих податків і зборів, якщо відсутнє рішення відповідної ради з цих питань тощо»².

Органи місцевого самоврядування також виконують значну роботу щодо підтримки підприємництва. Основи їх правового статусу в цій сфері визначені Законом України «Про місцеве самоврядування», яким до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі власні (самоврядні) та делеговані повноваження: підготовка програм соціально-економічного і культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання

¹ Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лют. 2015 р. № 141-VIII.

² Там само.

раді звітів про хід і результати виконання цих програм; забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління соціально-економічним і культурним розвитком відповідної території, а також визначення потреби у місцевих будівельних матеріалах, паливі; участь у здійсненні державної регуляторної політики у спосіб та межах, визначених законом та інші¹.

У межах підтримки підприємницької діяльності органами місцевого самоврядування створюються спеціальні інституції, організовується проведення тренінгів та інших заходів. Так, Центр підтримки підприємництва Львівської міської ради був створений для стимулювання підприємницької активності та продуктивності бізнес-середовища в місті, збільшення конкурентоспроможності малих і середніх підприємств Львова. Досягнення мети Центру забезпечується трьома напрямками діяльності:

1. *Навчання.* Центр сприятиме зростанню компетентності львів'ян різного віку у підприємництві та зацікавленості в початку власної справи. У межах цього напрямку представлені такі програми, як: Вчимося бізнесу – курс тренінгів для підприємців-початківців та осіб, які хочуть розпочати власну справу; Шкільне підприємництво – основи бізнесу для підлітків; Студентське підприємництво – розвиток підприємницької культури серед молоді; Соціальне підприємництво – створення та функціонування підприємств для забезпечення потреб соціально-вразливих категорій населення; Жінки в бізнесі – для жінок які створюють або розвивають власну справу; Цикл навчання для експортерів.

2. *Консультування* шляхом надання безоплатних кваліфікованих консультацій підприємцям та усім зацікавленим щодо юридичних, фінансових, організаційних питань започаткування

¹ Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР.

і розвитку бізнесу, дозвільних процедур, налагодження ділових контактів, виходу на зарубіжні ринки.

3. *Підтримка бізнесу на основі міських програм сприяння розвитку підприємництва*: Програма компенсації відсотків за кредитами для підприємців; Надання виставкових ваучерів; Програма розвитку місцевих товаровиробників. Також Центр сприяє розвитку кластерних ініціатив, реалізації спільних проєктів з підприємцями й асоціативними підприємницькими структурами¹.

Окрему ланку системи суб'єктів підтримки підприємців складають ті, що спеціально створені з цією метою. З метою консолідації зусиль держави та бізнесу в умовах воєнного стану, збереження і розвитку підприємницького потенціалу Президент України утворив Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану як консультативно-дорадчий орган. Її основними завданнями визначено: системний аналіз ситуації щодо забезпечення в умовах воєнного стану права на підприємницьку діяльність, практики формування та реалізації державної політики щодо додержання гарантій права на підприємництво, напрацювання за результатами такого аналізу та внесення на розгляд Президентові України пропозицій про можливі шляхи та механізми розв'язання проблемних питань; розгляд законопроєктів з питань підприємництва, напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства України щодо провадження діяльності суб'єктів господарювання; сприяння налагодженню ефективної взаємодії держави з суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями, що представляють їхні інтереси, поширенню найкращого міжнародного досвіду².

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. «Про утворення державної установи «Офіс з просування експорту України», було утворено Державну

¹ Центр підтримки підприємництва як інструмент розвитку бізнес-середовища міста. *Асоціація міст України* : [сайт]. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/practik/kp_lviv.pdf

² Про Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану : Указ Президента України від 26 січня 2024 р. № 30/2024.

установу «Офіс з розвитку підприємництва та експорту»¹. Метою її діяльності є підтримка і просування експорту товарів, робіт та послуг українських виробників. До кола предмета її діяльності входить: забезпечення функціонування експортного вебпорталу; створення та надання у користування суб'єктам господарювання баз даних у сфері експорту; організація освітнього процесу та тренінгів для експортерів; участь у підготовці, організації роботи та координації діяльності торговельних місій з просування експорту за межами України; сприяння в участі українських суб'єктів господарювання в міжнародних виставках і ярмарках; координація в'їзних торговельних місій на території України; участь у створенні та просуванні українського бренду експортних товарів і послуг на зовнішні ринки; участь у розробленні та впровадженні заходів з підтримки експорту на регіональному рівні; надання експортерам методичної, організаційної та/або фінансової підтримки і забезпечення, серед іншого, надання грантів на конкурсній основі відповідно до законодавства України та ін.².

Український фонд підтримки підприємництва було створено з метою сприяння реалізації державної політики підтримки підприємництва, створення економічних і організаційно-правових умов для його розвитку. Основними завданнями Фонду є: сприяння реалізації державної політики розвитку підприємництва шляхом залучення й ефективного використання фінансових ресурсів на поворотній і безповоротній основі, фінансування цільових програм та проєктів, часткової сплати відсотків за видані підприємцям кредити установами банків; співробітництво з міжнародними, іноземними й українськими фінансовими організаціями у питаннях розвитку підприємництва; участь у реалізації міжнародних договорів у частині фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні; участь

¹ Про утворення державної установи «Офіс з просування експорту України»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 199-р.

² Положення про Державну установу «Офіс з розвитку підприємництва та експорту»: наказ Державного секретаря Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2023 р. № 120.

у утворенні організацій, що мають за мету надання підтримки підприємництву¹.

Український державний фонд підтримки фермерських господарств є державною бюджетною установою, яка виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Допомога за рахунок коштів державного бюджету через нього надається фермерським господарствам на безповоротній основі і на конкурсних засадах на поворотній основі для здійснення виробничої діяльності і диверсифікації виробництва в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, а також спрямовується на забезпечення гарантій, поруки при кредитуванні банками фермерських господарств. За рахунок коштів Фонду відбувається сприяння кадровому, дорадчому, інформаційному, науково-технічному забезпеченню фермерських господарств в умовах ринкової економіки тощо. Кредити фермерським господарствам надаються для виробництва, переробки і збуту власно виробленої продукції, здійснення виробничої діяльності, придбання землі сільськогосподарського призначення. Також здійснюється фінансування витрат, пов'язаних із розробкою проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Кошти державного бюджету надаються в установленому законодавством порядку на безповоротній і на конкурсних засадах на поворотній².

Державна інноваційна небанківська фінансово-кредитна установа «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу» утворена з метою надання державної підтримки для впровадження вітчизняних високотехнологічних наукових, науково-технічних розробок і винаходів у виробництво відповідно до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, насамперед для підтримки реалізації інноваційних проектів суб'єктів малого

¹ Про Український фонд підтримки підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1995 р. № 687.

² Український державний фонд підтримки фермерських господарств : [сайт]. URL: <https://udf.gov.ua/index.php/pro-fond/pro-ukrderzhfond>

підприємництва (малого інноваційного бізнесу). Предметом її діяльності є: організація відбору інноваційних проєктів з метою надання фінансової підтримки для їх реалізації у порядку, затвердженому МОН; надання суб'єктам інноваційної діяльності фінансової підтримки для реалізації інноваційних проєктів; здійснення фінансування інноваційних проєктів за рахунок власних і залучених коштів; супроводження реалізації інноваційних проєктів та здійснення контролю за цільовим використанням суб'єктами інноваційної діяльності коштів, наданих як фінансова підтримка Фонду для їх реалізації; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для реалізації інноваційних проєктів, з-поміж іншого, передбачених ними науково-технічних, дослідницько-конструкторських та інших проєктних і робіт, пов'язаних із виготовленням промислових зразків, дослідних партій інноваційної продукції, впровадженням новітніх технологій; організація і проведення виставок, конференцій, семінарів, курсів, інших інформаційно-презентаційних і наукових заходів у сфері інноваційної діяльності; забезпечення повернення коштів, наданих як фінансова підтримка інноваційної діяльності, зокрема шляхом безвідсоткового кредитування інноваційних проєктів тощо¹.

Окремою групою суб'єктів доцільно визнати громадські об'єднання, які зазвичай утворюють самі підприємці для спільного захисту своїх прав та інтересів. Їхня діяльність має базуватися на основі статутів, які відповідають вимогам Конституції та законів України. Основним законом, який закладає основи їх правового статусу, є Закон України «Про громадські об'єднання». Для реалізації мети (цілей) своєї діяльності, відповідно до нього, громадським об'єднанням надано право: вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових

¹ Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу»: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2011 р. № 1396.

і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших її розпорядників; брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя тощо¹.

В Україні існує доволі значна кількість громадських об'єднань підприємців. Як приклад, можна навести Всеукраїнську громадську організацію «Український союз промисловців і підприємців». Вона є неприбутковою організацією, яка об'єднує на основі спільних інтересів на засадах добровільності та рівноправності громадян України, іноземців і осіб без громадянства, зокрема, суб'єктів підприємницької діяльності, трудові колективи підприємств, установ та організацій, їхні об'єднання і громадські організації. Основними її завданнями є: розбудова союзу промисловців і підприємців як лідера громадського підприємницького руху в Україні; вплив на економічне та соціальне життя в Україні; усунення перешкод підприємницькій діяльності, мінімізація ризиків, пов'язаних із підприємництвом та забезпечення отримання сталого прибутку; формування глибоких і зрозумілих нормативно-правових засад підприємництва на основі поваги, честі та гідності кожного громадянина України з боку держави та її органів; формування позитивного сприйняття підприємництва суспільством; сприяння реалізації державної політики у сферах податкових, митних відносин, аграрних питань і продовольства; фінансів та юстиції; екології та природних ресурсів; економічного розвитку і торгівлі; енергетики й вугільної промисловості; інфраструктури, регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства; регулювання внутрішніх та закордонних справ України; оборони; соціальної політики, культури, освіти, науки, спорту, охорони здоров'я; сприяння запровадженню

¹ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI.

економічно обґрунтованих цін і тарифів у енергетичній, транспортній, комунальній та інших сферах економіки України; надання допомоги членам організації з питань якості та конкурентоздатності їхньої продукції; підвищення рівня безпеки підприємницької діяльності в Україні; сприяння розвитку підприємництва, з-поміж іншого, середнього та малого, посилення їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках та інше¹.

Отже, проведений у цьому підрозділі аналіз дає змогу дійти до висновку, що система суб'єктів забезпечення підтримки підприємницької діяльності в Україні, по-перше, є структурою різних за обсягом компетенції органів публічної влади та громадських об'єднань; по-друге, об'єднувальним фактором для неї є те, що їхні дії мають сприяти виникненню нових суб'єктів підприємницької діяльності або розвитку вже існуючих; по-третє, формами такої діяльності є надання різноманітної допомоги, що відповідає правовому статусу конкретного суб'єкта: правової, фінансової, консультативної, організаційної, інформаційної, правозахисної, тощо.

У підсумку можна узагальнити, що система суб'єктів забезпечення підтримки підприємницької діяльності в Україні складається із: 1) органів державної влади загальної компетенції, що здійснюють нормативно-регулятивну та організаційну підтримку підприємництва в контексті формування загальнодержавної політики соціально-економічного розвитку; 2) місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування, загальна компетенція яких поширюється на чітко обмежені адміністративно-територіальні утворення та проявляється у реалізації загальнодержавних імперативів щодо підтримки підприємництва на основі врахування місцевих потреб; 3) органи державної влади галузевої компетенції, які реалізують окремі повноваження щодо підтримки підприємців у межах своїх основних спеціально-функціональних завдань; 4) спеціально

¹ Статут Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців». *Український союз промисловців і підприємців* : [сайт]. URL: <https://uspp.ua/pro-uspp/oficzijno/statut>

створені для підтримки підприємницької діяльності органи державної влади, правовий статус яких зосереджений на наданні певних форм допомоги (наприклад, фінансової, організаційної тощо) всім або визначеному колу підприємців; 5) громадські об'єднання спрямовані на надання підтримки насамперед їх членам – суб'єктам підприємницької діяльності, зокрема, шляхом лобіювання їхніх прав та законних інтересів у взаємовідносинах з органами державної влади й органами місцевого самоврядування.

2.3. Гарантії підтримки підприємницької діяльності в Україні

Підтримка підприємницької діяльності є комплексним механізмом, що складається з низки елементів, одним з яких є їх гарантії. Тлумачний словник української мови розглядає гарантію у значенні: порука в чомусь, забезпечення чогонебудь; умови, що забезпечують успіх чогонебудь¹. У загальносемантичному контексті під гарантіями розуміють те, що забезпечує функціонування та розвиток певних об'єктів, відносин чи явищ. У правовій літературі зазвичай розглядають категорію «гарантії», що застосовується до сфери реалізації прав і свобод, зокрема, в контексті гарантування можливості здійснювати певну діяльність.

Так, С. В. Глібоко та О. А. Гречко характеризують гарантії як увесь комплекс юридичних засобів з метою забезпечення державними органами необхідних умов для ефективної реалізації належного людині і громадянину права². Схожу думку висловлює й С. І. Афанасенко, яка гарантії прав і свобод людини та громадянина визначає як сукупність заходів і засобів їхньої належної реалізації, визначену Конституцією, а також іншими

¹ Скворцов С. С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 25 с.

² Глібоко С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154–160.

законами і нормативно-правовими актами. Система гарантій конституційних прав і свобод представлена загальними та спеціальними (юридичними) гарантіями. Загальні визначаються рівнем розвитку основних сфер суспільного і державного життя – політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної) тощо¹. Доцільно погодитися, що на гарантії підтримки підприємницької діяльності впливають загальносуспільні фактори об'єктивної сучасної реальності.

Водночас В. В. Букач, Н. В. Камінська, Л. П. Медвідь гарантії розглядають як структурний елемент механізму забезпечення реалізації як прав і свобод загалом, так і конституційних політичних прав і свобод людини та громадянина зокрема. Це система норм-принципів, умов і засобів, що забезпечують у своїй сукупності здійснення конституційних політичних прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина². Отже, бачимо: автори акцентують увагу на структурному характері гарантій, які є елементом цілісного механізму реалізації прав та свобод.

Натомість Я. П. Кузьменко під юридичними гарантіями права людини на життя розуміє встановлену Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами єдину систему юридичних умов (засобів і способів), яка забезпечує здійснення цього права на всіх стадіях його реалізації, та визначені нормами права повноваження і завдання органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування щодо охорони та захисту права на життя, у випадку його порушення притягнення винних до відповідальності³. Причому з-поміж правових гарантій найбільш загальними, з погляду охоплення правовідносин, виступають Конституційні, під якими розуміють

¹ Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. 2019. С. 3–5.

² Букач В. В., Камінська Н. В., Медвідь Л. П. Інституційні гарантії конституційних політичних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). 2021. С. 39–46.

³ Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29, т. 1. С. 27–32.

вид правових гарантій, які є механізмом забезпечення дотримання, виконання, застосування і використання конституційних та інших норм права органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами, іншими фізичними і юридичними особами¹. Отже, юридичні гарантії, з одного боку, – це засоби забезпечення реалізації певного права, а з іншого – низка передбачених законодавством зобов'язань уповноважених суб'єктів включно із можливістю настання юридичної відповідальності.

Таким чином, загалом юридичні гарантії – це закріплені правовими нормами різновекторні засоби забезпечення прав та свобод громадян. У розумінні підтримки підприємницької діяльності гарантії це – засоби забезпечення визначених законодавством можливостей отримання суб'єктами підприємництва сприяння та допомоги для початку і подальшого розвитку такої діяльності².

Як зазначає С. В. Глібо, для розв'язання питання про належну реалізацію гарантій підприємництва необхідно відповісти на питання: щодо ефективного правового механізму управління економікою та господарською діяльністю; про реальність створення належних умов для зайняття господарською діяльністю; про напрями та критерії для просування і забезпечення права громадян на підприємницьку діяльність³. Отже, під критеріями ефективної реалізації гарантій у розглядуваній сфері автор розуміє загальний стан управлінської діяльності в галузі економіки, а також реальні умови здійснення підприємництва.

Доцільно погодитися з К. В. Харківською, що зміст правових гарантій держави щодо свободи підприємницької діяльності

¹ Глібо С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154–160.

² Сериков С. С. Поняття та класифікація гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 187–192.

³ Глібо С. В. Питання реалізації гарантій підприємництва в господарському праві України. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві = Modern problems of the development of law and economics in an innovative society* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 берез. 2020 р.). Харьков ; Велико Търново (Болгарія) : ACCESS PRESS, 2020. С. 70–75.

є інтегративним, синтетичним і цілеспрямованим на прямий економічний результат – важливий господарсько-правовий феномен у системі відносин між державою та економічною системою суспільства¹. У такому розумінні гарантії – це насамперед результат державної управлінської діяльності, що відображена у системі нормативно-правових актів, які врегульовують підприємницьку діяльність.

Термін «державні гарантії» використовується у різних значеннях: як різновид державного боргу, прийнятого на себе державою, або органами місцевого самоврядування за зобов'язаннями третіх осіб; як зобов'язання держави щодо соціального захисту населення; як зобов'язання держави щодо створення сприятливого інвестиційного клімату тощо². Назагал гарантії держави щодо підтримки підприємницької діяльності є її зобов'язаннями стосовно суб'єктів, що лише мають намір чи вже здійснюють конституційне право на підприємницьку діяльність щодо ефективного сприяння його на основі здійснення кола визначених заходів. Такі гарантії можуть мати різний характер Вони не є однорідними, за формою нормативного закріплення вирізняють Конституційні (загальні) та спеціальні гарантії. Також за сферами реалізації називають економічні, нормативні, організаційні й інші.

Передовсім доцільно назвати нормативно-правові гарантії підтримки підприємництва. С. В. Глібо та О. А. Гречко підкреслюють, що вони забезпечують правомірність у реалізації права на підприємницьку діяльність³. Правомірність означає відповідність правовідносин встановленим у законодавстві правам, обов'язкам їх учасників, умови та порядок їх виникнення, зміни та припинення. Для того, щоб гарантувати підтримку підприємництва, необхідно нормативно закріпити

¹ Харківська К. В. Правові гарантії свободи підприємницької діяльності: актуалізація проблеми. *Економічна теорія та право*. 2015. № 1 (20). С. 226–235.

² Нефьодов С. Категорія «державні гарантії» в юридичній науці. *JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ*. 2017. № 4. С. 96–99.

³ Глібо С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154–160.

її наявність, види та правомочності суб'єктів надання, умов отримання тощо.

Господарський кодекс окреслює загальні гарантії прав підприємців: рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності; забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб; недоторканність його майна і забезпечення захисту майнових прав. Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається відповідно до ст. 41 Конституції України на підставах і в порядку, передбачених законом; збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються відповідно до законів; підприємець або громадянин, який працює у підприємця за наймом, у передбачених законом випадках може бути залучений до виконання у робочий час державних або громадських обов'язків, з відшкодуванням підприємцю відповідних збитків органом, який приймає таке рішення. Спори про відшкодування збитків вирішуються судом¹. Означені гарантії торкаються усіх сфер підприємницької діяльності, вони покликані забезпечити її безвідносно до специфічних обставин та умов.

До нормативних гарантій також можна віднести зобов'язання збереження умов здійснення підприємницької діяльності при змінах у законодавстві. Так, наприклад, Г. Кучер вказує, що Закон України «Про інвестиційну діяльність» передбачає гарантування держави стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності,

¹ Господарський кодекс України : затв. Законом України від 16 січня 2003 р. № 436-IV.

додержання прав і законних інтересів її суб'єктів. Умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь термін їхньої дій і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їхні права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору¹.

З нормативними гарантіями тісно пов'язані організаційні, що забезпечують можливість отримання підтримки на основі визначеного порядку та умов, тобто певного процесуального механізму. Так, організаційні гарантії конституційного права доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування, на погляд К. М. Москальчук, – це закріплена в джерелах права система умов і засобів соціально-економічного, політичного й ідеологічного характеру, які безпосередньо не спрямовані на реалізацію, охорону та захист цього права, але сприяють їм². Авторка акцентує увагу на допоміжному характері організаційних гарантій.

Попереднього автора доповнює В. В. Мельник, підкреслюючи, що організаційні гарантії – це систематична організаційна діяльність держави та всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій у сфері правотворчості, здійснення заходів процедурного, режимного, контрольного й іншого характеру з метою створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами і свободами. Мета організаційних гарантій – підвищення ефективності використання внутрішньодержавних і міжнародних гарантій прав особистості. До змісту організаційних гарантій включаються визначення, прийняття і виконання відповідними органами завдань економічної, соціальної та правової політики, державний і суспільний контроль,

¹ Кучер Г. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 42. С. 113–128.

² Москальчук К. Організаційні гарантії реалізації права доступу громадян України до служби в органах місцевого самоврядування. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 72–76.

обробка інформації, організаційні процедури застосування засобів зв'язку та ін.¹

Прикладом може бути національний проект Дія.Бізнес із розвитку підприємництва та експорту, ініційований Міністерством цифрової трансформації України у лютому 2020 р. Від травня 2021 р. він реалізується Міністерством цифрової трансформації спільно з Офісом розвитку підприємництва та розвитку державною установою, яка відповідає за розвиток і підтримку українського підприємництва на внутрішньому та зовнішніх ринках. Особливістю цього проекту є онлайн-складова у форматі one stop shop, на якому можна знайти всю необхідну інформацію для заснування та розвитку власної справи. Платформа створена для того, аби підприємці могли ознайомитися з необхідною інформацією для відкриття та розвитку бізнесу на одному ресурсі. Платформа корисна усім українцям, що лише планують розпочати власну справу, а також тим, які вже розвивають бізнес та потребують допомоги. На цій платформі доступні довідник для підприємця, 150+ бізнес-ідей, шаблони необхідних юридичних документів для відкриття бізнесу, сервіси і програми підтримки для бізнесу, кейси українських підприємців, актуальні новини, безкоштовні консультації, Національна онлайн-школа для підприємців, аналітика стану українського бізнесу та інші ініціативи².

Проте на порталі Дія.Бізнес не можна зареєструвати / закрити ФОП чи ТОВ, такі функції доступні лише на порталі Дія. Офлайн-складовою Національного проекту є мережа підтримки підприємців – простори, в яких українці можуть отримати безоплатні консультації, відвідати освітні події для підприємців, орендувати зали для івентів, протестувати свій продукт на спеціальній pop-up-локації³.

Важливим елементом системи гарантій підтримки можна вважати інституційні гарантії. У правовій літературі

¹ Мельник В. В. Класифікація гарантій дотримання прав працівника, яким була завдана шкода роботодавцю. *Юридична наука*. 2019. № 11 (101), т. 2. С. 245–251.

² Про національний проект. *Дія. Бізнес* : сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/about-project>

³ Там само.

їх розглядають як закріплену Конституцією, законами й іншими нормативно-правовими актами систему загальнодержавних, центральних і місцевих органів та посадових осіб, органів і посадових осіб місцевого самоврядування, громадських об'єднань, які уповноважені на створення сприятливих умов, вдаватися до ефективних засобів та заходів щодо забезпечення реалізації конституційних політичних прав і свобод людини та громадянина. Інституційні гарантії забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина розглядаються як динамічні обов'язки держави, її органів і посадових осіб постійно створювати сприятливі умови та надавати ефективні засоби їх реалізації¹. Інакше кажучи, в загальному вигляді інституційні гарантії є системою визначених законодавством суб'єктів, які забезпечують реалізацію наданих прав та обов'язків.

Розвиток або формування мережі ефективних інституцій підприємництва набуває все більшого значення для розширення підприємницької діяльності, зменшення ризиків на початкових етапах діяльності підприємницьких структур, зменшення недоліків інституційного розвитку підприємств, виходу на нові ринку збуту тощо. Сьогодні в багатьох країнах світу функціонує значна кількість таких інституцій, що належать як до державного, так і до приватного секторів. Якщо на початкових етапах інституції підтримки підприємництва переважно створювали самі підприємницькі структури для розв'язання власних проблем, просування спільних інтересів, задоволення потреб своїх засновників (підхід «знизу»), то в останні десятиліття часто саме органи публічної влади – як центрального, так і регіонального та місцевого рівнів (підхід «згори») – виступають ініціаторами їх створення.

Органи публічної влади розглядають функціонування інституцій підтримки підприємництва одним із ключових чинників формування належних умов для економічного розвитку. Якщо

¹ Букач В. В., Камінська Н. В., Медвідь Л. П. Інституційні гарантії конституційних політичних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). 2021. С. 39–46.

в економічно розвинених країнах формування розгалуженої мережі інституцій підтримки підприємництва стало доволі традиційним у процесі еволюційного становлення системи ринкового господарства, то для країн, що розвиваються, їхня поява демонструє розуміння того, що економічний розвиток, найперше, базується на підприємницькій ініціативі. Водночас і в першій групі країн так само активно застосовують підхід «згори» до стимулювання підприємницької діяльності, оскільки саме розвиток бізнесу органи публічної влади розглядають засобом розв'язання проблем зайнятості, підвищення добробуту громадян, пом'якшення соціальних проблем, а також, що набуває все більшої ваги в сучасних умовах, – дієвим інструментом інноваційного розвитку економіки та засобом підвищення конкурентоспроможності країни на зовнішніх ринках¹.

Доволі детально система суб'єктів підтримки підприємницької діяльності була розглянута у попередньому підрозділі. Тож у контексті гарантій хотілося б підкреслити їхню наявність і адекватний сучасним потребам дійсності розвиток як важливий елемент гарантування такої підтримки².

Фінансові гарантії підтримки є вагомим засобом забезпечення економічної стабільності підприємництва. Г. Кучер справедливо підкреслює той факт, що стимулювання економічного розвитку потребує формування активної фінансової політики країни, зокрема шляхом гарантування прав, обов'язків економічних суб'єктів, надання допомог та участі держави у цьому процесі. Важливу роль відіграє посилення ролі держави як гаранта у забезпеченні економічної безпеки, національних інтересів і її суверенітету. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку забезпечують фінансову базу соціально-економічного розвитку країни, адміністративно-територіальних одиниць, впливають на фінансовий потенціал економічних суб'єктів,

¹ Інституції підтримки підприємництва: концепція, особливості, діяльність / Центр громадської експертизи; Представництво Фонду Фрідріха Науманна в Україні; Програма USAID «Лідерство в економічномурядуванні». Київ, 2016. 176 с.

² Сериков С. С. Поняття та класифікація гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 187–192.

формування відновлювальних процесів, стимулювання розвитку суспільства з урахуванням вітчизняних особливостей та економічної циклічності¹.

Такими гарантіями є визначення у законодавстві можливості отримання підприємцями фінансової допомоги, зокрема, державної, грантової та іншої, а також закладення у державному та місцевих бюджетах коштів на фінансування підтримки підприємницької діяльності. Так, відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», державна підтримка для реалізації інвестиційних проєктів відбувається також шляхом: надання відповідно до законодавства для реалізації інвестиційних проєктів державних гарантій з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єкта господарювання². До основних видів фінансової державної підтримки, згідно із Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», належить: 1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проєктів суб'єктів малого і середнього підприємництва; 2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями; 3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва; 4) надання кредитів, зокрема, мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи; 5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій; 6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами; 7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; 8) інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки. Фінансова державна підтримка надається за рахунок державного та місцевих бюджетів³. Отже, наявність у від-

¹ Кучер Г. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 42. С. 113–128.

² Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII.

³ Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI.

повідних бюджетах коштів на означену підтримку гарантує її надання протягом відповідного бюджетного року.

Місцеві бюджети фінансують відповідні місцеві програми щодо підтримки розвитку підприємництва – як приклад можна навести Програму підтримки розвитку підприємництва у м. Харків на 2018–2027 роки. Основні заходи Програми спрямовані на створення сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності, спрощення процедури видачі документів дозвільного характеру суб'єктам підприємництва, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, удосконалення ресурсної й інформаційної підтримки суб'єктів підприємництва, розширення сучасної мережі об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, створення сприятливого інвестиційного клімату в місті. Фінансування окремих заходів Програми здійснюється за рахунок коштів бюджету Харківської міської територіальної громади. Так, у 2023 році з бюджету Харківської міської територіальної громади виділено 570 200 грн на фінансування таких заходів Програми: «Підтримка вебсайту «Підприємництво та споживчий ринок міста Харкова» – 470 200 грн; «Часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію бізнес-проектів суб'єктів малого та середнього підприємництва міста Харкова» – 100 000 грн¹.

Порядком надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва встановлено, що це може бути: 1) часткова компенсація Фондом процентних ставок за кредитами суб'єктів підприємництва; 2) надання гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва (крім об'єднання співвласників багатоквартирного будинку і житлово-будівельного (житлового, обслуговуючого) кооперативу). Тим самим Порядком

¹ Інформація про хід виконання Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018–2027 роки за 2023 рік. *Підприємництво та споживчий ринок Харкова* : [сайт]. URL: <https://ppr.kharkiv.ua/ua/informaciya-o-hode-vypolneniya-programmy-podderghki-razvitiya-predprinimatelystva-v-g-harykove-na-2018-2027-gody-za-2023-god>

Міністерство фінансів зобов'язано щороку передбачати у проєкті Бюджетної декларації видатки для надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва, серед іншого, і за договорами фінансового лізингу, а також фізичним особам-позичальникам іпотечних кредитів на компенсацію процентів, сплачуваних банкам за кредитами на придбання житла згідно із затвердженим цією постановою порядком¹.

Фінансові гарантії підтримки підприємництва зросли у зв'язку з необхідністю подолання негативних наслідків повномасштабного вторгнення. Однією з таких посилених гарантій є реалізація Державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %». Вона діє для підприємства на фінансування інвестиційних цілей (крім фінансування оборотного капіталу) за умови, якщо воно створене, відновлене і на ньому збережені робочі місця протягом періоду воєнного стану, або ж відновило, зберегло чи збільшило фонд оплати праці у порівнянні з довоєнним періодом. Цільовим призначенням такого кредиту є інвестиційні цілі: придбання та/або модернізацію основних засобів суб'єктом підприємництва, за винятком придбання транспортних засобів (крім тих, що будуть використовуватися у комерційних та виробничих цілях); придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок з метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості в платне або безоплатне користування третім особам; здійснення будівництва, реконструкції, ремонту у нежитлових приміщеннях, де суб'єкт підприємництва провадить основну господарську діяльність, які йому належать на праві власності або користування; придбання об'єктів права інтелектуальної власності, за договорами комерційної концесії (франчайзингу), пов'язаних із реалізацією суб'єктом підприємництва кредитно-інвестиційного проєкту².

¹ Про надання фінансової державної підтримки : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28.

² Мої кредити 5–7–9 %. *Ощадбанк* : [сайт]. URL: https://www.oschadbank.ua/credit/579?gclid=CjwKCAiAlJKuBhAdEiwAnZb7lRjnImIXd8E6y2gcaNrD_OY_mphcFVuJ8YXQpBamJViwUz9fNscS2xoCuDgQAvD_BwE

Окрім державних програм, існує і значна кількість фінансових грантів від міжнародних організацій, які також можна віднести до фінансових гарантій підтримки. Так, USAID пропонує три грантові програми для бізнесу у межах проекту «Конкурентоспроможна економіка». Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (Програма USAID KEY) підтримує стартапи й малі та середні підприємства (МСП) з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому ринку України і на міжнародних, сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища та надає українським компаніям можливість отримувати вигоду від міжнародної торгівлі. USAID KEY підтримує розвиток окремих секторів, які мають потенціал для швидкого зростання, збільшення доходів, створення інвестицій і робочих місць у екологічно стійкий спосіб. СЕР орієнтована на кілька ключових секторів – інформаційні технології (IT), меблі, туризм, кіно- та креативні індустрії, харчову промисловість. Ключовим підходом СЕР до стимулювання бізнесу в конкурентних секторах є створення можливостей для поліпшення бізнесу й експорту знань та навичок, а також забезпечення доступу до фінансування. У межах програми гранти надаються організаціям з розвитку підприємництва, галузевим та бізнес-асоціаціям, МСП. Пріоритетні галузі для надання грантів від USAID – інформаційні технології, інжиніринг, виробництво, а також креативні індустрії та послуги¹.

Фінансові гарантії мають забезпечувальний, інструментальний характер, вони є вагомим чинником стимулювання для тих, хто починає підприємницьку діяльність, або планує її розвиток. Особливе значення фінансових гарантій підтримки проявляється під час дії воєнного стану, коли багато підприємців потерпають від неможливості продовження бізнесу за звичних умов.

У цьому зв'язку видається доцільним виділити групу прavoзахисних гарантій підтримки підприємницької діяльності

¹ Крицька І. Від \$5000 до \$150 000. Forbes зібрав найбільші міжнародні та державні грантові програми для розвитку бізнесу (і поради, як отримати кошти). *Forbes* : [сайт]. URL: <https://forbes.ua/money/milyoni-dlya-ukrainskogo-biznesu-forbes-zibrav-naybilshi-mizhnarodni-ta-derzhavni-grantovi-programi-03072023-14574>

в Україні, які можна розглядати як систему засобів, способів, умов, завдяки яким забезпечується ефективна реалізація людиною свого права на захист. Їхнє головне призначення полягає у забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, захисту суб'єктивних прав. Роль та значення правозахисних гарантій прав людини визначається тим, що вони створюють максимум можливих на конкретному етапі розвитку суспільства і держави умов для реальної реалізації права людини на захист¹.

Правозахисні гарантії мають Конституційне обґрунтування. Наприклад, ст. 19 Конституції України встановлює, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. А органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У разі зазначеного порушення Конституція гарантує право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56)². Ці норми Основного Закону деталізуються у спеціальному законодавстві.

До таких гарантій необхідно зарахувати і закріплену законодавством можливість перевірки належного виконання суб'єктами, що забезпечують підтримку підприємницької ініціативи, покладених на них зобов'язань та можливість притягнення у разі виявлення порушень до відповідальності. Прикладом є контроль у сфері державної реєстрації, який здійснює

¹ Ткачук Л. В. Правозахисні гарантії прав людини в Україні: теоретико-правова характеристика. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина)* : зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 21 берез. 2019 р.) / редкол. : А. М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С. 144–148.

² Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.

Міністерство юстиції України, серед іншого, і шляхом моніторингу реєстраційних дій в Єдиному державному реєстрі, з метою виявлення порушень порядку державної реєстрації державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації. Якщо ж перевіркою виявлено прийняття рішень державним реєстратором з порушенням законів, що має наслідком порушення прав та законних інтересів фізичних та/або юридичних осіб, Міністерство юстиції України вживає заходів щодо негайного повідомлення про це відповідні правоохоронні органи для вжиття необхідних заходів, а також зацікавлених осіб. Також у разі виявлення таких порушень означене міністерство приймає вмотивоване рішення про притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації¹.

Іншим прикладом є Порядок, який визначає механізм розгляду органами Антимонопольного комітету України справ про державну допомогу суб'єктам господарювання та відкликання рішень Комітету, прийнятих за результатами розгляду повідомлень про нову державну допомогу або справ про державну допомогу. Перевірка інформації про незаконну державну допомогу та неналежне використання такої, що суперечить рішенням Комітету про її допустимість для конкуренції або про допустимість за умови виконання надавачем та отримувачами державної допомоги встановлених Комітетом зобов'язань, здійснюється за результатами: проведення моніторингу чинної державної допомоги; аналізу обґрунтованої інформації, отриманої органами Комітету з інших джерел, зокрема заяв про перевірку інформації про незаконну державну допомогу та/або неналежне використання означеної. При цьому особами, які мають право подавати заяву, є суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, а також юридичні особи, які діють від їхнього імені, уповноважені

¹ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV.

розпоряджатися ресурсами держави чи місцевими ресурсами й ініціюють та/або надають державну допомогу, інші юридичні особи, їхні об'єднання, інтереси яких можуть зазнати впливу від надання державної допомоги¹.

До правозахисних гарантій можна віднести і можливість судового оскарження дій чи бездіяльності, що містять порушення прав підприємців на отримання допомоги. Як справедливо наголошує Л. В. Ткачук, правозахисні гарантії на судовий захист свідчить, що проголошені конституціями права і свободи, – не просто декларація про наміри, не просте гасло, а принципові положення, які держава має намір реалізовувати. Право на судовий захист – одне з конституційних прав людини та громадянина і, на відміну від інших, є гарантією решти прав та свобод. У цьому полягає його особливість і соціальна цінність. Захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання зацікавленим особам можливості оскаржити до суду окремі процесуальні дії (бездіяльність) та рішення посадових осіб, які здійснюють попереднє розслідування справи. Реалізувати цю можливість особа може саме в суді, оскільки він є незалежним, не має відомчих інтересів у питаннях боротьби зі злочинністю і тому – найбільш надійний гарант прав особи, яка потрапила до сфери кримінального судочинства².

Так, у разі прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів і учасників інвестиційної діяльності, завдані збитки, підлягають відшкодуванню у повному обсязі цими органами. Спори про відшкодування збитків урегульовуються судом³. Отже, правозахисні гарантії мають забезпечувальний характер їх основна спрямованість – виявлення

¹ Про затвердження Порядку розгляду справ про державну допомогу суб'єктам господарювання : розпорядження Антимонопольного комітету України від 12 квітня 2016 р. № 8-рп.

² Ткачук Л. В. Правозахисні гарантії прав людини в Україні: теоретико-правова характеристика. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина)* : зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 21 березня 2019 р.) / редкол. : А. М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С. 144–148.

³ Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-ХІІ.

порушень, фактів неналежного виконання уповноваженими особами своїх зобов'язань із підтримки підприємницької діяльності та відновлення порушених прав і законних інтересів¹.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що гарантії виступають забезпечувальним елементом механізму підтримки підприємницької діяльності. Їх можна охарактеризувати як систему зобов'язань з боку уповноважених суб'єктів щодо реалізації засобів, спрямованих на створення правових, соціальних, економічних, політичних, умов для сталого розвитку підприємницької діяльності на засадах рівності та свободи, а також зменшення впливу негативних чинників, що мають глобальний або місцевий характер. Вказані гарантії доцільно поділити на дві групи з урахуванням таких критеріїв:

1) за часом реалізації – загальні та спеціальні. Загальні гарантії діють упродовж чинності тих нормативно-правових актів, якими вони закріплені, і стосуються підтримки підприємницької діяльності як фактора розвитку економіки країни, однієї із важливих умов соціальної та політичної стабільності. Спеціальні – діють у визначений проміжок часу і призначені максимально захистити підприємницьку діяльність за особливо несприятливих умов (пандемія, бойові дії, надзвичайний стан тощо);

2) за сферою застосування поділяються на: а) нормативні, проявом яких є саме закріплення конкретних заходів підтримки, її принципів, чітких умов отримання її підприємцями; організаційні, що проявляються у забезпеченні доступної участі у визначених програмах, заходах підтримки, наявності зрозумілого процесуального алгоритму її отримання; б) інституційні проявляються у наявності широкої системи різних за способом організації суб'єктів надання підтримки; в) фінансові – можливість отримати грошово-інструментальну допомогу щодо провадження підприємництва за рахунок інших осіб, зокрема: держави, територіальних громад, спеціальних фондів тощо; г) правозахисні, спрямовані на виявлення порушень прав

¹ Сериков С. С. Поняття та класифікація гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 187–192.

та законних інтересів підприємців на отримання підтримки у своїй діяльності, а також їхнє відновлення. Такі гарантії проявляються у моніторингу, контролі законності надання підтримки та у визначених законодавством випадках, притягнення до відповідальності винних. Також до них треба зарахувати можливість судового оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів надання підтримки та інші¹.

2.4. Адміністративно-правові форми та методи підтримки підприємницької діяльності в Україні

Підтримка підприємницької діяльності є складним процесом, який знаходить відображення у низці форм, які реалізуються за допомогою спеціального набору інструментів, тобто методів. При цьому необхідно зауважити, що відповідні форми та методи мають переважно адміністративно-правовий характер. У новому тлумачному словнику української мови, «форма» – це обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд, конфігурація; пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи; спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі². Поняття форми використовується у багатьох сферах суспільного життя, однак найбільш ґрунтовно воно досліджене саме з позиції права.

Так, А. Т. Комзюк зазначає, що правова форма – це специфічна організаційна форма діяльності органів держави та посадових осіб, яка, з одного боку, здійснюється на засаді суворого дотримання вимог законів та інших нормативно-правових

¹ Сериков С. С. Поняття та класифікація гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 187–192.

² Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. 2-е вид. Київ : АКОНІТ, 2004. Т. 3 : П–Я. 862 с.

актів, а з іншого, її результати завжди пов'язані з появою певних юридичних наслідків¹. Н. М. Пархоменко наголошує, що правова форма – це наукова комплексна категорія, що відображає різні суспільні явища, які потребують регламентації, а також слугує каркасом усередині права, впорядковує і поєднує всі правові явища і право як таке. Коли йдеться про правові форми, то мають на увазі право як певне соціальне явище, що відрізняється від інших явищ (політика, релігія, мораль), які разом із ним визначаються матеріальними й економічними умовами життя суспільства. Інакше кажучи, поняття «правова форма» є загальним, відображенням об'єктивного зв'язку права і явищ, на які воно впливає, визначення його місця серед інших форм².

До характерних ознак правової форми вчені зараховують такі: а) правова форма діяльності завжди пов'язана з розглядом юридичних питань, таких як правопорушення, правові спори, скарги. Це стосується життєвих обставин, які прямо визначені законом (або іншими нормативними актами) і вимагають певного підтвердження та юридичного регулювання; б) правова діяльність здійснюється єдино уповноваженими органами держави, посадовими особами та іншими суб'єктами; в) правова форма діяльності завжди включає в себе операції з нормами права і використовує їх як основний інструмент; г) результати правової діяльності завжди документуються у відповідних офіційних процесуальних документах, визначених законом; ґ) правова діяльність потребує встановлення низки гарантій, і відносини, що виникають під час розгляду справ, регулюються системою норм процесуального права; д) правова діяльність включає в себе використання різних методів та засобів юридичної техніки³.

Специфіка форм обумовлюється нормами галузі права, якими ці суспільні відносини регулюються. А. В. Логінов, дійшов

¹ Козюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.

² Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 218 с.

³ Угровецький П. О. Адміністративні акти органів прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 195 с.

висновку, що під адміністративно-правовою формою треба розуміти здійснення передбачених нормативно-правовими актами, теорією та практикою державного управління однорідної діяльності посадовими і службовими особами органів виконавчої влади, за допомогою якої реалізується їхня компетенція¹. Д. М. Павлов наголошує, що «адміністративно-правова форма – це зовнішньо виражена дія, волевиявлення виконавчорозпорядчого органу (посадової особи), здійснюване в рамках режиму законності та його компетенції для досягнення управлінської мети». Далі науковець зазначає, що «кожен суб'єкт державного управління (орган чи посадова особа) наділений відповідною компетенцією, яка, як правило, дає йому можливість вибирати в конкретних ситуаціях той чи інший варіант поведінки, варіант конкретних дій, тобто відобразити зміст управлінської діяльності в тій формі, яка, на його думку, найефективніша та найбільше відповідає державним інтересам. Конкретними прикладами дій суб'єктів управління, в яких відображається зміст адміністративно-правових форм є видання акта управління, прийняття рішення, вирішення скарги, проведення наради, призначення ревізії, видача дозволу, реєстрація підприємства, здійснення контролю тощо»².

Отже, резюмуємо: під адміністративно-правовими формами підтримки підприємницької діяльності в Україні найбільш доцільно розуміти врегульований нормами чинного законодавства зовнішній прояв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення кінцевої мети – створення необхідних правових, організаційно-управлінських, економічних та інших умов для функціонування та подальшого розвитку підприємництва в Українській державі. На сьогоднішній день у науковій літературі відсутні комплексні підходи щодо переліку відповідних форм, а тому, спираючись

¹ Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 245 с.

² Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : конспект лекцій. Київ : МАУП, 2007. 136 с.

на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, останні доцільно поділити на три великі групи: 1) нормативно-правові (нормотворчість, правозастосування, право-реалізація, укладання адміністративних договорів; видання індивідуальних нормативних актів); 2) організаційно-управлінські (надання консультацій; прийняття управлінських рішень; взаємодія та координація спеціально уповноважених суб'єктів); та 3) економічні (надання податкових пільг, видача пільгових кредитів; надання грантів, тощо).

Першочергово проаналізуємо нормативно-правові форми, серед яких варто виділити нормотворчість. Взагалі, «нормотворчість – це одна з форм діяльності держави в особі компетентних органів, установ та організацій, які уповноважені (у передбачених законом випадках) готувати, видавати або вдосконалювати нормативно-правові акти. Вчений додає, що нормотворчість можуть здійснювати український народ (шляхом референдуму), місцеві громади (на зборах, сходах або через обрані ними органи). За допомогою такої діяльності правова система підтримується в активному стані, запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми»¹.

Як пише В. М. Олуйко, нормотворчість – це одна з форм діяльності держави в особі компетентних органів, установ та організацій, які уповноважені (у передбачених законом випадках) готувати, видавати або вдосконалювати нормативно-правові акти. І додає: нормотворчість можуть здійснювати український народ (шляхом референдуму), місцеві громади (на зборах, сходах або через обрані ними органи). За допомогою такої діяльності правова система підтримується в активному стані, запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми².

Водночас А. О. Нечипоренко доводить, що нормотворчість є комплексною науковою категорією, яка характеризується тим, що вона є: початковою стадією механізму правового

¹ Олуйко В. М. Парламентське право України: проблеми теорії і практики : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 216 с.

² Там само.

регулювання, елементом правової системи і правової культури суспільства, в процесі якого відбувається перетворення потреб та інтересів на загальнообов'язкові, формально-визначені приписи і правила; засобом організації соціального управління, однак при цьому процес нормотворчості сам врегульований правом й іншими соціальними нормами; цілеспрямованою діяльністю, що триває в певних часових проміжках і містить внутрішні елементи – етапи процесу зародження правової норми і набрання нею чинності, за допомогою якої відбувається зміна суспільного життя¹.

До характерних ознак нормотворчості О. В. Петришин пропонує віднести такі: є етапом правоутворення, під час нормотворчості в нормативно-правових актах мають закріплюватися норми права, що становлять результат узагальнення найбільш важливих повторювальних суспільних відносин, а також виступають засобом витіснення шкідливої суспільної практики; є правовою формою діяльності публічної влади поряд із правозастосуванням, тлумаченням права, контрольно-наглядовою та установчою діяльністю; результат нормотворчої діяльності – нормативно-правові акти, за допомогою яких формально закріплюють норми права; нормотворчість здійснюється уповноваженими на це суб'єктами – органами і носіями публічної влади; нормотворчість здійснюється за певною процедурою, яка регламентується законодавством².

Отже, нормотворчість – це діяльність спеціально уповноважених органів державної влади, яка спрямована на створення, зміну, доповнення, систематизацію та скасування правових норм, які регулюють правовідносини у певній сфері суспільного життя. Значення у розрізі представленої у роботі проблематики полягає у такому: *по-перше*, за її допомогою вбачається можливим створити стабільні правові та економічні умови для

¹ Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрями удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 21 с.

² Теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.

ведення бізнесу шляхом визначення чітких і прозорих правил для підприємців, що дозволяє їм орієнтуватися в правовому полі, знижувати ризики правових колізій та непорозумінь; *по-друге*, врегулювати правовідносини між підприємцями й органами державної влади, що реалізують державну політику у сфері бізнесу та підприємництва; *по-третє*, розробити та прийняти державні стратегії, концепції, програми, орієнтовані на підтримку підприємницької діяльності; *по-четверте*, допомагає розвивати бізнес шляхом надання податкових пільг, регулювання інвестиційних умов, спрощення реєстраційних процедур; тощо; *по-п'яте*, прийняття нормативних актів, спрямованих на захист конкуренції та боротьбу з монополізацією, створює рівні умови для всіх учасників ринку, що підвищує ефективність економіки і сприяє залученню інвестицій; *по-шосте*, нормотворчість сприяє інтеграції національного законодавства у світові та європейські правові системи, що дозволяє українському бізнесу бути більш конкурентоспроможним на глобальному ринку¹.

Далі варто вказати такі форми, як правозастосування та правореалізація. О. І. Осауленко стверджує, що правозастосування – це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, яка полягає в індивідуалізації правових норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права².

Суттєвими ознаками правозастосування, на слухну думку М. С. Кельмана та О. Г. Мурашина, є такі: по-перше, в окремих випадках, передбачених законодавством, воно виступає необхідною організаційною передумовою для реалізації правових норм, що визначає його соціальну функцію – організацію певних суспільних відносин. По-друге, це діяльність, яка здійснюється

¹ Сериков С. С. Поняття та значення нормотворчості як адміністративно-правової форми підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серпня 2020 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2020. С. 132–134.

² Дума В. В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 216 с.

лише державними органами або уповноваженими державою суб'єктами, оскільки має владний характер. По-третє, вона є юридично значущою, оскільки відносини, що виникають, змінюються або припиняються, набувають форми взаємних прав і обов'язків певних суб'єктів. По-четверте, ці правовідносини встановлюються шляхом ухвалення індивідуальних, формально обов'язкових рішень на основі правових норм і з урахуванням конкретних життєвих обставин. По-п'яте, правозастосування здійснюється лише відповідно до вимог закону та у встановленому порядку. По-шосте, це процес, що регулюється спеціальними правовими нормами і складається з послідовних етапів. По-сьоме, він підпорядковується загальним вимогам, які забезпечують законність, справедливість та ефективність. І нарешті, інтелектуальні та юридичні результати правозастосування фіксуються і оформлюються у вигляді правозастосовчих актів, що мають визначену форму¹.

Зі свого боку, правореалізація, пише Ю. Л. Власов, – це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів та посадових осіб, спрямована на вирішення конкретних справ шляхом видання індивідуальних правових приписів, тобто ухвалення на основі норм права владного рішення в конкретній справі. Основне соціальне призначення застосування правових норм полягає у створенні умов та забезпеченні здійснення інших форм реалізації норм права. Саме від якості й ефективності діяльності у застосуванні норм права в багатьох випадках залежить реальне втілення правових приписів у правовій дійсності, свідомо-вольових діях людей².

Узагальнюючи, можемо ствердити таке: сутність правореалізації та правозастосування як адміністративно-правових форм підтримки підприємницької діяльності полягає у забезпеченні

¹ Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2006. 477 с.

² Власов Ю. Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. пр. 2005. Вип. 29. С. 22–26.

ефективного функціонування правової системи, яка створює сприятливі умови для ведення бізнесу. Правореалізація означає втілення норм права в реальну практику, тобто забезпечення того, щоб підприємці могли користуватися своїми правами та виконувати обов'язки, передбачені законодавством. Правореалізація важлива для того, щоб закони, спрямовані на підтримку бізнесу, не залишалися лише формальними деклараціями, а діяли на практиці, забезпечуючи належне правове регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя.

Правозастосування, зі свого боку, полягає у практичному застосуванні норм права органами державної влади, зокрема в контексті підтримки підприємницької діяльності. Це процес прийняття рішень на підставі правових норм у відповідних ситуаціях, наприклад, коли необхідно вирішити питання про те, чи надавати підтримку певному суб'єкту господарювання, чи ні. Правозастосування забезпечує справедливість і правопорядок у сфері підприємництва, захищає права бізнесу та допомагає забезпечити якісне й ефективне надання відповідної підтримки за наявності потреби у цьому.

Остання правова форма – укладання адміністративних договорів. Ю. П. Битяк тлумачить адміністративний договір як правовий акт управління, що встановлюється на підставі норм права двома (або більше) суб'єктами адміністративного права, один яких обов'язково є органом виконавчої влади, може містити у собі загальнообов'язкові правила поведінки (нормативний характер) або встановлювати (змінювати, припиняти) конкретні правовідносини між його учасниками (індивідуальний характер)¹.

Водночас С. С. Скворцов доводить, що адміністративний договір – це заснована на правових нормах добровільна угода двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один із яких завжди є самостійним суб'єктом державної виконавчої влади,

¹ Битяк Ю., Константи́н О. Правова природа адміністративних договорів. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3 (26). С. 101–109.

наділений владними повноваженнями у сфері державного управління. Саме за його допомогою формуються акти державного управління, на основі яких встановлюються, змінюються чи припиняються взаємні права і обов'язки учасників договору, визначається їхня відповідальність. За допомогою адміністративного договору, продовжує автор, учасники правовідносин визначають правила власного поведіння і встановлюють послідовність своїх дій, досягають необхідного для них правового результату¹.

Таким чином, адміністративний договір відіграє важливу роль як адміністративно-правова форма підтримки підприємницької діяльності, оскільки забезпечує співпрацю між підприємцями й органами державної влади. Такий договір передбачає взаємодію на засадах публічного інтересу та дає змогу організувати правові відносини між бізнесом і державою для досягнення спільних цілей. На відміну від приватно-правових договорів, адміністративний має владно-управлінський характер, але водночас забезпечує гнучкість у відносинах між сторонами. Він дає можливість підприємцям отримувати державну підтримку, наприклад, у формі фінансування, субсидій, ліцензій або інших ресурсів, необхідних для розвитку бізнесу. Державні органи можуть через адміністративний договір визначати умови, на яких така підтримка надається, а також вимагати дотримання певних стандартів та зобов'язань. Отже, адміністративний договір стає ефективним засобом для регулювання підприємницької діяльності, де державні інтереси захищаються за допомогою правових механізмів, водночас забезпечуючи підприємцям можливість для розвитку.

Далі в рамках представленої у роботі проблематики варто зосередити увагу на організаційно-управлінських формах підтримки підприємницької діяльності. Серед них передовсім треба виділити прийняття управлінських рішень. Управлінське рішення – це процес вироблення та реалізації раціонального

¹ Скворцов С. С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 25 с.

варіанта проблеми чи завдання та як фіксований правовий акт (нормативний чи індивідуальний). Важливість управлінських рішень та й самої функції їх прийняття у процесі державного управління, зумовлена тим, що їх ухвалення, по-перше, чітко простежується як умова виконання всіх інших функцій; по-друге, є безпосереднім продуктом діяльності керівників усіх рівнів управління; по-третє, виступає одним із важливих засобів формування соціальних інтересів; по-четверте, – це одна із форм реалізації соціальних інтересів¹. Отже, від ефективності, оперативності та результативності прийняття управлінського рішення безпосередньо залежить, наскільки швидко та вчасно будуть прийняті рішення щодо необхідності надання підтримки суб'єктам підприємницької діяльності, а також реалізовані заходи у відповідній сфері суспільного життя.

Не менш важливою формою є надання консультацій суб'єктам підприємницької діяльності, що виступає одним із найефективніших інструментів підтримки бізнесу. Це процес, під час якого фахівці надають підприємцям інформацію, рекомендації та роз'яснення з різних аспектів ведення бізнесу. Тож, здійснення консультацій дає можливість: 1) отримати актуальну інформацію про зміни в законодавстві, нові можливості на ринку, інноваційні технології тощо; 2) сформулювати чітку стратегію розвитку бізнесу, визначити цільову аудиторію, розробити маркетинговий план та інші необхідні документи; 3) знайти найефективніші способи використання ресурсів, знизити витрати на виробництво та реалізацію продукції або послуг; 4) розробити унікальну пропозицію для клієнтів, поліпшити якість продукції або послуг, впровадити нові технології; 5) знайти шляхи виходу зі складних ситуацій, що можуть виникнути в процесі ведення бізнесу.

Важливою адміністративно-правовою формою, яку доцільно оприятити в розрізі представленої у роботі проблематики, – взаємодія та координація спеціально уповноважених суб'єктів. М. А. Погорецький та Г. С. Берест під взаємодією розуміють

¹ Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та перероб. Київ : Атіка, 2003. 576 с.

необхідний, заснований на законі та відомчих нормативних актах, координований за проміжними цілями напрям діяльності незалежних один від одного адміністративних органів, спрямований слідчим і здійснюваний у формі правових відносин за комплексного поєднання та ефективного використання повноважень, методів і форм, властивих кожному з них, який, будучи процесуально й тактично правильно організованим, дозволяє об'єднати і у такий спосіб більш ефективно й раціонально використати їхні кримінально-процесуальні та оперативно-розшукові можливості для досягнення мети й розв'язання завдань кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності¹.

Окрім того, координація – це функція управління, планування і контролю, змістом якої є забезпечення впорядкованих взаємозв'язків і взаємодій між організаціями, ділянками та учасниками виробництва й управління з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль у розв'язанні загальних проблем протидії економічній злочинності. При цьому акцентується увага на тому, що координація може бути як спеціальною функцією, так і особливою інтегрувальною формою організації управління. Як функція, вона забезпечує певну залежність одних рішень (дій) від інших у процесі функціонування будь-якої організованої системи, а як форма організації управління створює особливий апарат приведення до загальних цілей автономних організаційних систем, узгоджує їх діяльність у тій її частині, що належить або до сфери взаємних, загальних інтересів, або пов'язана із задоволенням загальнозначущих пріоритетів².

Підсумовуючи, маємо підставу ствердити, що взаємодія та координація суб'єктів підтримки підприємницької діяльності відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного розвитку бізнесу та створенні сприятливого економічного середовища.

¹ Погорецький М. А., Берест Г. С. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування терористичного акту із застосуванням вибухового пристрою. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 211–225.

² Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 431 с.

Значення цього процесу полягає у тому, що різні державні органи, громадські організації, фінансові інституції, освітні установи та приватні структури можуть спільно працювати для розв'язання проблем, які виникають у підприємців, та надавати їм комплексну підтримку. Водночас координація дає змогу уникати дублювання зусиль і розпорошення ресурсів, що особливо важливо в умовах обмеженого фінансування та економічних викликів. Коли суб'єкти підтримки, такі як державні органи влади, інвестиційні фонди, бізнес-асоціації та навчальні центри, діють скоординовано, підприємці отримують доступ до більш якісних послуг.

І останню групу адміністративно-правових форм становлять форми економічні, серед яких доцільно виділити надання податкових пільг, видачу пільгових кредитів; надання державної фінансової допомоги, тощо. Так, до прикладу, під час воєнного стану та протягом 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні ФОП (зокрема платники єдиного податку), особи, які провадять незалежну професійну діяльність, та члени фермерського господарства мають право не нараховувати та не сплачувати ЄСВ за себе. Під час періоду мобілізації ФОП, які обрали спрощену систему оподаткування та належать до другої та третьої груп платників єдиного податку, а також юридичні особи, які належать до третьої групи, мають право не сплачувати ЄСВ за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України¹. Що ж стосується пільгових кредитів, то, наприклад, за ініціативою Президента України та Кабміну було створено Державну програму «Доступні кредити 5–7–9», щоб підтримати розвиток малого бізнесу. ФОП або юридична особа, що є учасником цієї програми, може отримати позику до 50 млн грн на строк до 5 років, залежно від цілей фінансування. Крім того, ставки 7 та 9 % можна зменшити, створюючи нові робочі місця. Так, за кожного найнятого працівника бізнес отримує знижку

¹ Середа О. О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 195 с.

0,5 % річних. Проте зауважте, що ставка не може бути нижчою за 5 % річних¹.

Державна фінансова допомога може реалізовуватися у такий спосіб: «1) надання субсидій (грошової допомоги з бюджету) та грантів (грошові або інші засоби для проведення наукових досліджень, реалізації соціальних проєктів, благодійних програм, навчання тощо); 2) надання дотацій (кошти, які виділяє державний або місцевий бюджет для надання фінансової підтримки збитковим підприємствам); 3) надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; 4) списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання; 5) надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; 6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; 7) надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами, нижче ринкових, або придбання товарів, послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових; 8) продаж державного майна за цінами, нижче ринкових; 9) збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання, або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів»².

Отож, саме перелічені вище адміністративно-правові форми підтримки підприємницької діяльності в Україні характеризують практичний бік відповідної діяльності. Водночас реалізація останніх передбачає необхідність застосування особливого набору інструментів та засобів, тобто методів. Метод у праві – це шлях до чогось, шлях дослідження, шлях пізнання, теорія,

¹ Основне про держпрограму «Доступні кредити 5-7-9». ПриватБанк : [сайт]. URL: <https://privatbank.ua/business/5-7-9#:~:text=Державну%20програму%20«Доступні%20кредити%205.років%2C%20залежно%20від%20цілей%20фінансування>

² Основи підприємницької діяльності : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Марченко ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : Політехніка, 2022. 515 с.

вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, розв'язання певних задач. Він виступає сукупністю певних правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії. Він є системою приписів, принципів, вимог, що орієнтують суб'єкта у розв'язанні конкретного завдання, досягненні певного результату у певній сфері діяльності. Метод – це інструмент для реалізації головного завдання науки – відкриття об'єктивних законів дійсності. Метод визначає необхідність і місце застосування індукції й дедукції, аналізу і синтезу, абстракції, формалізації, моделювання, порівняння теоретичних та експериментальних досліджень¹. В. В. Галунько, В. І. Курило та С. О. Короєд вказують, що адміністративно-правовий метод – це сукупність способів, прийомів, засобів впливу суб'єктів публічної адміністрації на об'єкти публічного управління, за допомогою яких установлюється юридично владне та юридично підвладне становище сторін у правовідносинах².

Отже, в розрізі представленої проблематики під методами найбільш доцільно розуміти визначений нормами адміністративної галузі права набір інструментів та засобів, які в процесі своєї діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти з метою створення необхідних умов для підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. До ключових методів найбільш доцільно зарахувати такі:

- переконання – спрямований на підвищення рівня правової свідомості підприємців і формування у них розуміння, що державні регулятивні та інші заходи не є перешкодою для бізнесу, а, навпаки, допомагають забезпечити рівні умови для всіх суб'єктів ринку, підвищують якість послуг і товарів та захищають від недобросовісної конкуренції. Переконання дає змогу державі впливати на свідомість підприємців без застосування

¹ Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

² Адміністративне право України : навч. посіб. / В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванишук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова ; за ред. В. В. Галунька. Херсон : Гринь Д. С., 2015. 272 с.

примусових заходів, що особливо важливо для розвитку малого і середнього бізнесу, який може не мати ресурсів для складних юридичних консультацій чи опору адміністративному тиску. Окрім того, переконання включає стимулювання підприємців до соціально відповідальної діяльності, участі в економічних реформах та роботи з державними програмами підтримки, наприклад, через участь у грантових програмах, навчальних семінарах або державних ініціативах з розвитку інновацій. Використовуючи метод переконання, держава може мотивувати підприємців дотримуватися законодавства та впроваджувати нові стандарти якості, підвищуючи у такий спосіб загальний рівень культури ведення бізнесу та зміцнюючи довіру між бізнесом і державою;

- інформаційний – його важливою складовою є створення доступних інформаційних ресурсів, які дозволяють підприємцям швидко отримувати актуальні дані. Це може включати інформаційні портали, консультаційні центри, навчальні програми та семінари, які надають підприємцям знання про зміни в законодавстві, нові ринкові тенденції та можливості для розвитку. Надання такої інформації допомагає знизити рівень невизначеності і ризиків, з якими стикаються підприємці, що, і собі, сприяє більш ефективному плануванню та управлінню бізнесом;

- контроль та нагляд, тобто процес забезпечення досягнення організацією своєї мети, що складається з установлення критеріїв, визначення фактично досягнутих результатів і запровадження корективів у тому випадку, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від установлених критеріїв¹.

Зі свого боку, нагляд – це діяльність державних органів зі спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта з метою: отримання повної, об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо виявлення, попередження і припинення правопорушень (із правом прямого втручання в оперативну діяльність

¹ Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та перероб. Київ : Атіка, 2003. 576 с.

об'єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі у поновленні законності і дисципліни; вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності винних осіб. У демократичному суспільстві він є однією з найважливіших функцій державного управління. Метою державного контролю виступає не тільки та не стільки виявлення недоліків, скільки їхнє своєчасне попередження та виправлення у роботі підконтрольного об'єкта, поновлення законності та дисципліни¹.

Метод нагляду і контролю у контексті підтримки підприємницької діяльності в Україні виконує важливу роль у створенні умов для сталого розвитку бізнесу, забезпечуючи баланс між свободою підприємницької діяльності та необхідністю дотримання правових норм і стандартів, що також сприяє формуванню стабільного і прозорого бізнес-середовища;

– метод планування – процес попереднього визначення завдань, які належить виконувати у наступних періодах часу, їхньої черговості, строків та якості виконання. Планування – вид діяльності, що спрямований на визначення перспективного стану об'єкта управління і сприяє формуванню орієнтирів його діяльності у майбутньому. Планування – це також процес, за допомогою якого система пристосовує свої ресурси до зміни зовнішніх і внутрішніх умов. План не є кінцевою метою, а лише частиною процесу. Планування має здійснюватися безперервно, плани доцільно переглядати (коригувати), щоб вони погоджувалися із реальністю та були ефективними².

Таким чином, саме зазначені вище адміністративно-правові форми і методи найбільш змістовно характеризують діяльність, спрямовану на підтримку підприємництва в Україні. За недолік треба визнати факт незакріплення на законодавчому рівні відповідних форм і методів, що є суттєвою прогалиною як на теоретичному, так і практичному рівнях.

¹ Кобринський В. Ю. Адміністративно-правові аспекти визначення поняття контролю. *Юридична Україна*. 2006. № 12. С. 45–48.

² Корнієнко Г. С. Правове регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах реформування АПК : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2003. 190 с.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід підтримки підприємницької діяльності та можливості його адаптації до українських реалій

Забезпечення ефективної та якісної підтримки підприємницької діяльності вимагає проведення комплексних теоретичних досліджень, зокрема присвячених вивченню зарубіжного досвіду у цій сфері. Адже, як показала практика, у переважній більшості цивілізованих країн підприємництво є однією із ключових ланок економіки, а тому її підтримці та розвитку надається надзвичайно багато уваги. В цьому контексті першочергово варто послатися на досвід Сполучених Штатів Америки, де підприємницька екосистема не має рівних у динамізмі та підтримці підприємців. Сильна економіка країни, різноманітна та кваліфікована робоча сила, допоміжна інфраструктура, сприятлива урядова політика, культура інновацій, глобальний вплив, технологічний прогрес, захист інтелектуальної власності та підприємницька освіта – усе це сприяє тому, що США є найдинамічнішою екосистемою підприємницького бізнесу у світі. У результаті ця країна продовжує залучати підприємців з усього світу зберігаючи позиції світового лідера підприємництва.

Уже протягом багатьох десятиліть США можуть похвалитися найбільшою економікою світу з валовим внутрішнім продуктом (ВВП) понад 25,5 трильйонів доларів США у 2022 році. Ця економічна потужність забезпечує підприємцям міцну основу для побудови і масштабування свого бізнесу. Доступ до капіталу необхідний для підприємців, щоб перетворити свої ідеї на життєздатний бізнес. США пропонують надійну фінансову інфраструктуру, включаючи фірми венчурного капіталу,

інвесторів-ангелів і добре розвинені ринки капіталу. Підприємці у цій країні отримують переваги від різноманітних варіантів фінансування, що дає їм змогу отримати необхідний капітал для початку та масштабування своїх підприємств. У 2021 році американські стартапи залучили 345 мільярдів доларів венчурного фінансування, що становить більше половини від загальних світових венчурних інвестицій¹. З огляду на зазначене вище цілком справедливо буде говорити про те, що у США є потужна інфраструктура, яка підтримує ріст та розвиток стартапів. Це включає дослідницькі установи світового рівня, такі як Массачусетський технологічний інститут, Стенфорд і Гарвард, які не лише проводять передові дослідження та інновації, але й забезпечують постійний потік талановитих випускників, які згодом стануть успішними підприємцями.

Уряд США відіграє вирішальну роль у сприянні підприємництву через різноманітну політику та регулювання. Наприклад, Small Business Administration (SBA) пропонує низку програм і послуг для підтримки малого бізнесу, включаючи позики, гранти і наставництво. США мають відносно низьку ставку корпоративного податку в 21 %, що робить їх привабливими для підприємців, які хочуть відкрити бізнес. Крім того, нормативно-правове середовище цієї країни сприяє розвитку підприємництва, мінімізуючи бюрократичні перешкоди та створюючи сприятливий бізнес-клімат. Правила, які заохочують конкуренцію, захищають споживачів та підтримують інновації, дозволяють підприємцям відносно легко орієнтуватися у бізнес-середовищі².

Не можна також не звернути увагу на високий рівень підприємницької культури у США, яка, з-поміж іншого, сприяє розвитку цієї інституції. Так, підприємницький дух глибоко вкорінений у цій країні. Від таких легендарних підприємців, як Стів Джобс та Ілон Маск, до незліченних історій успіху, які з'являються з усіх

¹ Stefan Calimanu Why the US Leads the World in Entrepreneurship and Innovation. URL: <https://researchfdi.com/resources/articles/why-the-us-leads-the-world-in-entrepreneurship-and-innovation/>

² Ibid.

куточків країни, культура США заохочує людей реалізовувати свої мрії та руйнувати традиційні галузі. Цей культурний аспект є значним фактором успіху підприємницької екосистеми США, оскільки дозволяє підприємцям вчитися на своїх невдачах і повторювати свої ідеї. Тож, підприємницька культура сприяє створенню середовища, в якому люди отримують стимул для реалізації своїх підприємницьких планів, що сприяє загальній жвавості екосистеми.

Інновації та технології також відіграють ключову роль у підприємницькій екосистемі США. Країна робить сильний акцент на дослідженнях і розробках, сприяючи новаторським досягненням у різних секторах. Доступ до передових технологій, дослідницьких установ і культури, яка сприймає інновації, створює середовище, де підприємці можуть перетворювати свої ідеї на проривні продукти та послуги. Сполучені Штати були в авангарді технологічного прогресу в різних сферах. Ця культура інновацій створила підприємцям благодатний ґрунт для розробки нових продуктів і послуг, які відповідають потребам ринку та вирішують глобальні виклики. Крім того, у США діє надійна система захисту інтелектуальної власності (ІВ), яка заохочує інновації шляхом захисту прав винахідників і підприємців¹.

У рамках представленої проблематики варто зауважити, що у США діє ціла низка організацій, які здійснюють діяльність щодо підтримки підприємництва. Проте ключовими серед них, як вбачається, є такі:

1. *Організація підприємців, або ЕО*, яка була заснована в 1987 році. Переваги членства включають форум для обміну й обговорення проблем, допомогу особистого наставника, доступ до широкомасштабних мережевих заходів, варіанти медичної допомоги, ресурси, які допоможуть вам розвинути лідерство, тощо. Від 2006 року організація також видає відзначений нагородами журнал *Octane*.

¹ Stefan Calimanu Why the US Leads the World in Entrepreneurship and Innovation. URL: <https://researchfdi.com/resources/articles/why-the-us-leads-the-world-in-entrepreneurship-and-innovation/>

2. *Картка засновників*. Так, понад 20 000 підприємців, інноваторів і бізнес-професіоналів є частиною Founders Card. Ця організація пропонує ексклюзивні знижки на готельні, туристичні, бізнес-продукти та послуги, а також доступ до мережових заходів лише за запрошеннями.

3. *Рада молодих підприємців (Young Entrepreneur Council, або YEC)* – це організація, яка надає запрошення лише для підприємців віком до 40 років. Рада пропонує цілодобову підтримку через форуми, знижки на продукти та послуги, офлайн-події, редакційну команду, яка може допомогти з розробкою та розповсюдженням контенту для створення можливостей для розбудови бренду і медіа, а також безкоштовне членство в FoundersCard. Учасникам також надається можливість відшкодувати через організацію, які допомагають молодим підприємцям, зокрема, Junior Achievement та багато інших¹.

4. *Молода президентська організація*, також відома як YPO, була заснована в 1950 році. Вона пропонує глобальні освітні та мережові можливості для людей віком до 45 років, щоб допомогти їм будувати свій бізнес.

5. *Vistage* – це організація займається коучингом генеральних директорів і керівників, розвитком лідерства та бізнес-наставництвом. Ті, хто зацікавлені у віддачі, також можуть стати тренером CEO у Vistage. Організація складається із понад 20 000 бізнес-лідерів.

6. *Гурток «Динаміт» (Dynamite Circle, або DC)* – це приватна спільнота для підприємців, які мають відомий, успішний і законний бізнес, що не залежить від місця розташування. Його заснували Ден Ендрюс та Ян Шоен з Tropical MBA.

7. *Клуб підприємця (або TEC)* – це міжнародна мережа тисяч підприємців, керівників і бізнес-професіоналів у галузі високих технологій. Він був заснований у 2003 році та проводить 10 щорічних заходів у Кремнієвій долині, а також семінари, які зосереджені навколо тематичних досліджень.

¹ Thomas Smale 10 Organizations That Provide Support for Entrepreneurs. URL: <https://www.entrepreneur.com/starting-a-business/10-organizations-that-provide-support-for-entrepreneurs/253283>

8. *Ашока*, яка була заснована у 1980 році та є «домом» для найбільшої мережі соціальних підприємців у світовому масштабі. Генеральний директор і засновник, а також соціальний підприємець з початкової школи – Біллі Дрейтон. Ашока налічує близько 3000 членів у 70 країнах;

9. *Асоціація освіти приватного підприємництва (АРЕЕ)*. Ця організація надає інформацію, взаємодію та підтримку підприємцям. Вона також видає *Journal of Private Enterprise* і спонсорує різноманітні програми та публікації. Група проводить щорічну конференцію для своїх членів, а також пропонує кілька нагород для визнання значних досягнень.

10. *Startup Grind*, що був заснований у 2010 році, але має одну з найбільших мереж незалежних стартапів із понад 215 000 засновників у 185 містах і 80 країнах. Він пропонує понад 100 заходів щомісяця, а також проводить щорічну глобальну подію *Startup*. *Startup Grind* заснували Дерек Андерсен і Спенсер Нільсен¹.

Окремо в рамках представленого проблемного питання треба згадати діяльність Адміністрації з питань малого бізнесу. Ця інституція пропонує низку кредитних програм, які різняться за метою використання кредитних коштів, сумами в доларах, а також вимогами до позичальників. У більшості програм задіяні три основні сторони: позичальник, кредитор та SBA. Агентство не надає кредити безпосередньо, а здебільшого гарантує частину позики, яку видає кредитор (окрім мікрокредитів). Кредитором можуть виступати регульований банк, кредитна спілка або організація на основі кредитної структури (community based lending organization). SBA надає онлайн-інструмент LINC для пошуку кредиторів у необхідному регіоні. SBA пропонує широкий спектр кредитних програм для конкретних цілей. Основні кредитні програми для малого бізнесу:

– 7(а) Кредитна Програма – основна програма SBA для підтримки бізнесу, що включає 10 різновидів кредитів із різними

¹ Thomas Smale 10 Organizations That Provide Support for Entrepreneurs. URL: <https://www.entrepreneur.com/starting-a-business/10-organizations-that-provide-support-for-entrepreneurs/253283>

вимогами залежно від мети та розміру кредиту. За Основною 7(a) Кредитною Програмою (Basic 7(a)) кредит надається прибутковим підприємствам на 10 років для оборотного капіталу та основних засобів, і на 25 років для придбання нерухомості. Максимальна сума кредиту становить \$5 мільйонів, із яких SBA гарантує до \$3,75 мільйона. Інший тип кредиту в рамках цієї програми – Міжнародний Торговельний Кредит (International Trade Loan, ITL), який має аналогічні умови, але спрямований на підтримку експорту продукції. Для сезонних потреб бізнесу пропонується Сезонний кредит (Seasonal CAPLines) на термін до 10 років і з максимальною сумою \$5 мільйонів, з яких SBA гарантує до \$3,75 мільйона. Мінімальний розмір кредиту за цією програмою – \$350 000, а мінімальний термін – 3 роки (Builders CAPLines);

– 504 Кредитна Програма – програма економічного розвитку, що сприяє зростанню малого бізнесу та допомагає громадам через розширення бізнесу і створення робочих місць. Вона передбачає довгострокові кредити з фіксованою процентною ставкою, які забезпечують фінансування для придбання чи реконструкції основних фондів, таких як земля, споруди й обладнання. Допускається також рефінансування¹.

У Сполучених Штатах Америки існує досить розгалужена система підтримки підприємців, яка складається із низки видів. Передовсім доцільно вказати підтримку, яка передбачає фінансову допомогу. Доступ до капіталу дозволяє підприємцям фінансувати свої бізнес-ідеї, інвестувати в дослідження та розробки, масштабувати операції. Фінансова підтримка може надходити з різних джерел, включаючи венчурних капіталістів, інвесторів-ангелів або державні гранти та позики. Наприклад, венчурні капіталісти надають фінансування в обмін на власний капітал, тоді як інвестори-ангели пропонують капітал на основі віри в потенціал підприємця.

¹ Державна підтримка розвитку малого бізнесу в США (штат Каліфорнія) : інформаційна довідка / підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. 10 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29001.pdf>

Державні гранти та позики пропонують фінансову допомогу без частки власності. Таке фінансування дозволяє підприємцям ризикувати, впроваджувати інновації та прискорювати свій розвиток, зрештою збільшуючи шанси на успіх. Інвестуючи в перспективні стартапи, венчурні капіталісти та інвестори-ангели не лише забезпечують необхідний капітал, але й залучають галузеві знання, наставництво та цінні зв'язки. Підприємці можуть скористатися порадами та мережею цих інвесторів, підвищуючи свої шанси на успіх і зростання¹.

Окремо треба вказати державні субсидії та позики, які забезпечують важливу фінансову підтримку для підприємців. Ці ресурси можуть допомогти стартапам подолати фінансові бар'єри та стимулювати їх зростання. Гранти – це безповоротні кошти, які надаються державними установами, тоді як позики мають повертатися із відсотками. Для підприємців державні гранти можуть забезпечити цінне вливання капіталу без тягаря погашення. Позики, з іншого боку, пропонують доступ до капіталу, який можна використовувати для фінансування різноманітної діяльності. Ці фінансові ресурси дають підприємцям змогу інвестувати в дослідження та розробки, наймати працівників, купувати обладнання або розширювати свою діяльність. Державні гранти та позики відіграли значну роль у підтримці успіху багатьох стартапів у всьому світі².

Не менш важливим видом підтримки є наставництво та керівництво. Досвідчені наставники можуть надати цінну інформацію та поради на основі свого досвіду, допомагаючи підприємцям орієнтуватися у викликах і приймати обґрунтовані рішення. Ділячись своїми знаннями, ментори можуть запропонувати практичні стратегії зростання, розв'язання проблем і розвитку бізнесу. Наприклад, допомогти у вдосконаленні бізнес-моделей, визначенні цільових ринків або створенні ефективних

¹ Providing Support for Entrepreneurial Journey: Resources and Networks. URL: <https://aicontentfy.com/en/blog/providing-support-for-entrepreneurial-journey-resources-and-networks>

² Ibid.

маркетингових стратегій. Крім того, вони можуть запропонувати вказівки щодо особистого розвитку та мислення.

Окремим і важливим видом підтримки суб'єктів підприємницької діяльності є створення стартап-інкубаторів і акселераторів. Так, інкубатори забезпечують сприятливе середовище, яке сприяє зростанню і розвитку стартапів. Акселератори зосереджені на швидкому масштабуванні стартапів шляхом інтенсивного наставництва, нетворкінгу та інколи надання початкового фінансування. Ці програми пропонують підприємцям доступ до досвідчених наставників, експертів галузі та потенційних інвесторів. Вони отримують переваги від структурованих програм, освітніх семінарів і можливостей навчання «рівний-рівному», які пропонують інкубатори й акселератори¹.

Отже, проведений аналіз дає підставу зробити висновок, що досвід США стосовно підтримки підприємницької діяльності базується на широкій і добре структурованій системі заходів, які охоплюють як фінансові, так і нефінансові аспекти допомоги бізнесу. Одним із ключових елементів цієї системи є діяльність Small Business Administration (SBA), державного агентства, яке спеціалізується на підтримці малого бізнесу. Одна із основних функцій SBA – надання гарантій по кредитах, що дає змогу малим підприємствам отримувати фінансування на вигідних умовах. Це особливо важливо для нових або ризикових бізнесів, яким банки можуть відмовити в кредитуванні через високі ризики. Особливу увагу агентство приділяє інноваційним компаніям і стартапам, які можуть отримати додаткову підтримку через програми розвитку технологій і експорту. Варто також зауважити, що, окрім фінансової допомоги, уряд США активно сприяє розвитку підприємництва через програми економічного розвитку. Це включає довгострокові інвестиції у бізнес, спрямовані на розширення компаній, створення нових робочих місць та стимулювання економічного зростання. Особливу роль

¹ Providing Support for Entrepreneurial Journey: Resources and Networks. URL: <https://aicontentfy.com/en/blog/providing-support-for-entrepreneurial-journey-resources-and-networks>

тут відіграють програми з підтримки малого бізнесу в сільських та депресивних районах, де створення нових підприємств сприяє економічному відновленню¹.

Цей досвід США може бути надзвичайно корисним для України, особливо в контексті розвитку малого та середнього бізнесу, адже в нашій країні підприємництво часто стикається з бар'єрами у вигляді складного доступу до фінансування, обмежених можливостей для розвитку і нестабільної правової бази. Запровадження аналогічних програм підтримки, таких як гарантії за кредитами для малого бізнесу, надання консультацій і менторства, а також сприяння експорту українських товарів, могли б значно підвищити ефективність та результативність підтримки і розвитку підприємницької діяльності в нашій країні².

Як доповнення до викладеного вище вбачається необхідним привернути увагу до досвіду деяких країн Європи, серед яких доцільно виділити Великобританію. Її приватний сектор складається із 3,1 мільйона індивідуальних підприємців. Ба більше, тут нараховується 5,6 мільйона малих і середніх підприємств, і в 2023 році вони заробили приблизно 2,4 трильйона фунтів стерлінгів. Ці малі підприємства та приватні підприємці є джерелом життя Британської економіки. Вони створюють робочі місця, забезпечують економічне зростання і в останні роки є ключовими рушійними силами прийняття сталої ділової практики, а також позитивних соціальних змін³.

Основними організаторами та учасниками програм підтримки підприємництва у Великобританії виступають центральний уряд, відділи розвитку підприємництва в місцевих органах влади, приватні компанії, які спеціалізуються на бізнес-консультуванні та тренінгах, а також банки, які через підтримку малого

¹ Сериков С. С. До проблеми визначення поняття та структурних елементів адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 8, т. 2. С. 167–171.

² Там само.

³ Elyn Corfield We support over one million UK businesses with leading digital and relationship banking services – helping them to start up, grow and thrive. URL: <https://www.lloydsbankinggroup.com/insights/our-support-for-uk-entrepreneurs.html>

бізнесу розширюють свою клієнтську базу. Крім того, участь беруть бізнес-асоціації, торгово-промислові палати, ради з підготовки кадрів та підприємництва в Англії й Уельсі (Training and Enterprise Councils, TEC) і місцеві підприємницькі компанії у Шотландії (Local Enterprise Company, EC). Усі ці організації діють у єдиній мережі приватних компаній по країні, при цьому кожна з них функціонує лише в межах своєї території. Хоча існують загальні положення щодо діяльності TEC чи EC, кожна організація має власну політику, самостійно визначає пріоритети та розробляє програми підтримки. Основним джерелом фінансування є державні замовлення через відділи підприємництва, але також активно залучаються приватні інвестиції через спільні програми з іншими бізнес-структурами. Відмінна риса діяльності цих організацій – комплексний підхід до розв'язання регіональних питань, включаючи розвиток підприємництва, економічний прогрес регіону, підвищення кваліфікації робочої сили, зайнятість населення, відновлення занедбаних територій тощо. Оскільки ці проблеми взаємопов'язані, їх необхідно розв'язувати у комплексі, що й відображено у статутних документах, зокрема, у назві TEC – ради з підготовки кадрів і підприємництва¹.

У Великобританії оподаткування є потужним інструментом стимулювання та регулювання бізнес-діяльності. Тому нижні межі оподаткування для низки податків встановлювалися так, щоб виключити з цієї категорії МСБ або надати йому пільгові умови. Доступ до фінансування МСБ забезпечувався урядовими органами різних рівнів та кредитно-фінансовими інститутами. Уряд також вжив заходів для розширення кола джерел фінансування, доступних для малих підприємств. До числа найважливіших ініціатив у цьому напрямі можна віднести такі заходи: 1. Програма гарантованих кредитів малим підприємствам (запроваджена 1981 року) для забезпечення фінансової підтримки платоспроможних підприємств, які з різних причин не могли отримати фінансування з традиційних джерел.

¹ Квасниця О. Особливості державної підтримки малого бізнесу у зарубіжних країнах. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 2. С. 177–187.

Кредитори отримували урядову гарантію для відповідних підприємств; 2. Створення фондів венчурного капіталу, орієнтованих на роботу з інноваційними підприємствами задля стимулювання інвестицій у дрібні компанії. Ринок венчурних інвестицій у країні займає за обсягом друге місце в світі після США. Він є найбільш розвиненим у Європі (у 2011 році на Великобританію припадало 32 % від загального обсягу інвестицій). Цю сферу регулює Британська асоціація венчурного капіталу (British Venture Capital Association)¹.

Підтримка підприємницької діяльності у Великобританії здійснюється через комплекс державних і приватних програм, спрямованих на фінансову, консультаційну й інформаційну допомогу малому і середньому бізнесу (МСБ). Велика увага надається розвитку інноваційних підприємств, створенню сприятливого бізнес-клімату, а також полегшенню доступу до фінансування для нових і діючих компаній.

Уряд Великобританії пропонує кілька фінансових програм для підтримки підприємців. Однією з ключових ініціатив є Enterprise Finance Guarantee (EFG), яка гарантує кредити для малих і середніх підприємств, які не мають достатньо застави для отримання позики у банках. Ця програма допомагає підприємцям отримати доступ до кредитних ресурсів, забезпечуючи підтримку держави на випадок невиконання зобов'язань. Інший важливий інструмент – гранти, які надаються для розвитку інноваційних проєктів, впровадження нових технологій і створення робочих місць. Великобританія активно інвестує у стартапи через різні венчурні фонди, такі як British Business Bank. Ця установа не тільки безпосередньо фінансує бізнеси, але й працює через партнерів, стимулюючи інвестиції у різні галузі².

Не можна також не відзначити, що Великобританія, як і Сполучені Штати Америки, має добре розвинену систему

¹ Питання Міністерства економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459.

² What support is available for my small business? URL: <https://www.gov.uk/government/news/what-support-is-available-for-my-small-business>

бізнес-інкубаторів і акселераторів, які забезпечують для підприємців менторство, навчання та ресурси для зростання. Організації, такі як Innovate UK та Tech Nation, допомагають молодим підприємцям розвивати свої ідеї, знаходити інвесторів і виходити на міжнародні ринки. Також уряд активно сприяє підприємницькій освіті. Функціонують численні онлайн-платформи, програми тренінгів та семінарів, спрямовані на підвищення бізнес-компетенцій. Програма Start Up Loans не лише надає кредити для стартапів, але й пропонує безкоштовне бізнес-консультування. Уряд Великобританії також активно працює над спрощенням бізнес-процедур і зменшенням бюрократичних бар'єрів для підприємців. Система реєстрації компаній є однією з найпростіших у Європі: її можна зареєструвати онлайн за кілька годин. Податкові стимули та пільги для малих підприємств, зокрема, знижені податкові ставки, також створюють сприятливе середовище для бізнесу¹.

Таким чином, досвід Великобританії у підтримці підприємницької діяльності є цінним прикладом комплексного підходу до розвитку малого та середнього бізнесу. Велика увага в цій країні надається доступу до фінансування, підтримці інновацій та технологій, а також наданню консультацій суб'єктам підприємницької діяльності. У реаліях сьогодення, безумовним є той факт, що цей досвід може бути корисним для України, де потрібні ефективні механізми підтримки підприємництва через зменшення бюрократичних бар'єрів, полегшення доступу до кредитів і стимулювання інноваційної діяльності.

Окремі уваги заслуговує досвід Німеччини, де підприємництво є важливим чинником економічного розвитку та відіграє ключову роль у створенні робочих місць і генерації доходів для держави. Малий і середній бізнес (МСБ) – основа підприємництва, становить понад 99 % усіх компаній у країні. Вони забезпечують майже 60 % усіх робочих місць і понад 35 % загального

¹ York & North Yorkshire is a brilliant place for anyone, from any community, to start and grow a business. URL: <https://www.york.ac.uk/enterprise-works/entrepreneur-support/>

обороту. Німецькі підприємці активно працюють у різних секторах економіки, включаючи виробництво, сферу послуг, інноваційні технології, торгівлю та інші галузі. Важливим показником є те, що близько 82 % робочої сили Німеччини зайняті в підприємницьких структурах малого і середнього бізнесу. Ці підприємства також генерують значну частку податкових надходжень у бюджет, що робить їх вагомим джерелом фінансування державних соціальних та економічних програм. Крім того, Німеччина є одним із найбільших експортерів у світі, і підприємницький сектор відіграє вирішальну роль у формуванні експортного потенціалу країни, що приносить значні прибутки від зовнішньої торгівлі¹.

Німеччина також характеризується високим рівнем інноваційності серед підприємців. Держава активно підтримує розвиток стартапів та інноваційних проєктів через численні програми фінансування і субсидій. Це сприяє появі нових технологічних компаній, які успішно конкурують на міжнародних ринках. Середній рівень підприємницької активності у Німеччині є стабільно високим, а кількість нових реєстрацій бізнесів продовжує зростати. Щорічно в країні створюються тисячі нових підприємств, що свідчить про здоровий підприємницький клімат та підтримку підприємництва з боку уряду.

Федеральні землі часто мають багато регіональних програм фінансування через свої банки розвитку та міністерства економіки, а також місцеві установи. Так, у Німеччині існує низка державних субсидій для стартапів, які не потрібно повертати. Це так звані гранти. До найважливіших державних субсидій без повернення належать: 1. Початкова допомога для засновників, які є безробітним. 2. Програма сприяння підприємницькому ноу-хау для покриття витрат на консультування. 3. Стартова стипендія EXIST для засновників університетів. 4. Перехід на цифрові технології для проєктів цифровізації в компаніях. 5. Digital now: інвестиційна підтримка малого та середнього бізнесу.

¹ Federal Statistical Office of Germany. URL: https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html

6. Стартові бонуси Master для стартапів у ремісничому секторі.
7. GründerstipendiumNRW для засновників, які хочуть стати самозайнятими особами з інноваційною бізнес-ідеєю¹.

Як зазначалось, кожна земля має специфіку підтримки суб'єктів підприємницької діяльності. Так, до прикладу, у Баварії існують підготовчі програми для управлінського консультування. Окрім того, передбачаються й інші програми фінансування бізнесу, зокрема: 1. Баварська програма сприяння технологіям (BayTP+), яка орієнтована на підтримку малих і середніх компаній у їхніх проектах розробки та застосування. Можуть бути надані позики під низькі відсотки до 100 % відповідних витрат або на гранти до 70 %. Для аплікаційних окремих творчих проектів кредити зі зниженими відсотками надаються до 100 % вартості проекту. 2. Баварська програма сприяння технологічно орієнтованим підприємствам (BayToU). Остання спрямована на підтримку технологічно та економічно ризикованих проектів розвитку. Гранти надаються зі ставкою фінансування до 45 % прийнятних витрат (макс. грант до 150 000 євро). Для концептуальних проектів грант становить 26000 євро з максимальною ставкою фінансування 35 %. У виняткових випадках дотація становить максимум 52 000 євро. 3. Інноваційні ваучери. Невеликі компанії/торговельні підприємства, а також стартапи можуть подати заявку на стандартний інноваційний ваучер та спеціальний інноваційний ваучер. Стандарт першого призначений для планування, розробки та впровадження, а також значного якісного вдосконалення нових / наявних продуктів, виробничих процесів або послуг. Можливе фінансування до 60 % прийнятних витрат (максимум 30 000 євро). Спеціальний – призначений для більш фінансово інтенсивних та економічно ризикованих інноваційних проектів. Рівень фінансування становить 50 %, а в демографічно

¹ René Klein Die richtige Rechtsform für die Gründung wählen. URL: <https://www.fuer-gruender.de/kapital/foerdermittel/#::~:~:text=Zu%20den%20wichtigsten%20staatlichen%20F%C3%B6rdermitteln,f%C3%BCr%20Gr%C3%BCnder%20aus%20der%20Hochschule>

уражених регіонах навіть 60 % прийнятних витрат, максимум до 80 000 євро¹.

Іншим прикладом є земля Північного Рейн-Вестфалія. Тут існує консультаційна програма для економіки Північного Рейну-Вестфалії (BPW). Земля підтримує стартапи шляхом компенсації витрат на консультування. Фінансування включає розробку, тестування та впровадження концепцій стартапу до реалізації бізнес-ідеї. Вона спрямована на нові стартапи, а також на поглинання чи мажоритарні пакети акцій компаній. Субсидія становить 50 % денної норми праці, але не більше 400 євро за робочий день. За певних умов субсидія може бути збільшена до 80 % для окремих цільових груп. Для циклових консультацій можна фінансувати до 90 % денної норми роботи, максимум до 720 євро².

Серед інших програм фінансування слід виділити наступні:

1. Потенційний консалтинг NRW: Визначення підприємницького потенціалу кваліфікованими консультантами, 50 % витрат фінансується.
2. Початковий бонус для майстра: коли він починає новий бізнес, бере його на себе або бере участь у ньому, сума фінансування може бути надана як одноразовий грант у розмірі до 70 % прийнятних витрат, максимум 10 500 євро.
3. Mittelstand Innovativ & Digital (MID) – ваучери: NRW підтримує компанії середнього розміру з інноваційними продуктами та цифровізацією за допомогою ваучерів. З ними можна скористатися зовнішніми консультаційними послугами та послугами впровадження. Фінансування надається у вигляді гранту: 80 % для мікро- та малих компаній, 60 % – для середніх. Максимум 15 000 євро на оцифрування / аналіз, 40 000 євро на інновації. Термін дії 2 роки, однак можливі винятки;
4. Освітні ваучери: фінансування подальшого професійного навчання в малих і середніх компаніях (макс. 500 євро за навчальний ваучер)³.

¹ Fördermittel zur Unterstützung Ihrer Existenzgründung. URL: <https://www.deutschland-startet.de/foerdermittel/>

² Ibid.

³ Ibid.

Підтримка підприємницької діяльності в Німеччині є комплексною та охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього бізнесу, стартапів та інноваційних компаній. Ця система включає державні програми, інвестиційні фонди, податкові пільги, гранти, а також інфраструктурну та консультативну підтримку. Німеччина спрямовує особливу увагу до формування підприємницького клімату, який стимулює конкурентоспроможність та розвиток економіки. Основою підтримки підприємництва в Німеччині є сильна інтеграція державних і приватних ініціатив. Федеральний уряд разом із регіональними органами влади забезпечує доступ до фінансових ресурсів через державні банки розвитку, такі як KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau). Ці установи пропонують низьковідсоткові кредити та субсидії для підприємців, що дозволяє забезпечити старт і подальше зростання бізнесу. Також активно підтримуються інноваційні підприємства через спеціальні програми фінансування, орієнтовані на наукові дослідження і розробки, що сприяє технологічним проривам та виходу на міжнародні ринки.

Особливою рисою німецької системи є тісна взаємодія з освітніми установами та науковими центрами. Німецькі університети активно співпрацюють з підприємницькими структурами, створюючи умови для трансферу технологій та комерціалізації наукових відкриттів. Студенти і молоді дослідники мають доступ до програм підтримки стартапів, що сприяє формуванню нових інноваційних компаній. Це забезпечує постійне оновлення економіки та підтримує динамічний розвиток бізнесу.

Загалом, досвід Німеччини у підтримці підприємництва є взірцем для багатьох країн, оскільки демонструє ефективність поєднання державної та приватної ініціативи, активної інноваційної політики й орієнтації на розвиток людського капіталу. Для України це може стати корисним прикладом того, як створити сталі умови для розвитку малого і середнього бізнесу, залучити інвестиції та стимулювати інновації.

Окрім того, особливий інтерес в Україні може викликати підхід Німеччини до децентралізованої підтримки підприємництва, що базується на активній участі регіональних органів влади. Місцеві організації, такі як торгово-промислові палати, відіграють важливу роль у стимулюванні підприємницької активності в різних регіонах країни, пропонуючи фінансову підтримку, консультації та тренінги. Цей досвід може бути адаптований в Україні для підсилення підприємницької активності в регіонах і розвитку місцевої економіки.

У підсумку представленого у підрозділі монографії матеріалу, варто узагальнити, що на сьогоднішній день у світі сформувались досить дієві підходи до забезпечення ефективного функціонування та підтримки суб'єктів підприємницької діяльності. Проаналізований досвід дає можливість виділити такі позитивні аспекти, які може використати український законодавець:

- по-перше, багато країн успішно впровадили онлайн-реєстрацію підприємств, скоротили кількість необхідних документів та зменшили терміни реєстрації і отримання дозволів на ведення певних видів господарської діяльності;
- по-друге, у переважній більшості держав підтримка підприємництва реалізується низкою суб'єктів, які при цьому можуть бути як державними, так і не державними;
- по-третє, державні програми пільгового кредитування, гранти, венчурні фонди, гарантії за кредитами – це лише деякі з інструментів фінансової підтримки підприємців;
- по-четверте, цікавим є підхід Німеччини, який передбачає децентралізацію системи підтримки бізнесу, що реалізується в рамках окремих регіонів. Зазначене дає можливість територіальним органам державної влади самостійно визначати засоби для розвитку підприємництва, а також задовольнити потреби конкретного регіону;
- по-п'яте, активне створення бізнес-інкубаторів, які надають підприємцям офісні приміщення, доступ до мережі контактів, менторство та інші ресурси;

– по-шосте, необхідним є застосування німецького досвіду щодо підтримки інноваційних підприємств через програми фінансування досліджень і розробок, що особливо актуально для стартапів у сфері високих технологій.

3.2. Шляхи вдосконалення організаційних та правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні

Незважаючи на активну діяльність законодавця у напрямі забезпечення підтримки підприємницької діяльності, у зазначеній сфері залишається низка проблем правового й організаційного характеру. Говорячи про правові проблеми варто відзначити, що їх наявність зумовлена прогалинами у адміністративному законодавстві, яке відповідні правовідносини регулює. На переконання Д. М. Величка, прогалина в законодавстві – це відсутність конкретної норми, що необхідна для регулювання відносин, які входять до сфери правового регулювання. Така ситуація складається, коли з'являються нові суспільні відносини, яких на момент прийняття закону ще не було або ще не були враховані законодавцем, або, коли при розробці закону чи іншого нормативного акта були зроблені певні упущення¹. Тож, прогалини в законодавстві, яке регулює питання підтримки підприємницької діяльності в Україні, – це відсутність правових норм та/або недосконалість їх змісту, що, зі свого боку, перешкоджає якісному й ефективному регулюванню суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя.

Проведений у попередніх підрозділах монографії аналіз дає підставу констатувати, що недоліки правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні зумовлені: *по-перше*, військовою агресією Російської Федерації, яка створила додаткові виклики як безпосередньо для суб'єктів підприємницької діяльності, так і українського законодавця, який був змушений

¹ Величко Д. М. Джерела міжнародно-правового регулювання праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2008. 199 с.

оперативно реагувати на них; *по-друге*, непослідовністю та хаотичністю дій законодавця щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства, що створює правову нестабільність для бізнесу. Так, постійні зміни в нормативно-правових актах, податковому законодавстві та правилах ведення бізнесу ускладнюють довгострокове планування для підприємців; *по-третє*, складністю процедур та надмірною бюрократією в процесі отримання підтримки, зокрема фінансової, з боку держави, не дає можливості підприємцям оперативно реагувати та закривати власні потреби; *по-четверте*, високим рівнем корупції, що призводить до зниження довіри населення до держави, а також додаткового фінансового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності; *по-п'яте*, більшість програм, які були запроваджені для підтримки підприємництва в Україні, зокрема, в умовах воєнного стану, не мали чіткої стратегії реалізації, а також діяли досить обмежений час, що не дало можливості скористатись допомогою від держави окремим суб'єктам; *по-шосте*, нині українське законодавство не забезпечує належної підтримки для розвитку інноваційних та високотехнологічних підприємств. Недосконала система патентування та захисту інтелектуальної власності, відсутність стимулів для інвестування у дослідження і розробки перешкоджають розвитку інноваційних стартапів; *по-сьоме*, система оподаткування в Україні залишається складною для підприємців та непослідовною; *по-восьме*, підприємцям, особливо малим і середнім бізнесам, часто важко отримати доступ до фінансових ресурсів для розвитку. Високі процентні ставки за кредитами, обмеженість державних грантових програм та недостатня розвиненість венчурного фінансування стримують розвиток нових підприємницьких проєктів. Ну і врешті, в реаліях сьогодення багато підприємців стикаються з браком належної інфраструктури для ведення бізнесу, таких як бізнес-інкубатори, технопарки та інші платформи підтримки. Також в Україні відчутний дефіцит кваліфікованих кадрів через міграцію та інші соціально-економічні чинники, що створює додаткові труднощі для підприємців.

Розмірковуючи над баченням законодавцями шляхів розв'язання проблем підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, не можна не згадати «Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках», схваленоу розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 року № 821-р. «Мета Стратегії полягає в удосконаленні державної політики у сфері розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва як ключового сектору вітчизняної економіки в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України шляхом створення умов для сталого розвитку, створення доданої вартості та цифрової трансформації, полегшення доступу до фінансування, підтримки зростання суб'єктів малого і середнього підприємництва на внутрішньому та зовнішньому ринку, особливо на внутрішньому ринку ЄС». «Стратегія містить чотири стратегічних цілі: відновлення та полегшення процесу ведення бізнесу; сприяння інноваційному розвитку, цифровій трансформації та “зеленому переходу”; розвиток людського капіталу та культури підприємництва; посилення конкурентоспроможності та збільшення експорту»¹.

Відповідно до Стратегії, до переваг розвитку малого і середнього підприємництва належать: «стійкість малого і середнього підприємництва, поступове економічне відновлення та відбудова; часткове відновлення попиту на товари і послуги; збереження загальної макрофінансової стабільності; наявність розгалуженої інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва; доступність державних програм підтримки, що спрямовані на задоволення потреб малого і середнього підприємництва у фінансуванні («Доступні кредити 5–7–9 %», «єРобота»); доступ до міжнародної допомоги та підтримки, доповнення державної підтримки за рахунок грантів та інших

¹ Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р.

програм від партнерів з розвитку та фінансових інституцій; готовність споживачів підтримати бізнес в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України»¹.

Важливим є інклюзивний напрям зазначеної вище Стратегії, який передбачає: «підтримку жіночого підприємництва, адже жінки досі стикаються з викликами у сфері підприємництва, зокрема кількість жінок на нижчих посадах більша і жінки страждають від гендерного розриву в оплаті праці; підтримку молодіжного підприємництва, що дає змогу вирішити проблему безробіття серед молоді, полегшити її адаптацію до ринку праці та стимулювати економічне зростання; підтримку людей, старших за 50 років, які можуть потребувати допомоги для започаткування підприємницької діяльності та повернення на ринок праці, через цільові програми для здобуття нових навичок, пошуку роботи або відкриття власної справи, зміни сприйняття такої категорії осіб на ринку праці; підтримку внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни, які потребують адаптації до нових умов внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, шляхом вжиття заходів із соціальної інклюзії та психологічної підтримки; підтримку осіб з інвалідністю в частині ведення бізнесу шляхом створення спеціальних менторських програм, доступних інформаційних і навчальних матеріалів, надання допомоги у плануванні підприємницької діяльності, забезпечення доступу до фінансування; підтримку соціального підприємництва, метою якого є вирішення соціальних проблем через прийняття інноваційних рішень, часто шляхом створення нових видів послуг, товарів, процесів або навіть ринків. Соціальне підприємництво не має офіційного статусу в українському законодавстві. Водночас у період збройної агресії Російської Федерації проти України та після припинення або скасування воєнного стану в Україні важливо вирішувати соціальні питання, одночасно сприяючи соціальним інноваціям;

¹ Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р.

підтримку сімейного підприємництва шляхом законодавчого визначення такого поняття, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню добробуту суспільства; підтримку вдосконалення підприємницьких структур, адже для зміцнення підприємницького середовища необхідний комплексний підхід, що охоплює сферу освіти, зокрема комплексні формальні та неформальні освітні можливості з підприємництва на різних освітніх рівнях, а також розбудову мереж, включаючи підтримку та розширення, створення спеціалізованих бізнес-мереж і урізноманітнення їх складу»¹ тощо.

Джерелами фінансування для забезпечення здійснення заходів цієї Стратегії є: «кошти, передбачені Мінекономіки в державному бюджеті на реалізацію Стратегії та виконання операційного плану, та інші бюджетні кошти; фінансування партнерів з розвитку і міжнародних фінансових організацій. Необхідні кошти акумулюються за допомогою механізму координації донорської підтримки для малого і середнього підприємництва; фінансування ЄС, зокрема “Ukraine Facility”, фінансування від програми інноваційного розвитку “Horizon Europe”, Європейської мережі підприємств, Європейської платформи співпраці кластерів, програми “Еразмус” для молодих підприємців, програм із захисту навколишнього природного середовища “LIFE” і “EU4Environment”, програми цифрової трансформації “EU4Digital”, Європейської ради з питань інновацій; кошти приватного сектора; кошти Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття»².

Отже, можна узагальнити, що зазначена вище «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року», безумовно, стала вагомим внеском у розвиток та підтримку підприємницької діяльності в Україні. Водночас цей нормативний документ

¹ Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р.

² Там само.

не позбавлений і певних недоліків, зокрема: *по-перше*, реалізація Стратегії значною мірою залежить від зовнішніх факторів, таких як макроекономічна ситуація, геополітичні процеси та інвестиційна привабливість країни, що створює ризики для виконання Стратегії у разі зміни зовнішніх умов; *по-друге*, у документі не враховуються регіональні особливості розвитку підприємницької діяльності. Зокрема це стосується тих регіонів, які найбільш постраждали та продовжують страждати від ведення бойових дій; *по-третє*, невизначеними залишаються механізми координації дій різних державних та недержавних інституцій, які відповідають за реалізацію Стратегії; *по-четверте*, вказаний стратегічний документ має недостатньо розроблені механізми залучення представників малого і середнього бізнесу до обговорення питань, присвячених підтримці та розвитку підприємницькій діяльності в Україні.

Тож, зазначене вище дає підставу констатувати, що «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року» має бути розширена такими положеннями:

1) законодавець має більш змістовно опрацювати напрями розвитку системи підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, які вже провадять свою діяльність;

2) мають бути враховані особливості безпекові умови кожного окремого регіону, на основі чого в Стратегії має бути виділена окрема ціль: «Підтримка підприємницької діяльності в регіонах, які постраждали від ведення бойових дій». Виділення вказаного напрямку є необхідним з погляду відновлення нормального бізнес-середовища у відповідних регіонах, а також залучення до них нових суб'єктів підприємницької діяльності та підтримка і забезпечення роботи тих, що діють;

3) варто розробити механізми взаємодії та координації між суб'єктами, які відповідають за забезпечення і підтримку підприємницької діяльності в Україні;

4) доцільно створити систему залучення громадськості до розв'язання проблемних питань, пов'язаних із підтримкою та розвитком підприємницької діяльності.

Аналізуючи напрями вдосконалення правових засад підтримки підприємницької діяльності варто відзначити, що в Україні, на прикладі провідних країн світу необхідно: по-перше, створити програми підтримки підприємництва, які будуть діяти на постійній основі, тобто без прив'язки до регіональних чи безпекових особливостей; по-друге, розробити програми регіонального розвитку та підтримки суб'єктів підприємницької діяльності. Вони мають бути орієнтовані на регіони, які постраждали від ведення бойових дій, а також в яких вони активно ведуться; по-третє, розробити нові програми підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану, які будуть стабільними та достатньо якісно врегульованими. Зазначене пояснюється тим, що всі програми, які діяли до сьогодні, є недостатньо ефективними, а їхня реалізація – досить часто непослідовною.

Окремим напрямом вдосконалення правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні є розробка «Положення про порядок взаємодії та координації суб'єктів забезпечення підтримки суб'єктів підприємницької діяльності», яке має забезпечити комплексний підхід до організації співпраці між різними учасниками процесу підтримки бізнесу в Україні. Означений нормативний документ повинен враховувати сучасні виклики і вимоги, забезпечувати чіткі правила взаємодії та прозорість процедур. Окрім того, у положенні необхідно: 1) визначити мету та завдання взаємодії; 2) виділити коло суб'єктів, які уповноважені на реалізацію заходів підтримки підприємництва, розкрити їхній правовий статус, а також розподілити ролі; 3) розкрити процедурні аспекти досліджуваної взаємодії; 4) визначити механізми планування програм підтримки, включно з коротко- і довгостроковими стратегіями. Моніторинг та оцінка ефективності цих програм; 5) створення механізмів моніторингу ефективності програм підтримки, зокрема через регулярні звіти, аудит і оцінку результатів.

Далі в розрізі представленої у роботі проблематики варто звернути увагу на важливість поліпшення організаційних засад

підтримки підприємницької діяльності в Україні. Організаційні засади – це найбільш принципові, визначальні норми, рішення, дії, встановлення та (або) реалізація яких є неодмінною або вагомою умовою стабільного, якісного й ефективного здійснення підтримки суб'єктів підприємницької діяльності. Якщо правові засади визначають юридичні правила відповідної підтримки, то організаційні – це робота із безпосереднього об'єднання усіх елементів досліджуваної діяльності в єдину цілісну систему та забезпечення її належного функціонування¹. Аналізуючи напрями удосконалення організаційних засад підтримки підприємницької діяльності в Україні, варто відзначити, що в цьому контексті необхідно:

– розробити систему оцінювання ефективності заходів щодо підтримки підприємницької діяльності. Відповідно до «Енциклопедичного словника з державного управління», оцінювання – це систематичний процес порівняння діяльності та/чи результатів виконання програми або політики із цілями, завданнями, комплексом явних або неявно виражених стандартів з метою внесення необхідних адміністративних чи політичних змін. Оцінювання, може бути зовнішнім та внутрішнім, кількісним та якісним, формувальним та підсумковим, орієнтуватися на цілі, рішення, клієнта, практичне використання тощо. У системі органів публічної влади оцінювання є аналітичною діяльністю, спрямованою на збір, аналіз, тлумачення та передавання інформації про економічність, ефективність, результативність політики, програм, проєктів, які здійснюються з метою поліпшення соціальних умов. Оцінювання має бути систематичним та об'єктивним, оскільки спрямоване на заплановані, поточні або завершені управлінські впливи і стосується процесу визначення цінності або значущості діяльності, політики чи програми².

¹ Невядовський В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні : монографія. Харків : Факт, 2021. 379 с.

² Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

Так, Д. В. Сухінін переконливо доводить, що оцінювання – це дослідження, яке визначає стан виконання та наслідки надання послуги за якісними та кількісними показниками, відповідність встановлених цілей результатам, а також результативність, продуктивність й ефективність надання послуг та діяльності влади. Основною метою оцінювання, вважає автор, є визначення стану та якості реалізації будь-якого напрямку діяльності, проекту або програми, а його завданнями: «забезпечення стабільності надання органами державної влади всіх рівнів та органами місцевого самоврядування послуг відповідно до вимог законодавства та пріоритетів державної політики; постійне вдосконалення якості послуг та підвищення задоволення ними з боку споживачів; обмеження витрат і досягнення ефективності в наданні послуг; оптимізація інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень щодо державної політики та програм ефективного управління ризиками; вирішення питань ефективного використання ресурсів, у тому числі бюджетних¹.

Оцінювання має здійснюватись на основі певних критеріїв, які, на нашу думку, найбільш доцільно поділити на дві групи:

а) якісні показники, зокрема: 1) задоволеність підприємців програмами підтримки, що оцінюється на основі зворотного зв'язку; 2) прозорість процедур: наявність зрозумілих і публічних інструкцій, умов участі та критеріїв відбору; відкритість інформації про фінансування, розподіл ресурсів та результати програм; наявність механізмів для подання скарг і прозорих процедур урегулювання конфліктів; 3) гнучкість системи підтримки: здатність програм адаптуватися до змін ринку та потреб підприємців; впровадження нових інструментів і підходів для підтримки інноваційних підприємств; оперативність взаємодії та координації між суб'єктами підтримки; 4) інноваційність програм підтримки: підтримка інноваційних проектів, стартапів

¹ Сухінін Д. В. Роль оцінювання в діяльності органів місцевої влади: основні принципи, методи та завдання. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 1 (7). URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12sdvpmz.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12sdvpmz.pdf)

та високотехнологічних бізнесів; впровадження цифрових технологій для автоматизації процесів подання заявок і взаємодії з підприємцями; соціальна відповідальність; тощо;

б) кількісні показники, які включають: число нових малих, середніх підприємств та стартапів, створених завдяки програмам підтримки; зростання частки підприємництва у структурі економіки; кількість робочих місць, створених завдяки реалізації програм підтримки підприємництва; частка підприємств, що отримали фінансову підтримку, від загальної кількості підприємств; кількість підприємств, які скористалися програмами навчання, консультацій, грантової чи кредитної підтримки; зростання частки малого і середнього бізнесу (МСБ) у загальному обсязі ВВП; динаміка зростання валового доходу від діяльності суб'єктів підприємництва; обсяг залучених інвестицій завдяки програмам підтримки, включаючи внутрішні і зовнішні інвестиції; середній час, необхідний для проходження всіх процедур з отримання фінансової або консультаційної допомоги; скорочення часу на оформлення документів, реєстрацію бізнесу та отримання необхідних дозволів; зростання податкових надходжень від підприємств, що отримали підтримку;

– удосконалити систему кадрового забезпечення суб'єктів, які відповідають за реалізацію заходів щодо підтримки підприємницької діяльності в Україні. Так, на думку В. Б. Пчеліна, кадрове забезпечення становить визначену на нормативно-правовому рівні, цілеспрямовану, системну діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на визначення кадрових потреб, відбір і добір кадрів, здійснення їхньої професійної підготовки й орієнтації, розстановку та вивільнення кадрів, що здійснюється з метою забезпечення нормального перебігу відповідного органу публічної влади чи іншого колективного суб'єкта¹.

Також М. В. Мельничук вказує, що кадрове забезпечення – це, з одного боку, наявність у керівника об'єктів його управлінської діяльності – виконавців, що є необхідним для підготовки

¹ Пчелін В. Б. Сутність і правові засади кадрового забезпечення адміністративного судочинства України. *The Genesis of Genius*. 2016. № 6. Р. 131–133.

до прийняття управлінського рішення та подальшого його виконання. З іншого – кадрове забезпечення – це суто суб'єкти управлінської діяльності, які організують, аналізують, контролюють, координують і здійснюють інші дії у ході державно-управлінської діяльності для досягнення певного результату. Кадри є тим суб'єктивним чинником, від якого залежить реальне функціонування механізму управлінської діяльності. Адже життєздатність органу виконавчої влади не тільки в матеріальному забезпеченні, а й у спрямуванні вольових дій і переконань учасників процесу державного управління у заданому напрямі. Без високого рівня професіоналізму та належних особистих якостей кадрів не виникає того дієвого елемента, який зумовлює динаміку управлінської діяльності¹.

Отже, кадрове забезпечення суб'єктів, що відповідають за підтримку підприємницької діяльності, виступає важливим елементом забезпечення належного функціонування ефективної системи державної та недержавної підтримки бізнесу. Це поняття охоплює наявність кваліфікованого персоналу, його професійну підготовку й організацію роботи, спрямованої на забезпечення результативної допомоги підприємцям. Значення кадрового забезпечення полягає у такому: *по-перше*, якісне кадрове забезпечення гарантує, що органи, відповідальні за підтримку підприємництва, виконують свої функції професійно, швидко і з дотриманням норм чинного законодавства; *по-друге*, лише компетентний персонал здатен забезпечити підприємців необхідними знаннями, допомогти їм з вибором оптимальних варіантів фінансування, участю у міжнародних програмах, виходом на нові ринки тощо; *по-третє*, з огляду на швидкі зміни в законодавстві, економічних умов і технологій, важливо, щоб працівники, відповідальні за підтримку підприємництва, постійно оновлювали знання та вміння; *по-четверте*, кваліфікований персонал допомагає ефективніше реалізовувати державні

¹ Мельничук М. В. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 197 с.

та регіональні програми підтримки підприємців, що стимулює розвиток малого і середнього бізнесу, створення нових робочих місць, а також загальне економічне зростання.

Назагал, вдосконалення кадрового забезпечення має здійснюватися за такими напрямками: 1) розробка зрозумілих і чітких критеріїв для підбору кадрів, які володіють необхідними знання, уміння та навичками у сфері бізнесу; 2) створення постійних програм навчання, що включає регулярні тренінги, семінари та курси з підвищення кваліфікації для працівників, що займаються підтримкою підприємництва; 3) встановлення чітких і вимірюваних показників, за якими оцінюватиметься діяльність працівників, що відповідають за підтримку підприємництва; 4) утворення умов для залучення до роботи у державних та недержавних структурах підтримки підприємництва фахівців з реального бізнесу, які мають практичний досвід його ведення або консультування підприємців;

– переглянути систему інформаційного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності, які потребують державної підтримки. Інформаційне забезпечення – це система отримання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень. Це стосується різних видів діяльності, наприклад, виробничої і збутової, сервісного обслуговування, включаючи підвищення технологічності виробництва, якості вироблюваної продукції, зниження її собівартості, рекламу, інформацію про асортимент, ціни, форми організації сервісу тощо. Отже, інформаційне забезпечення є важливим етапом та необхідною умовою організації і проведення економічного аналізу. Це пояснюється тим, що від складу, змісту, якості вихідних даних залежить ефективність аналітичного дослідження, об'єктивність і дієвість його результатів. Інформаційне забезпечення економічного аналізу – це створення бази даних, комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та розв'язання завдань управління¹.

¹ Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 639 с.

Для перегляду системи інформаційного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності, які потребують державної підтримки, необхідно впровадити низку змін, що підвищать доступність та ефективність надання інформації. Одним із ключових напрямів є цифровізація процесів. Важливо створити і забезпечити належне функціонування єдиного інформаційного порталу, який стане центральним ресурсом для підприємців, де буде зібрана вся необхідна інформація про програми державної підтримки, гранти, кредитні можливості, юридичні консультації тощо. Доступ до такої інформаційної платформи має бути простим, з можливістю використання електронного підпису для швидкого і безпечного виконання адміністративних дій. Окрім цифрових інструментів, важливо забезпечити підтримку в режимі офлайн, через центри обслуговування та консультативні служби в регіонах, особливо тих, що розміщені у прифронтових територіях;

– поліпшити систему науково-методичного забезпечення. У цьому контексті доцільно послатися на В. І. Галагана, який зазначає, що до наукового забезпечення доцільно зарахувати: виявлення проблем, які виникають у практичній діяльності та потребують розв'язання або розробки; перевірку наукової розробки на новизну і корисність; визначення її практичної значущості та можливостей застосування; впровадження розробки в практику з визначенням форми, порядку та умов її реалізації¹. Зі свого боку, методичне забезпечення полягає у реалізації отриманого наукового результату шляхом: розгляду й апробації наукової розробки у відповідних відомствах, визначення порядку її впровадження та затвердження інструктивно-методичних документів; надання рекомендацій до практичних підрозділів для використання розробки у розслідуванні злочинів, визначення термінів її впровадження та контролю виконання; поширення основних положень наукової розробки серед практичних

¹ Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.

працівників засобом публікації у збірниках наукових статей, методичних посібниках, підручниках, монографіях та під час науково-практичних семінарів¹.

Для удосконалення системи науково-методичного забезпечення надання підтримки суб'єктам підприємницької діяльності необхідно впровадити декілька важливих заходів. Передовсім, важливо активніше використовувати наукові дослідження й аналітичні розробки задля виявлення актуальних проблем підприємців та пошуку оптимальних шляхів їх розв'язання. Це може включати тіснішу співпрацю між науковими інституціями, державними органами та бізнесом для адаптації наукових знань до реальних потреб підприємців. Також потрібно забезпечити систематичне оновлення методичних матеріалів відповідно до сучасних економічних умов та змін у законодавстві. Цього можна досягнути шляхом проведення регулярних науково-методичних конференцій та семінарів, де фахівці обговорюватимуть нові тенденції та кращі практики в підтримці підприємництва. Окрім того, важливо впроваджувати стандартизовані інструктивно-методичні матеріали, які були б легко доступними для широкого кола підприємців, включаючи електронні ресурси, де методичні рекомендації можна легко знайти та застосувати на практиці. Така цифрова платформа повинна включати як наукові, так і практичні матеріали, що допоможуть підприємцям у розв'язанні конкретних питань.

Таким чином, проведений аналіз уможливив дійти висновку, що вдосконалення організаційних та правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні необхідно здійснювати у нерозривній єдності. І лише у такому випадку буде можливим забезпечити належну підтримку досліджуваних суб'єктів, що, без перебільшення, позитивно вплине не тільки на їхню діяльність, а й на загальний стан функціонування економіки держави.

¹ Галаган В.І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.

У монографії запропоновано теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність та особливості адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні, на основі чого розробити науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на забезпечення функціонування та реалізацію відповідного механізму. У висновках викладені результати проведеного дослідження, які сформульовані в пропозиціях і рекомендаціях, спрямованих на досягнення поставленої мети. Зокрема, у роботі:

1. Удосконалено визначення поняття підприємницької діяльності, під яким запропоновано розуміти ініціативну, самостійну, здійснювану на власний ризик діяльність зареєстрованих у встановленому порядку суб'єктів, які на основі чинного законодавства провадять незаборонену господарську діяльність, що спрямована на отримання прибутку та реалізація якої має соціально-економічні наслідки для держави й суспільства.

Обґрунтовано, що значення підприємницької діяльності для соціально-економічного розвитку країни виявляється у таких напрямках: 1) економічному, адже підприємництво впливає на: стимулювання конкуренції та протидію монополізму; ініціативне охоплення тих сфер нематеріального і матеріального виробництва, що залишилися поза достатнім забезпеченням з боку органів державної влади й органів місцевого самоврядування; оптимізацію використання природних, фінансових і трудових ресурсів; збільшення обсягу податкових надходжень до бюджетів різного рівня; 2) соціальному, що полягає у: забезпеченні гнучкого й оперативного задоволення суспільних потреб у певних товарах, роботах і послугах; збільшенні обсягу зайнятого населення, зокрема шляхом створення нових робочих місць; провадженні благодійництва та меценатства; 3) політичному, що передбачає: зниження рівня соціальної напруги; посилення ролі середнього класу в прийнятті важливих державних рішень;

можливість лобіювання інтересів великих підприємств на основі спонсорування політичних рухів і партій.

2. Констатовано, що сутність підтримки підприємницької діяльності полягає у такому: по-перше, вона складається з низки правових, організаційних, фінансових, інформаційно-консультативних та інших заходів; по-друге, реалізація зазначених заходів має компетенції та повноваження суб'єктів, які їх здійснюють; по-третє, її загальною метою можна вважати забезпечення оптимального балансу між інтересами суб'єктів підприємницької діяльності та публічними інтересами соціально-економічного розвитку країни; по-четверте, завдання досліджуваної підтримки залежать від конкретної сфери підприємницької діяльності й об'єктивних умов дійсності; по-п'яте, може здійснюватися спеціально уповноваженими державними і недержавними суб'єктами, окрім власне підприємця, який отримує відповідну допомогу.

Зазначено, що зміст досліджуваної підтримки полягає у наданні різних форм допомоги суб'єктам, які мають намір або вже здійснюють підприємницьку діяльність задля створення умов її сталого розвитку як основи національної економіки. Роль підтримки з боку держави та органів місцевого самоврядування виявляється не в детальному врегулюванні всіх аспектів підприємницької діяльності, що характерне для антидемократичних не ринкових систем, а в допомозі, сприянні в реалізації ініціативної та самостійної ризикової діяльності з мінімізацією факторів, які впливають чи можуть негативно вплинути на неї. Така підтримка має бути постійною і гнучкою до змін, що відбуваються у суспільному, економічному, політичному житті та впливають на умови здійснення підприємницької діяльності.

3. З'ясовано, що система правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні представлена значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. Так, Конституція України зобов'язує органи державної влади діяти в межах закону, спрямовує їхню діяльність на утвердження та забезпечення прав і свобод громадян, що охоплює також право

на провадження підприємницької діяльності. Водночас законодавчі та підзаконні акти орієнтовані як на визначення загальних аспектів здійснення підприємницької діяльності, так і на забезпечення її підтримки в різних сферах суспільного життя.

Аргументовано положення, згідно з яким, попри значну кількість нормативно-правових актів, у системі правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні ключове місце належить нормам адміністративної галузі права, адже саме вони: по-перше, визначають правовий статус суб'єктів, які уповноважені надавати відповідну підтримку; по-друге, розкривають порядок взаємодії зазначених суб'єктів; по-третє, окреслюють адміністративні процедури надання досліджуваної підтримки; по-четверте, визначають види (сфери) підприємницької діяльності або обставини, за яких звернення підприємця за допомогою викликає зобов'язання спеціально уповноважених суб'єктів її надавати; по-п'яте, визначають засади контролю за цільовим використанням такої допомоги.

4. Під адміністративно-правовим механізмом підтримки підприємницької діяльності в Україні запропоновано розуміти сукупність визначених нормами адміністративного права елементів, які встановлюються державою та у своїй єдності спрямовані на створення сприятливих правових, організаційних, економічних та інших умов для здійснення підприємництва в Україні, а також її захист і розвиток.

До ключових елементів адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні віднесено: адміністративно-правові норми; нормативно-правовий акт; адміністративні правовідносини; юридичні факти; адміністративні процедури; інструменти підтримки.

5. З'ясовано, що система суб'єктів забезпечення підтримки підприємницької діяльності в Україні складається із: 1) органів державної влади загальної компетенції, що здійснюють нормативно-регулятивну й організаційну підтримку підприємництва в контексті формування загальнодержавної політики соціально-економічного розвитку; 2) місцевих органів державної влади

і органів місцевого самоврядування, загальна компетенція яких поширюється на чітко обмежені адміністративно-територіальні утворення та виявляється у реалізації загальнодержавних імперативів щодо підтримки підприємництва на основі врахування місцевих потреб; 3) органи державної влади галузевої компетенції, які реалізують окремі повноваження щодо підтримки підприємств у межах своїх основних спеціально-функціональних завдань; 4) спеціально створені для підтримки підприємницької діяльності органи державної влади, правовий статус яких зосереджений на наданні певних форм допомоги (наприклад, фінансової, організаційної тощо) всім або визначеному колу підприємців; 5) громадські об'єднання спрямовані на надання підтримки насамперед їхнім членам – суб'єктам підприємницької діяльності, зокрема шляхом лобіювання їхніх прав і законних інтересів у взаємовідносинах з органами державної влади й органами місцевого самоврядування.

6. Запропоновано гарантії підтримки підприємницької діяльності в Україні поділити на дві групи з урахуванням таких критеріїв: 1) за часом реалізації: загальні та спеціальні та 2) за сферою застосування.

Загальні гарантії діють упродовж чинності тих нормативно-правових актів, якими вони закріплені, і стосуються підтримки підприємницької діяльності як фактора розвитку економіки країни і є однією із важливих умов соціальної та політичної стабільності.

Натомість спеціальні гарантії діють у визначений проміжок часу та покликані максимально захистити підприємницьку діяльність за особливо несприятливих умов (пандемія, бойові дії, надзвичайний стан тощо).

Гарантії за сферою застосування запропоновано поділити на: а) нормативні, виявом яких є саме закріплення конкретних заходів підтримки, її принципів, чітких умов отримання її підприємцями; організаційні, що полягають у забезпеченні доступної участі у визначених програмах, заходах підтримки, наявності зрозумілого процесуального алгоритму її отримання; б) інституційні,

які передбачають наявність широкої системи різних за способом організації суб'єктів надання підтримки; в) фінансові, що враховують можливість отримати грошово-інструментальну допомогу щодо здійснення підприємництва за рахунок інших осіб, зокрема: держави, територіальних громад, спеціальних фондів тощо; г) правовохисні, що спрямовані на виявлення порушень прав і законних інтересів підприємців на отримання підтримки у своїй діяльності, а також їх відновлення.

7. Адміністративно-правові форми підтримки підприємницької діяльності в Україні визначено як урегульований нормами чинного законодавства зовнішній вияв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення кінцевої мети – створення необхідних правових, організаційно-управлінських, економічних та інших умов для функціонування і подальшого розвитку підприємництва в Українській державі. Зазначені форми запропоновано поділити на три великі групи: 1) нормативно-правові (нормотворчість, правозастосування, правореалізація, укладання адміністративних договорів, видання індивідуальних нормативних актів); 2) організаційно-управлінські (надання консультацій; прийняття управлінських рішень, взаємодія та координація спеціально уповноважених суб'єктів); 3) економічні (надання податкових пільг, видача пільгових кредитів, надання грантів тощо).

Реалізація вказаних форм передбачає необхідність використання спеціального набору адміністративно-правових методів. Під останніми запропоновано розуміти визначений нормами адміністративної галузі права набір інструментів і засобів, які в процесі своєї діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти з метою створення необхідних умов для підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. До вказаних віднесено методи: переконання; інформаційний; контроль і нагляд; планування.

8. Зауважено, що на сьогодні сформувалися досить дієві підходи до забезпечення ефективного функціонування та підтримки суб'єктів підприємницької діяльності. Виокремлено такі

позитивні аспекти, які може використати український законодавець: по-перше, багато країн успішно впровадили онлайн-реєстрацію підприємств, скоротили кількість необхідних документів, зменшили терміни реєстрації та отримання дозволів на ведення певних видів господарської діяльності; по-друге, у переважній більшості держав підтримка підприємництва реалізується низкою суб'єктів, які можуть бути як державними, так і недержавними; по-третє, державні програми пільгового кредитування, гранти, венчурні фонди, гарантії за кредитами – це лише деякі з інструментів фінансової підтримки підприємців; по-четверте, цікавим є підхід Німеччини, який передбачає децентралізацію системи підтримки бізнесу, що реалізується в межах окремих регіонів, даючи змогу територіальним органам державної влади самостійно визначати засоби для розвитку підприємництва, а також задовольнити потреби конкретного регіону; по-п'яте, активне створення бізнес-інкубаторів, які надають підприємцям офісні приміщення, доступ до мережі контактів, менторство та інші ресурси; по-шосте, необхідним є застосування німецького досвіду щодо підтримки інноваційних підприємств через програми фінансування досліджень і розробок, що особливо актуально для стартапів у сфері високих технологій.

9. Установлено, що з метою вдосконалення правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні необхідно: по-перше, переглянути Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року, і розширити її такими положеннями: а) законодавець має більш змістовно опрацювати напрями розвитку системи підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, які вже провадять свою діяльність; б) мають бути враховані особливості безпекових умов кожного окремого регіону, на основі чого в Стратегії треба виділити окрему ціль: «Підтримка підприємницької діяльності в регіонах, які постраждали від ведення бойових дій»; в) варто розробити механізми взаємодії та координації між суб'єктами, які відповідають за забезпечення та підтримку підприємницької діяльності

в Україні; г) доцільно створити систему залучення громадськості до розв'язання проблемних питань, пов'язаних із підтримкою та розвитком підприємницької діяльності; по-друге, розробити й запровадити: а) загальнодержавні програми підтримки бізнесу, які будуть діяти на постійній основі, тобто без прив'язки до регіональних чи безпекових особливостей розвитку держави; б) програми регіонального розвитку та підтримки суб'єктів підприємницької діяльності; в) програми підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення; по-третє, розробити і прийняти Положення про порядок взаємодії та координації суб'єктів забезпечення підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, яке має забезпечити комплексний підхід до організації співпраці між різними учасниками процесу підтримки бізнесу в Україні.

З метою удосконалення організаційних засад підтримки підприємницької діяльності в Україні запропоновано: 1) розробити систему оцінювання ефективності заходів щодо підтримки підприємницької діяльності в Україні; 2) удосконалити систему кадрового забезпечення суб'єктів, які відповідають за реалізацію заходів щодо підтримки підприємницької діяльності в Україні; 3) переглянути систему інформаційного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності, які потребують державної підтримки; 4) поліпшити систему науково-методичного забезпечення підтримки підприємницької діяльності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверкина А. Ф., Вальчук В. В. Забезпечення соціально-економічного розвитку міст. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/3.pdf
2. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. 2-е вид., доповн. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
3. Адміністративне право України : підручник / В. В. Середа, О. Л. Хитра, Ю. С. Назар, Д. І. Йосифович, Я. М. Когут та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Назара. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 680 с.
4. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : монографія / за заг. ред. В. В. Галунька ; Херсон. юрид. ін-т Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 378 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. [3-тє вид.]. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
6. Адміністративне право України : навч. посіб. / В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короед, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова ; за ред. В. В. Галунька. Херсон : Гринь Д. С., 2015. 272 с.
7. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем) : навч. посіб. / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плутатир, М. В. Співак. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 232 с.
8. Алімов Р. С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2002. 165 с.
9. Антонова Л. В. Науково-методичні основи створення механізму державної підтримки підприємницької діяльності: регіональний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=240>
10. Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г., Лагоцька Г. М. Підприємницька діяльність : навч. посіб. / за наук. ред. О. Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 304 с.
11. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. 2019. С. 3–5.

12. Бабійчук О. М. Адміністративно-правове регулювання та юридичні аспекти в паліативній і хоспісній медицині. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 4 (10). С. 132–140.

13. Бавико О. Є. Необхідність державного регулювання підприємництва та механізми його здійснення. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5985>

14. Беззубов Д. О., Бухер М. О. Завдання системи забезпечення захисту підприємництва в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. № 3 (44). С. 108–113.

15. Битяк Ю., Константи́й О. Правова природа адміністративних договорів. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3 (26). С. 101–109.

16. Бігняк О. В. Ознаки підприємництва. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 298–302.

17. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.

18. Бондаренко В. А. Призначення та особливості структури адміністративно-правових норм. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2011. Вип. 4. С. 146–154.

19. Букач В. В., Камінська Н. В., Медвідь Л. П. Інституційні гарантії конституційних політичних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). 2021. С. 39–46.

20. Букреева Д. С., Денисенко К. В. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1316/1271/>

21. Васюта В., Чорновол Н., Горбунова М. Роль підприємницької діяльності в розвитку національної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 5–6 (78–79). С. 130–137.

22. Вдовичак Т. Сутність підприємництва та його роль у економічному розвитку держави. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем*

у глобальному, регіональному та локальному вимірах : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (1–2 червня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 60–62.

23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.

24. Величко Д. М. Джерела міжнародно-правового регулювання праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2008. 199 с.

25. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.

26. Власов Ю. Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. пр. 2005. Вип. 29. С. 22–26.

27. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.

28. Глібко С. В. Питання реалізації гарантій підприємництва в господарському праві України. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві = Modern problems of the development of law and economics in an innovative society* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 березня 2020 р.). Харьков ; Велико Търново (Болгарія) : ACCESS PRESS, 2020. С. 70–75. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_12.pdf

29. Глібко С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154–160.

30. Гобир І. Б., Мельник М. І. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні в кризових умовах. *Агросвіт*. 2015. № 10. С. 65–69. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/10_2015/12.pdf

31. Городянко С. В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 189 с.

32. Господарський кодекс України : затв. Законом України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

33. Гришко С. М. Інтереси держави та територіальних громад на місцевому рівні в Україні: теоретичне розуміння. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13–14. С. 125–130.

34. Гук О. В., Сомова Є. В. Вітчизняний бізнес в умовах війни. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 грудня 2022 р.). Київ, 2022. С. 44–45.

35. Гуртова К. М., Кабацька К. О. Правовий статус людини і громадянина в Україні. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / ХНУВС. Харків, 2021. С. 276–277.

36. Дацій Н. В., Бойчук Л. В., Кравченко Ю. О. Основні концепції соціально-економічного розвитку територій в контексті розвитку місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск. С. 39–44.

37. Демченко А. С. Поняття та специфіка джерел адміністративного права. *Адміністративне право України: проблеми теорії і практики* : зб. тез міжвуз. круглого столу (17 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 23–27.

38. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в США (штат Каліфорнія) : інформаційна довідка / підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. 10 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29001.pdf>

39. Деякі питання Державної регуляторної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2014 р. № 724. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-п#n7>

40. Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 438. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2022-п#Text>

41. Дума В. В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 216 с.

42. Економіка та організація виробництва : підручник / за ред. В. Г. Герасимчука, А. Е. Розенплентера. Київ : Знання, 2007. 678 с.
43. Економіка та організація підприємницької діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра екон. наук Н. В. Сментини. Київ : Гуляєва В. М., 2019. 320 с.
44. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
45. Жигір А. А. Сутність підприємництва та чинники його економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 28–33.
46. Жидченко К. П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 67–72.
47. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.
48. Інституції підтримки підприємництва: концепція, особливості, діяльність / Центр громадської експертизи ; Представництво Фонду Фридріха Науманна в Україні ; Програма USAID «Лідерство в економічному врядуванні». Київ, 2016. 176 с.
49. Інформація про хід виконання Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018–2027 роки за 2023 рік. *Підприємництво та споживчий ринок Харкова* : [сайт]. URL: <https://ppr.kharkiv.ua/ua/informaciya-o-hode-vypolneniya-programmy-podderghki-razvitiya-predprinimatelystva-v-g-harykove-na-2018-2027-godya-za-2023-god>
50. Ісаков М. Г. Поняття та ознаки підприємництва як об'єкта державного контролю. *Форум права*. 2011. № 3. С. 332–339.
51. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 431 с.
52. Кантор Н. Ю. Сучасні підходи до визначення цілей норм адміністративного права. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 83, ч. 2. С. 232–238.

53. Карпюк Г. І. Основи підприємництва : навч. посіб. для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. 108 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf>

54. Квасниця О. Особливості державної підтримки малого бізнесу у зарубіжних країнах. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 2. С. 177–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2012_2_22

55. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2006. 477 с.

56. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2010. 264 с.

57. Кіцул Ю. С. Адміністративно-правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 200 с.

58. Кобринський В. Ю. Адміністративно-правові аспекти визначення поняття контролю. *Юридична Україна*. 2006. № 12. С. 45–48.

59. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.

60. Козак А. Р., Гевлич Л. Л. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. Вип. 13, т. 2. С. 236–241.

61. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.

62. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

63. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.

64. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

65. Корнієнко Г. С. Правове регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах реформування АПК : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2003. 190 с.

66. Крищяк І. Від \$5000 до \$150 000. Forbes зібрав найбільші міжнародні та державні грантові програми для розвитку бізнесу (і поради, як отримати кошти). *Forbes* : [сайт]. URL: <https://forbes.ua/money/milyoni-dlya-ukrainskogo-biznesu-forbes-zibrav-naybilshimizhnarodni-ta-derzhavni-grantovi-programi-03072023-14574>

67. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29, т. 1. С. 27–32.

68. Кузьмін О. Є., Станасюк Н. С., Уголькова О. З. Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. № 2 (6). С. 56–64.

69. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 639 с.

70. Курс адміністративного права України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. ; за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

71. Кучер Г. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 42. С. 113–128.

72. Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21–26.

73. Лендєл М. А., Волощук Н. Ю., Жулканич Н. М. Теоретичні засади підприємництва: аналітичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Економіка*. 2012. Вип. № 35, ч. 1. С. 13–17.

74. Литвин І. І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38, т. 1. С. 18–21.

75. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 245 с.

76. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та перероб. Київ : Атіка, 2003. 576 с.

77. Маліков С. К. Поняття та сутність адміністративних процедур контролю та нагляду у сфері містобудівної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16), т. 2. С. 122–126. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-2_2017/29.pdf

78. Мельник В. В. Класифікація гарантій дотримання прав працівника, яким була завдана шкода роботодавцю. *Юридична наука*. 2019. № 11 (101), т. 2. С. 245–251.

79. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 3–11.

80. Мельничук М. В. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 197 с.

81. Міца В. В. Роль малого підприємництва у економічному і соціальному розвитку громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 15. 2016. С. 23–27.

82. Могілевський Л. В. Система трудового права України : монографія. Харків : НікаНова, 2016. 412 с.

83. Мої кредити 5–7–9%. *Ощадбанк* : [сайт]. URL: https://www.oschadbank.ua/credit/579?gclid=CjwKCAiAlJKuBhAdEiwAnZb7lRjnImlXd8E6y2gcaNrD_OY_mphcFVuJ8YXQpBamJViwUz9fNscS2xoCuDgQAvD_BwE

84. Молдован В. В., Чулінда А. І. Правознавство : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 184 с.

85. Москальчук К. Організаційні гарантії реалізації права доступу громадян України до служби в органах місцевого самоврядування. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 72–76.

86. Невядовський В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні : монографія. Харків : Факт, 2021. 379 с.

87. Нефьодов С. Категорія «державні гарантії» в юридичній науці. *JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ*. 2017. № 4. С. 96–99.

88. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрями удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 21 с.

89. Нікітенко К. С. Підприємницька діяльність: аспекти, тенденції і перспективи розвитку в умовах пандемії. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/104.pdf

90. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. 2-е вид. Київ : АКОНІТ, 2004. Т. 3 : П–Я. 862 с.

91. Олуйко В. М. Парламентське право України: проблеми теорії і практики : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 216 с.

92. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.

93. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

94. Основи підприємницької діяльності : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Марченко ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : Політехніка, 2022. 515 с.

95. Основне про держпрограму «Доступні кредити 5–7–9». *Приват Банк* : [сайт]. URL: <https://privatbank.ua/business/5-7-9#:~:text=Державну%20програму%20«Доступні%20кредити%205,років%2C%20залежно%20від%20цілей%20фінансування>

96. Остапенко О. І. Актуальне дослідження проблем захисту законних інтересів громадян України у сфері власності засобами адміністративного права. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 401–402.

97. Остап'юк А. Ю. Поняття та значення взаємодії між суб'єктами забезпечення цивільного захисту на регіональному рівні. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 21 грудня 2021 р.). Харків : НДІ ППІСН, 2021. С. 156–157. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211221/article/view/ostapiuk

98. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : конспект лекцій. Київ : МАУП, 2007. 136 с.

99. Параманов Д. Ю. Про поняття підприємницької діяльності: адміністративний аспект. *Юридична наука*. 2020. № 7 (109). С. 119–127.

100. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : дис. ... канд юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 218 с.

101. Петков С. В. Теорія адміністративного права : навч. посіб. Київ : КНТ, 2014. 304 с.

102. Питання Міністерства економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п#Text>

103. Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#Text>

104. Підтримка малого та середнього бізнесу у світі (огляд інструментів і політик). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України / підгот. А. Паршикова. Київ, 2016. 13 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28947.pdf>

105. Пілевич Д. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3 (27). С. 110–122.

106. Погорецький М. А., Берест Г. С. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування терористичного акту із застосуванням вибухового пристрою. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 211–225.

107. Положення про Державну установу «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» : наказ Державного секретаря Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2023 р. № 120. *Державна установа «Офіс з розвитку підприємництва та експорту»* : [сайт]. URL: <https://epo.org.ua/downloads/docs/polozhennya.pdf>

108. Правозастосування : навч. посіб. / О. А. Назаренко та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева ; НАВС. Київ : Маслаков, 2020. 160 с.

109. Прилуцький Р. Б. Правові механізми у сфері господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 26–39.

110. Присяжнюк П. В. Механізм управління: сутність, види та складові. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.150>; URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7539>.

111. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

112. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лют. 2015 р. № 141-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

113. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків : Закон України від 22 листопада 2023 р. № 3497-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text>

114. Про Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні» : Указ Президента України від 26 січня 2024 р. № 31/2024. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/312024-49569>

115. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

116. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1555-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>

117. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/conv#n688>

118. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15/conv#n992>

119. Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності : Указ Президента України від 28 квітня 2007 р. № 363/2007. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363/2007#Text>

120. Про затвердження Порядку розгляду справ про державну допомогу суб'єктам господарювання : розпорядження Антимонопольного комітету України від 12 квітня 2016 р. № 8-рп.

Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-16#n5>

121. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

122. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/conv#n229>

123. Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва : указ Президента України від 12 травня 2005 р. № 779/2005. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779/2005#Text>

124. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vp/conv#n267>

125. Про надання фінансової державної підтримки : постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-p#Text>

126. Про національний проєкт. *Дія. Бізнес* : [сайт]. URL: <https://business.diia.gov.ua/about-project>

127. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23 листоп. 2011 р. № 1063/2011. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011#Text>

128. Про Програму підтримки малого підприємництва Канівської міської територіальної громади до 2025 року. *Канівська міська рада* : [сайт]. URL: <https://kaniv-rada.gov.ua/news/1712739557/>

129. Про Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану : Указ Президента України від 26 січня 2024 р. № 30/2024. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/302024-49565>

130. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

131. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1667-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>

132. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-p#Text>

133. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p/conv#n14>

134. Про Український фонд підтримки підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1995 р. № 687. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-95-п#Text>

135. Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу» : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2011 р. № 1396. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-2011-п#Text>

136. Про утворення державної установи «Офіс з просування експорту України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 199-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-2018-p#Text>

137. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

138. Програма релокації підприємств. *Міністерство економіки України* : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>

139. Пузаков Д. В. Поняття соціально-економічного розвитку в регіоні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. № 9. С. 141–144.

140. Пчелін В. Б. Сутність і правові засади кадрового забезпечення адміністративного судочинства України. *The Genesis of Genius*. 2016. № 6. Р. 131–133.

141. Ратинський В., Синькевич Н. Соціальне підприємництво в рамках концепції сталого розвитку сервісних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 4 (77). С. 129–137.

142. Роль державної підтримки у розвитку бізнесу в Україні. *18 000.com.ua* : [сайт]. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/rol-derzhavnoyi-pidtrimki-u-rozvitku-biznesu-v-ukrayini/>

143. Романовський О. О. Вплив підприємництва, підприємницької освіти та підприємницьких університетів на національне економічне зростання (зарубіжний досвід). *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1707>

144. Русанюк В. В. Сутність і цілі державної підтримки малого та середнього підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. Т. 28. № 2. С. 102–111.

145. Русецький А. А. Адміністративно-правові форми взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні. *Європейські перспективи*. 2018. № 3. С. 42–47.

146. Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. Теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 44–48.

147. Семенова М. Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EN220849>

148. Середа О. О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 195 с.

149. Сериков С. С. До проблеми визначення поняття та структурних елементів адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 8, т. 2. С. 167–171.

150. Сериков С. С. До характеристики системи правових засад підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 151–155.

151. Сериков С. С. Досвід Сполучених Штатів Америки щодо підтримки підприємницької діяльності. *Проблемні питання юридичної*

науки в контексті реформування правової системи України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2022. С. 141–143.

152. Сериков С. С. Норма права, як важливий елемент адміністративно-правового механізму підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 вересня 2021 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2021. С. 222–224.

153. Сериков С. С. Поняття та значення нормотворчості як адміністративно-правової форми підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2020. С. 132–134.

154. Сериков С. С. Поняття та класифікація гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 187–192.

155. Сериков С. С. Сутність та значення підприємницької діяльності для соціально-економічного розвитку країни. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 7. Р. 254–259.

156. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2006. 656 с.

157. Скворцов С. С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 25 с.

158. Слатвінська В. Щодо визначення поняття механізму господарсько-правового регулювання водного транспорту в транспортній системі України. *Юридичний вісник*. 2019. № 1. С. 121–126.

159. Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2 : Г–Ж / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 550 с.

160. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6 : П–Поїти / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. 832 с.

161. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 9 : С / ред. тому: І. С. Назарова та ін. 916 с.

162. Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фінансової політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/39.pdf

163. Статут Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців». *Український союз промисловців і підприємців* : [сайт]. URL: <https://uspp.ua/pro-uspp/oficijno/statut>

164. Сухінін Д. В. Роль оцінювання в діяльності органів місцевої влади: основні принципи, методи та завдання. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 1 (7). URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12sdvpmz.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12sdvpmz.pdf)

165. Теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.

166. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. Р. Ромашова, Н. Пархоменко. Київ : КНТ, 2007. 216 с.

167. Ткачук Л. В. Правозахисні гарантії прав людини в Україні: теоретико-правова характеристика. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина)* : зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 21 березня 2019 р.) / редкол.: А. М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С. 144–148.

168. Тюха І. В. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1195>

169. Угровецький П. О. Адміністративні акти органів прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 195 с.

170. Український державний фонд підтримки фермерських господарств : [сайт]. URL: <https://udf.gov.ua/index.php/pro-fond/pro-ukrderzhfond>

171. Харківська К. В. Правові гарантії свободи підприємницької діяльності: актуалізація проблеми. *Економічна теорія та право*. 2015. № 1 (20). С. 226–235.

172. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

173. Центр підтримки підприємництва як інструмент розвитку бізнес-середовища міста. *Асоціація міст України* : [сайт]. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/practik/kp_lviv.pdf

174. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2023. Vol. 6 (53). P. 405–416.

175. Шахов С. В. Адміністративно-правова норма: аналіз поняття та характерних ознак. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16), т. 3. С. 212–218.

176. Шиленко М. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону суб'єктів малого підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2013. Вип. 22, ч. 1, т. 2. С. 261–265.

177. Шинкаренко Н. В. Адміністративно-правовий механізм запобігання корупції в органах поліції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 209–215.

178. Шоля Р. І. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 26, ч. 2. С. 121–125.

179. Штулер І. Ю., Сержанов В. В. Державна політика залучення інвестицій у стратегії розвитку національних економік. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16 (2). С. 162–166.

180. Юзьков Л. П. Державне управління у політичній системі розвиненого соціалізму. Київ : Норма, 1983. 368 с.

181. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1999. Т. 2 : Д–Й. 744 с.

182. Elyn Corfield We support over one million UK businesses with leading digital and relationship banking services – helping them to start up, grow and thrive. URL: <https://www.lloydsbankinggroup.com/insights/our-support-for-uk-entrepreneurs.html>

183. Federal Statistical Office of Germany. URL: https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html

184. Fördermittel zur Unterstützung Ihrer Existenzgründung. URL: <https://www.deutschland-startet.de/foerdermittel/>

185. Providing Support for Entrepreneurial Journey: Resources and Networks. URL: <https://aicontentfy.com/en/blog/providing-support-for-entrepreneurial-journey-resources-and-networks>

186. René Klein Die richtige Rechtsform für die Gründung wählen. URL: <https://www.fuer-gruender.de/kapital/foerdermittel/#:~:text=Zu%20den%20wichtigsten%20staatlichen%20F%C3%B6rdermitteln,f%C3%BCr%20Gr%C3%BCnder%20aus%20der%20Hochschule>

187. Serykov Serhii. The role and importance of entrepreneurship support in modern conditions. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 8. P. 134–137.

188. Stefan Calimanu Why the US Leads the World in Entrepreneurship and Innovation. URL: <https://researchfdi.com/resources/articles/why-the-us-leads-the-world-in-entrepreneurship-and-innovation/>

189. Thomas Smale 10 Organizations That Provide Support for Entrepreneurs. URL: <https://www.entrepreneur.com/starting-a-business/10-organizations-that-provide-support-for-entrepreneurs/253283>

190. What support is available for my small business? URL: <https://www.gov.uk/government/news/what-support-is-available-for-my-small-business>

191. York & North Yorkshire is a brilliant place for anyone, from any community, to start and grow a business. URL: <https://www.york.ac.uk/enterprise-works/entrepreneur-support/>

Наукове видання

Сериков Сергій Сергійович
Боровик Андрій Володимирович
Деревянко Наталія Зеновіївна

ПІДТРИМКА
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ

Монографія

Технічний редактор	<i>Оксана Гринюк</i>
Дизайн обкладинки	<i>Анастасія Юдашкіна</i>
Верстання	<i>Олена Данильченко</i>

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 18.03.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,23. Наклад 300. Замовлення № 037м-0525.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.